

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru
The National Assembly for Wales**

**Cofnod y Trafodion
The Record of Proceedings**

**Dydd Mawrth, 8 Ebrill 2008
Tuesday, 8 April 2008**

Cynnwys
Contents

- 3 Cwestiynau i'r Prif Weinidog
Questions to the First Minister
- 34 Datganiad a Chyhoeddiad Busnes
Business Statement and Announcement
- 42 Pwynt o Drefn
Point of Order
- 43 Datganiad am y Comisiwn ar y Newid yn yr Hinsawdd
Statement on the Climate Change Commission
- 53 Datganiad am Ddileu TB
Statement on the TB Eradication Programme
- 74 Datganiad am Gynllun Cyflenwi 'Cymru'n Un'
Statement on the 'One Wales' Delivery Plan

Yn y golofn chwith, cofnodwyd y trafodion yn yr iaith y llefarwyd hwy ynndi yn y Siambr.
Yn y golofn dde, cynhwyswyd cyfieithiad o'r areithiau hynny.

In the left-hand column, the proceedings are recorded in the language in which they were spoken in the Chamber. In the right-hand column, a translation of those speeches has been included.

*Cyfarfu'r Cynulliad am 2 p.m. gyda'r Llywydd (Dafydd Elis-Thomas) yn y Gadair.
The Assembly met at 2 p.m. with the Presiding Officer (Dafydd Elis-Thomas) in the Chair.*

Y Llywydd: Galwaf y Cynulliad i drefn.

The Presiding Officer: I call the Assembly to order.

Cwestiynau i'r Prif Weinidog Questions to the First Minister

Amddiffyn Staff y GIG

Protecting NHS Staff

C1 David Lloyd: Pa gamau mae Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi'u cymryd i amddiffyn staff y gwasanaeth iechyd gwladol yng Nghymru? OAQ(3)0850(FM)

Q1 David Lloyd: What steps has the Welsh Assembly Government taken to protect national health service staff in Wales? OAQ(3)0850(FM)

Y Prif Weinidog (Rhodri Morgan): Mewn datganiad ysgrifenedig y bore yma, datgelodd Edwina Hart brif gasgliadau'r tasglu a sefydlwyd ganddi y llynedd i'w chynghori hi a'r Llywodraeth ar y ffyrdd gorau o wella sut ydym yn amddiffyn staff y gwasanaeth iechyd gwladol. Mae rhyw 50 o argymhellion sy'n cadarnhau a chefnogi ein cadernid bod ein staff yn y gwasanaeth iechyd yn cael eu hamddiffyn yn gyflawn, a bod ymddygiad annerbyniol yn cael ei wahardd yn y GIG yng Nghymru.

The First Minister (Rhodri Morgan): In a written statement this morning, Edwina Hart revealed the main conclusions of the taskforce that she established last year to advise her and the Government on the best ways of improving how we protect national health service staff. There are some 50 recommendations, which confirm and support our conviction that our health service staff are protected fully, and that unacceptable behaviour is banned within the NHS in Wales.

David Lloyd: I preface my supplementary question with congratulations to Cardiff City Football Club on reaching the FA Cup final.

David Lloyd: Yr wyf am ragflaenu fy nghwestiwn atodol drwy longyfarch Clwb Pêl-droed Dinas Caerdydd am gyrraedd rownd derfynol Cwpan yr FA.

Such historical matters apart, assaulting anyone, particularly NHS staff, is already a criminal offence, and I commend the decision of the Minister for Health and Social Services to set up a special taskforce, as you outlined, last October. Today, we have a written statement outlining that taskforce's recommendations. They include looking to civil law to seek compensation for the NHS as well as the victim following assaults, considering replacing current security provision with police community support officers, among many others. Can you give an indication of the timescale for implementing these recommendations?

Ar wahân i faterion hanesyddol o'r fath, mae ymosod ar unrhyw un, yn enwedig staff y GIG, eisoes yn drosedd, ac yr wyf yn cymeradwyo penderfyniad y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol i sefydlu tasglu arbennig, fel yr amlinellwyd gennych, fis Hydref diwethaf. Heddiw, mae gennym ddatganiad ysgrifenedig sy'n amlinellu argymhellion y tasglu hwnnw. Maent yn cynnwys edrych ar gyfraith sifil i geisio iawndal i'r GIG yn ogystal â'r dioddefwr yn dilyn ymosodiadau, ystyried penodi swyddogion cymorth cymunedol yr heddlu yn lle'r ddarpariaeth bresennol o ran diogelwch, ymhlith llawer o bethau eraill. A allwch roi rhyw syniad ynghylch yr amserlen ar gyfer rhoi'r argymhellion hyn ar waith?

The First Minister: As the local Member for the Ninian park area as well as First Minister for Wales, I also commend Cardiff City Football Club on reaching the FA Cup final for the first time in 81 years. It has done a great deal for Wales and Welsh sport as well as for the football club. Sunday's match was a wonderful occasion, and the next six weeks will be full of joyous anticipation of a successful outcome on 17 May and then of playing in Europe, subject to the good offices of Monsieur Michel Platini, the president of UEFA, who is a wonderful man.

On the subject matter of question 1, the written statement has set out the 50 main recommendations. The question now is how to carry them on into a costed action plan. That is a high priority for Edwina Hart and her team. It would not be fair to try to give you an estimate of the timescale, but I can say that it is an urgent piece of work and we will be getting on with it very quickly.

The Leader of the Opposition (Nick Bourne): One issue that will be worrying NHS staff is the announcement of the changes that the Minister for Health and Social Services has made in relation to local health boards. I welcome the changes, but would you like to apologise to the Welsh people on the u-turn that your Government has taken? In 2003, when LHBs were first introduced, Jane Hutt told us that this coterminousity between local government areas and health authority areas would be with us for at least a decade. It has been a costly blunder, has it not, First Minister?

The First Minister: That is just violence and aggression against the English language, if I may put it that way. You are going way over the top in trying to extract an oppositionist advantage on something that, as you said, you agree with. If you agree with the changes that Edwina has announced, why do you not just say that? The proposals are out to consultation for the next 12 weeks. I know that opposition has to be driven by these tired old clichés about u-turns and climb-downs and so on, so that is fine and we will accept it. However, during the consultation period, try to be as constructive as you can and say

Y Prif Weinidog: Gan mai fi yw'r Aelod lleol dros ardal parc Ninian, yn ogystal â Phrif Weinidog Cymru, yr wyf finnau hefyd yn cymeradwyo Clwb Pêl-droed Dinas Caerdydd am gyrraedd rownd derfynol Cwpan yr FA am y tro cyntaf ers 81 o flynyddoedd. Mae hyn wedi bod o les mawr i Gymru, i chwaraeon yng Nghymru ac i'r clwb pêl-droed hefyd. Yr oedd y gêm ddydd Sul yn achlysur gwych, a bydd y chwe wythnos nesaf yn llawn disgwyliadau llawen am ganlyniad llwyddiannus ar 17 Mai, ac yna am gael chwarae yn Ewrop, yn dibynnu ar gymwynasgarwch Monsieur Michel Platini, llywydd UEFA, sy'n ddyn hyfryd.

O ran pwnc cwestiwn 1, mae'r datganiad ysgrifenedig wedi cyflwyno'r 50 prif argymhelliad. Y cwestiwn yn awr yw sut y dylid eu trosglwyddo i gynllun gweithredu wedi'i gostio. Mae hyn yn flaenoriaeth uchel i Edwina Hart a'i thîm. Ni fyddai'n deg ceisio rhoi amcangyfrif ichi o'r amserlen, ond gallaf ddweud bod hyn yn waith brys ac y byddwn yn ymgymryd ag ef yn gyflym iawn.

Arweinydd yr Wrthblaid (Nick Bourne): Un mater a fydd yn peri pryder i staff y GIG yw'r cyhoeddiad am y newidiadau y mae'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol wedi'u gwneud yng nghyswllt byrddau iechyd lleol. Yr wyf yn croesawu'r newidiadau, ond a hoffech ymddiheuro i bobl Cymru am y tro pedol a gymerwyd gan eich Llywodraeth? Yn 2003, pan gyflwynwyd y BILlau gyntaf, dywedodd Jane Hutt wrthym y byddai'r cydffinio rhwng ardaloedd llywodraeth leol ac ardaloedd awdurdodau iechyd yn parhau am ddegawd o leiaf. Oni fu hynny'n gamsyniad costus, Brif Weinidog?

Y Prif Weinidog: Yr ydych yn camddefnyddio ac yn cam-drin yr iaith Saesneg, os caf ei ddisgrifio felly. Yr ydych yn mynd dros ben llestri'n llwyr wrth geisio cael mantais i'r wrthblaid ynghylch rhywbeth yr ydych, fel y dywedasoeh, yn cytuno ag ef. Os ydych yn cytuno â'r newidiadau a gyhoeddwyd gan Edwina, pam na ddywedwch hynny? Ymgynghorir ar y cynigion yn ystod y 12 wythnos nesaf. Gwn eich bod yn sicr o ddefnyddio'r hen ystrydebau treuliedig hyn am droeon pedol a chyfaddef eich bod ar fai ac yn y blaen pan fyddwch yn wrthblaid, felly mae hynny'n

whether you agree with the changes. I think that you do. If you do, just say so and then we can get on with improving lives and public services in Wales.

Nick Bourne: You heard me say that I agree with the changes, but I am surprised that you agree with them, because it was you who said that it was an epoch-making statement when Jane Hutt announced the coterminosity of local health boards and local authority areas. Therefore, will you apologise? I have said that I support the change, though I am surprised that you do. You are being inconsistent, because you said five years ago that this would settle things for a decade.

The First Minister: Coterminosity was one of many arguments for setting up the LHB system, which we announced some six years ago. We are now carrying it a stage forward by merging LHBs, eliminating the internal market, and changing the structure of Health Commission Wales because of the lessons that we have learned from experience over the past six years. I cannot see anything wrong with that. Anyone who sticks with a system to which improvements could be made is like an old-fashioned cricket batsman who loses his wicket because he cannot use his feet at the crease when the bowling changes.

We have learned lessons over the past six years from merging the back-office functions of local health boards. Have people suffered because we have gone from having 22 sets of back-office staff, 22 chief executives and so on to having a far smaller number? No, they have not. Therefore, if we can merge the back-office functions without any loss of service—in fact, with improvements in efficiency—let us merge the front-office functions as well, and merge the whole of the LHBs. That will mean that some LHB board members will not be board members in future, but I think that that move has been widely welcomed by people throughout Wales, including by you.

iawn a derbyniwn hynny. Fodd bynnag, yn ystod y cyfnod ymgynghori, ceisiwch fod mor adeiladol ag y gallwch a dweud a ydych yn cytuno â'r newidiadau. Credaf eich bod yn cytuno â nhw. Os ydych, dywedwch hynny ac yna gallwn fynd ati i wella bywydau a gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru.

Nick Bourne: Fe'm clywsoch yn dweud fy mod yn cytuno â'r newidiadau, ond yr wyf yn synnu eich bod yn cytuno â nhw, oherwydd chi a ddywedodd ei fod yn ddatganiad arwyddocaol iawn pan gyhoeddodd Jane Hutt y byddai byrddau iechyd lleol ac ardaloedd awdurdodau lleol yn cydffinio. Felly, a wnewch ymddiheuro? Yr wyf wedi dweud fy mod yn cefnogi'r newid, er fy mod yn synnu eich bod chi'n gwneud hynny. Yr ydych yn anghyson, oherwydd dywedaso ch bum mlynedd yn ôl y byddai hyn yn sefydlogi'r sefyllfa am ddegawd.

Y Prif Weinidog: Yr oedd cydffinio yn un o lawer o ddadleuon dros sefydlu system y BILlau, a gyhoeddwyd gennym tua chwe blynedd yn ôl. Erbyn hyn, yr ydym yn mynd â'r mater gam ymhellach drwy gyfuno BILlau, diddymu'r farchnad fewnol, a newid strwythur Comisiwn Iechyd Cymru yn sgîl y gwersi a ddysgwyd gennym o brofiad dros y chwe blynedd diwethaf. Ni allaf weld dim byd o'i le ar hynny. Mae unrhyw un sy'n glynu wrth system y gellid ei gwella yn debyg i fatiwr criced hen ffasiwn sy'n colli ei wiced am na all ddefnyddio'i draed wrth y cris pan fydd y bowlio'n newid.

Yr ydym wedi dysgu gwersi dros y chwe blynedd diwethaf drwy gyfuno swyddogaethau cefn swyddfa'r byrddau iechyd lleol. A yw pobl wedi dioddef am ein bod wedi lleihau nifer y setiau o staff cefn swyddfa a nifer y prif weithredwyr ac yn y blaen o 22 i nifer llawer is? Nac ydynt. Felly, os gallwn gyfuno'r swyddogaethau cefn swyddfa heb gollu dim gwasanaethau—a dweud y gwir, gan wella effeithlonrwydd—gadewch inni gyfuno'r swyddogaethau blaen swyddfa hefyd, a chyfuno'r BILlau yn gyfan gwbl. Golyga hynny na fydd rhai o aelodau byrddau'r BILlau yn aelodau o'r byrddau yn y dyfodol, ond credaf fod y symudiad hwnnw wedi cael ei groesawu'n eang gan bobl ledled Cymru, gan gynnwys gennych chithau.

Nick Bourne: If anybody is committing violence against the English language, it is you in trying to pretend that this is anything other than a humiliating climb-down. The centrepiece of your policy was having LHBs that were coterminous with local authority areas. I ask again, will you apologise for the costly blunder that this has been?

The First Minister: We have had u-turns, we have had—[*Interruption.*]

The Presiding Officer: Order. I have been very patient, as Members may have noticed, but the Conservative group was in danger of heckling its own side there. I ask please for a resumption of our usual decorum in the Chamber. A happy Easter to you all and a blessed Whitsuntide, when it comes.

The First Minister: All I have heard is a lot of typical opposition clichés about climb-downs, u-turns, humiliation, embarrassment, apologies and so on. That means nothing to the people of Wales. All they want to know is whether this will involve a service improvement or an improvement in efficiency. We believe that it will, and that that will emerge during the 12-week consultation period currently under way. Why not be honest enough to say that you agree with this change, so let us get us on and do it, and that you will participate fully in the consultation, talking to staff and service users and feeding back their opinions? Why do you have to go through the boring, tired, ritual cliché of using all these opposition phrases? It is all that I have ever heard from you, Nick, on issues to do with the health service and other public services over the past eight or nine years.

The Leader of the Welsh Liberal Democrat Group (Michael German): I am fascinated, First Minister, to hear you say that this is taking the reform of LHBs forward into something that is almost the same but is

Nick Bourne: Os oes unrhyw un yn camddefnyddio'r iaith Saesneg, chi sy'n gwneud hynny drwy gymryd arnoch fod hyn yn rhywbeth heblaw profiad llawn cywilydd drwy gyfaddef eich bod ar fai. Canolbwynt eich polisi oedd cael BILlau a oedd yn cydffinio ag ardaloedd awdurdodau lleol. Gofynnaf eto, a wnewch ymddiheuro am y camsyniad costus hwn?

Y Prif Weinidog: Yr ydym wedi clywed am droeon pedol, am—[*Torri ar draws.*]

Y Llywydd: Trefn. Yr wyf wedi bod yn amyneddgar iawn, fel y bydd yr Aelodau o bosibl wedi sylwi, ond yr oedd perygl i grŵp y Ceidwadwyr weiddi ar draws ei ochr ei hun bryd hynny. Gofynnaf am adfer ein hurddas arferol yn y Siambr, os gwelwch yn dda. Pasg hapus ichi i gyd, a bendith ichi dros y Sulgwyn, pan ddaw'r ŵyl honno.

Y Prif Weinidog: Y cyfan yr wyf wedi'i glywed yw llawer o ystrydebau nodweddiadol gan yr wrthblaid am gyfaddef eich bod ar fai, troeon pedol, cywilydd, embaras, ymddiheuriadau ac yn y blaen. Nid yw hynny'n golygu dim i bobl Cymru. Yr hyn y mae arnynt eisiau ei wybod yw a fydd hyn yn golygu gwella'r gwasanaeth neu wella effeithlonrwydd. Credwn y bydd yn golygu hynny, ac y bydd hynny'n dod yn amlwg yn ystod y cyfnod ymgynghori o 12 wythnos sydd yn mynd rhagddo ar hyn o bryd. Pam na fyddwch yn ddigon gonest i ddweud eich bod yn cytuno â'r newid hwn, felly gadewch inni fynd ati i'w roi ar waith, a'ch bod yn bwriadu cyfrannu'n llawn at yr ymgynghoriad, siarad â staff a defnyddwyr gwasanaethau a rhoi adborth am eu barn? Pam y mae'n rhaid ichi ystrydebu'n ddiflas ac yn flinedig yn ôl eich arfer drwy ddefnyddio'r holl ymadroddion hyn sy'n nodweddiadol o'r gwrthbleidiau? Dyna'r cyfan yr wyf wedi ei glywed gennych erioed, Nick, ynghylch materion yn ymwneud â'r gwasanaeth iechyd a gwasanaethau cyhoeddus eraill dros yr wyth neu naw mlynedd diwethaf.

Arweinydd Grŵp Democratiaid Rhyddfrydol Cymru (Michael German): Yr wyf wedi fy nghyfareddu, Brif Weinidog, o'ch clywed yn dweud bod hyn yn gwthio diwygio'r BILlau ymlaen at rywbeth sydd yr

slightly different. Anybody looking at this would say that this was a major change in the structure of the health service, and, to be frank, I am surprised that you announced such a major change late on a Wednesday afternoon during the Easter recess.

What worries me is the centralising aspect to this. Some changes were necessary, but are we to understand that all decision making will now be centralised in the Welsh Assembly Government? That would almost be like the Minister having a set of buttons on her desk to press for the approval of all decisions. How will local voices be heard? Will your search for some form of change mean throwing the baby out with the bath water—perhaps the clear red water that you seek?

The First Minister: Nick was good enough to say that he agreed with these changes, but you have not done so; I think that you hinted that you were against them, so perhaps you could clarify that at another time. You asked me to make observations on whether I thought that these were significant changes. My plea to Nick Bourne was for measured language; my plea to you is to say not only whether you agree with the changes, but also whether you agree that they are significant, though I would not call them massive changes. They involve a merger of LHBs' structures, the abolition of the internal market, which we have been working towards, and the elimination of around 90 per cent of the functions and funding of Health Commission Wales; the residual functions of HCW can be dealt with in another way, for which we have set out some alternatives.

Michael German: I clearly laid out that we are in favour of some changes, but not in favour of centralising decision-making in the National Assembly, with local decisions being taken by the Minister or her cohorts in Cathays park. It seems to me that these are very significant changes. You have just said that they get rid of the internal market, merge the health boards, give them different

un peth, bron, ond ychydig yn wahanol. Byddai unrhyw un sy'n edrych ar hyn yn dweud ei fod yn newid sylweddol yn strwythur y gwasanaeth iechyd, ac, a dweud y gwir yn blaen, yr wyf yn synnu eich bod wedi cyhoeddi newid mor sylweddol yn hwyr ar brynhawn Mercher yn ystod gwyliau'r Pasg.

Yr hyn sy'n fy mhoeni yw'r elfen o ganoli sydd ynglŷn â hyn. Yr oedd rhai newidiadau yn angenrheidiol, ond a ydym yn cael ar ddeall y bydd yr holl benderfyniadau'n cael eu gwneud yn ganolog yn Llywodraeth Cynulliad Cymru bellach? Byddai hynny bron yn gyfystyr â rhoi set o fotymau ar ddesg y Gweinidog iddi eu pwysu i gymeradwyo pob penderfyniad. Sut y bydd lleisiau lleol yn cael eu clywed? A fydd eich ymgais i gael rhyw fath o newid yn golygu taflu'r llo a chadw'r brych—gan olygu efallai eich bod yn colli'r dŵr coch clir yr ydych yn ceisio'i gael?

Y Prif Weinidog: Bu Nick cystal â dweud ei fod yn cytuno â'r newidiadau hyn, ond nid ydych chi wedi gwneud hynny; credaf ichi awgrymu eich bod yn eu herbyn, felly efallai y gallech egluro hynny ryw bryd eto. Gofynasoch imi wneud sylwadau ynghylch a wyf o'r farn bod y newidiadau hyn yn sylweddol. Gwneuthum gais i Nick Bourne am iaith gymedrol; yr wyf yn gofyn i chi ddweud a ydych yn cytuno â'r newidiadau, a hefyd, a ydych yn cytuno eu bod yn newidiadau sylweddol, er na fyddwn yn eu galw'n newidiadau enfawr. Maent yn golygu cyfuno strwythurau BILLau, diddymu'r farchnad fewnol, sef newid yr ydym wedi bod yn gweithio tuag ato, a dileu tua 90 y cant o swyddogaethau a chyllid Comisiwn Iechyd Cymru; gellir delio â'r swyddogaethau sy'n weddill gan y comisiwn mewn modd arall, ac yr ydym wedi cyflwyno dewisiadau eraill ar gyfer hynny.

Michael German: Datgenais yn glir ein bod o blaid rhai newidiadau, ond yn erbyn canoli'r broses o wneud penderfyniadau yn y Cynulliad Cenedlaethol, gyda phenderfyniadau lleol yn cael eu gwneud gan y Gweinidog, neu gan ei mintai, ym mharc Cathays. Ymddengys i mi fod y rhain yn newidiadau sylweddol iawn. Yr ydych newydd ddweud eu bod yn cael gwared ar y

responsibilities, and set up a body that is directly responsible to the Minister or to the Welsh Assembly Government. That seems to me to be a major change—whether we can agree on ‘major’ or ‘significant’ as the appropriate adjective does not really matter. It is a major shift in policy making in the health service.

2.10 p.m.

As far as we are concerned, this needs to be thought through very carefully. The issue that worries us is that of decisions on such matters as your local dentist or pharmacy being made by the Minister in Cardiff. We are opposed to that centralisation. The rationale behind localisation was to bring services together. We will have one of our major, critical services, local care for elderly people, for which local authorities’ social services departments are responsible, matched with a care service down a lengthy piece of string that ends up in Cathays park. I want your assurance that the local voice will be heard, and I want to know how that voice will be heard, and how we will get co-ordination between these services.

The First Minister: That will all emerge during the 12 weeks of the consultation period. Were we going from 22 local health boards to one, I could see your point, but we are not; we are merging 22 into eight. They will have some strengthened functions, and they will cease to have some functions on the financial and commissioning side. Merging 22 bodies into eight bodies does not mean that there will be one body under the Minister. There will be eight bodies for the separate regions and districts of Wales. Therefore, there will still be significant local area decision making, but the decision making will not be as local as it is today. You cannot have it both ways. If we had kept to 22 local health boards, Nick Bourne would have questioned why we still had 22. We have gone to eight, and I think that what you are saying is that is far too few and that you would rather it were more dispersed. I do not know whether you are thinking, ‘Okay, we

farchnad fewnol, yn cyfuno’r byrddau iechyd, yn rhoi cyfrifoldebau gwahanol iddynt, ac yn sefydlu corff sy’n uniongyrchol atebol i’r Gweinidog neu i Lywodraeth Cynulliad Cymru. Ymddengys i mi fod hynny’n newid mawr—nid yw’r cwestiwn a allwn gytuno ai ‘mawr’ ynteu ‘sylweddol’ yw’r ansoddair priodol yn gwestiwn o bwys, mewn gwirionedd. Mae hyn yn newid mawr o ran llunio polisiau yn y gwasanaeth iechyd.

Cyn belled ag yr ydym ni’n bod, mae angen ystyried hyn yn ofalus iawn. Y mater sy’n peri pryder inni yw y bydd y Gweinidog yng Nghaerdydd yn gwneud penderfyniadau ynghylch materion megis eich deintydd neu’ch fferyllfa leol. Yr ydym yn erbyn y datganoli hwnnw. Sail resymegol lleoleiddio oedd dod â gwasanaethau at ei gilydd. Bydd un o’n gwasanaethau pennaf, pwysicaf, sef gofal lleol i’r henoed, gwasanaeth y mae adrannau gwasanaethau cymdeithasol awdurdodau lleol yn gyfrifol amdano, yn cael ei gplysu â gwasanaeth gofal ar hyd darn hir o llyn sy’n arwain at barc Cathays. Yr wyf am ichi fy sicrhau y bydd y llais lleol yn cael ei glywed, ac yr wyf am wybod sut y bydd y llais hwnnw’n cael ei glywed, a sut y byddwn yn sicrhau cydgysylltu rhwng y gwasanaethau hyn.

Y Prif Weinidog: Bydd hynny i gyd yn dod yn amlwg yn ystod 12 wythnos y cyfnod ymgynghori. Petaem yn lleihau’r byrddau iechyd lleol o 22 i un, gallwn weld eich pwynt, ond nid ydym yn gwneud hynny; yr ydym yn cyfuno 22 i wneud wyth. Bydd ganddynt rai swyddogaethau cryfach, a byddant yn colli rhai swyddogaethau ar yr ochr ariannol a chomisiynu. Nid yw cyfuno 22 o gyrff i wneud wyth yn golygu y bydd un corff dan y Gweinidog. Bydd wyth corff ar gyfer gwahanol ranbarthau ac ardaloedd Cymru. Felly, caiff nifer sylweddol o benderfyniadau eu gwneud yn lleol o hyd, ond ni fydd y broses o wneud penderfyniadau mor lleol ag y mae heddiw. Ni allwch ei chael hi’r ddwy ffordd. Petaem wedi cadw at 22 o fyrddau iechyd lleol, byddai Nick Bourne wedi gofyn pam mae 22 gennym o hyd. Yr ydym wedi eu lleihau i wyth, a chredaf eich bod yn dweud bod hynny’n rhy ychydig o lawer, ac y byddai’n well gennyh

will try to hit him from this side, while Nick Bourne will try to hit him from the other'. We think that eight is the right number, and we have gone out to consultation on that. The purpose of that 12-week consultation period is to hear from people around Wales whether they think that eight is the right number or not.

Michael German: We are obsessed with the structure of LHBs, rather than with the service that we want them to deliver. That is the issue that matters here. Local authorities deliver social care to a huge part of our society: they provide care for the disabled and local services. However, the decision-making role—whether we are talking about eight bodies or one, because they are no longer commissioning—with the financial tag, where the button is pressed that says whether you can have money for whatever purpose, is centralised. You are proposing that that be centralised in one body for Wales. If I understand it correctly, you want to lose the link with local authorities, and centralise the command further upstream. That is right for some things and wrong for others. I have just outlined to you a major area in which my party and I believe that it is wrong: it is wrong to cut that link between what local authorities do in social care and what is currently done locally by local health boards.

The First Minister: If that is the Liberal Democrats' explanation of their attitude to these changes, I think that the people of Wales will remain confused: you need to be more explicit. You say that this is a major shift in policy or policy making, but it is not; these are structural and technical changes. We believe that they will result in more efficient service delivery and will solve some of the problems that have emerged, in the light of experience, since we announced the previous change to the structures six years ago. Coterminality with local authority areas was seen as an advantage. Since then, internal changes have been made to local health boards, involving the merger of many of the back-office functions, and we now see

petaent yn fwy gwasgaredig. Ni wn a ydych yn meddwl, 'Iawn, beth am inni geisio ei fwrw o'r ochr hon, tra bydd Nick Bourne yn ceisio'i fwrw o'r ochr arall'. Yr ydym o'r farn mai wyth yw'r nifer cywir, ac yr ydym yn ymgynghori ynghylch hynny. Pwrpas y cyfnod ymgynghori hwnnw o 12 wythnos yw clywed gan bobl ledled Cymru a ydynt yn credu mai wyth yw'r nifer cywir ai peidio.

Michael German: Mae gennym obsesiwn â strwythur y BILlau, yn hytrach nag â'r gwasanaeth yr ydym am iddynt ei ddarparu. Hwnnw yw'r mater sydd o bwys yma. Mae awdurdodau lleol yn darparu gofal cymdeithasol i ran helaeth o'n cymdeithas: maent yn darparu gofal i bobl anabl a gwasanaethau lleol. Fodd bynnag, mae'r rôl o wneud penderfyniadau—pa un ai a ydym yn sôn am wyth corff neu un, oherwydd nid ydynt yn comisiynu bellach—gyda'r tag ariannol, lle y caiff botwm ei bwysio sy'n dweud a gewch arian at ba bwrpas bynnag, wedi'i ganoli. Yr ydych yn cynnig y dylid canoli hynny o fewn un corff i Gymru. Os wyf yn deall yn iawn, yr ydych am gollir cysylltiad ag awdurdodau lleol, a chanoli'r awdurdod ymhellach o lygad y ffynnon. Mae hynny'n gywir ar gyfer rhai materion, ac yn anghywir ar gyfer rhai eraill. Yr wyf newydd amlinellu maes sylweddol ichi lle y mae fy mhlaidd a minnau o'r farn bod hynny'n anghywir: mae torri'r cysylltiad hwnnw rhwng yr hyn y mae awdurdodau lleol yn ei wneud ym maes gofal cymdeithasol, a'r hyn a wneir ar hyn o bryd yn lleol gan fyrddau iechyd lleol, yn anghywir.

Y Prif Weinidog: Os hynny yw esboniad y Democratiaid Rhyddfrydol am eu hagwedd at y newidiadau hyn, credaf y bydd pobl Cymru yn dal yn ddryslyd: mae angen ichi fod yn fwy penodol. Yr ydych yn dweud bod hwn yn newid mawr mewn polisi neu lunio polisiau, ond nid yw hynny'n wir; newidiadau strwythurol a thechnegol yw'r rhain. Credwn y byddant yn arwain at ddarparu gwasanaeth yn fwy effeithlon ac yn datrys rhai o'r problemau sydd wedi codi, yng ngoleuni profiad, ers inni gyhoeddi'r newid blaenorol yn y strwythurau chwe blynedd yn ôl. Ystyrid bod cydffinio ag ardaloedd awdurdodau lleol yn fantais. Ers hynny, gwnaethpwyd newidiadau mewnol yn y byrddau iechyd lleol, gan gynnwys cyfuno

it as logical to move on to merge the front-office functions as well, by merging the LHBs themselves. Therefore, it is a natural evolution, building on what we have learned in the interim. On top of that, there is the shift towards the eradication of the internal market, and the change, which I think that many people would see as long overdue, in the way in which Health Commission Wales exercises its very difficult functions.

ICT Facilities

Q2 Michael German: Will the First Minister make a statement on improving community access to information and communications technology facilities? OAQ(3)0864(FM)

The First Minister: The Communities@One initiative, which operates in Communities First areas across Wales, has now awarded £6.6 million to 212 projects. These projects have all contributed to improving community access to ICT facilities and, ultimately, to tackling digital exclusion.

Michael German: The average monthly expenditure on fixed line telecommunications in Wales is £21.67. In the UK as a whole, it is £17.75. In Wales, average monthly internet expenditure is £14, while the UK average is £13.43. With wider access and greater usage, this amount would fall, but why are we paying more for our internet in Wales?

The First Minister: I am not sure whether that is a matter for me: your guess is as good as mine. I guess that it is because population distribution in Wales is sparser, and we do not have one big metropolis to subsidise more rural areas. We do not have a metropolis and we never will; it is just not part of the Welsh geography. I guess that that is the main reason, although I do not actually know. It could be related to the secondary effect of the distribution of population in Wales, namely the level of competition between providers. Some providers simply do not want to come to Wales, as they do not

llawer o'r swyddogaethau cefn swyddfa, ac yn awr gwelwn y byddai'n rhesymegol symud ymlaen a chyfuno'r swyddogaethau blaen swyddfa hefyd, drwy gyfuno'r BILlau eu hunain. Felly, esblygiad naturiol yw hyn, gan adeiladu ar yr hyn a ddysgwyd gennym yn y cyfamser. Ar ben hynny, ceir symudiad at ddiddymu'r farchnad fewnol, a'r newid y byddai llawer o bobl, yn fy marn i, yn dweud ei bod yn hen bryd ei gael, yn y ffordd y mae Comisiwn Iechyd Cymru yn arfer ei swyddogaethau anodd iawn.

Cyfleusterau TGCh

C2 Michael German: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am wella mynediad cymunedau at gyfleusterau technoleg gwybodaeth a chyfathrebu? OAQ(3)0864(FM)

Y Prif Weinidog: Erbyn hyn, mae'r fenter Cymunedau@Ei Gilydd, sydd ar waith mewn ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf ledled Cymru, wedi rhoi £6.6 miliwn i 212 o brosiectau. Mae'r prosiectau hyn i gyd wedi cyfrannu at wella mynediad cymunedau at gyfleusterau TGCh ac, yn y pen draw, at fynd i'r afael ag allgáu digidol.

Michael German: Ar gyfartaledd, y gwariant misol ar delegyfathrebu drwy linellau sefydlog yw £21.67. Yn y DU i gyd, y ffigur yw £17.75. Yng Nghymru, y gwariant cyfartalog ar wasanaeth rhyngwrwyd yw £14, a chyfartaledd y DU yw £13.43. Gyda mynediad ehangach a mwy o ddefnydd, byddai'r swm hwn yn lleihau, ond pam yr ydym yn talu mwy am ein gwasanaeth rhyngwrwyd yng Nghymru?

Y Prif Weinidog: Nid wyf yn siŵr a yw hynny'n fater i mi: yr ydych yn gwybod cymaint â minnau. Yr wyf yn dyfalu ei fod oherwydd bod y boblogaeth wedi'i dosbarthu'n deneuach yng Nghymru, ac nid oes gennym un metropolis mawr i gymorthdalau ardaloedd mwy gwledig. Nid oes gennym fetropolis ac ni fydd gennym un byth; nid yw'n rhan o ddaearyddiaeth Cymru. Tybiaf mai dyna'r prif reswm, er nad wyf yn gwybod mewn gwirionedd. Gallai fod yn gysylltiedig â sgîl-ffaith dosbarthiad poblogaeth Cymru, sef lefel y gystadleuaeth rhwng darparwyr. Nid oes ar rai darparwyr

envisage juicy profits here, given our sparse population. Where there has been evidence of market failure, Government has had to step in, and that is the only intervention permitted under the state aid code in Brussels. We have stepped in to try to fill comprehensively the not spots and the gaps, and to stimulate competition, or, where there is no competition and no provider, to offer an incentive to providers, perhaps by subsidy.

Lesley Griffiths: According to the latest figures available from the Office of Communications, Wales has closed its broadband gap with the rest of the UK. The independent regulator has yet to publish its latest statement, but last year's report revealed that broadband penetration in Wales had soared by a massive 68 per cent. Furthermore, there were more Wi-Fi hot spots per 1 million people in Wales than anywhere else in the UK, and Wales also ranked higher than Germany, the United States and Japan. Does that not prove that, despite claims to the contrary, Wales is no longer the poor relation?

The First Minister: I agree entirely. The figures available for the last year show a steep increase in the number of people able to access broadband in Wales—and we will have to consider the price point that was made by Mike German separately. We will have to wait for Ofcom's forthcoming report to see whether that favourable trend is continuing. The actions taken using Objective 1 funding and other stimuli where there is market failure have produced a far more favourable picture than anyone would have anticipated in 2000.

Alun Cairns: When the BBC's *Wales Today* programme highlighted the not spots of broadband connectivity in Wales, the viewers' response was so great that it surpassed that to any other issue featured by the programme, which demonstrates the importance placed on broadband connectivity by the Welsh public. The Scottish Government stole a march on the Welsh

eisiau dod i Gymru, gan nad ydynt yn rhagweld elw mawr yma, gan fod ein poblogaeth mor brin. Lle y cafwyd tystiolaeth bod y farchnad wedi methu, mae'r Llywodraeth wedi gorfod ymyrryd, a dyna'r unig ymyriad a ganiateir dan y cod cymorth gwladwriaethol ym Mrwsel. Yr ydym wedi camu i'r bwlch i geisio llenwi'r ardaloedd digyswllt a'r bylchau mewn modd cynhwysfawr, ac i ysgogi cystadleuaeth, neu lle nad oes dim cystadleuaeth a dim darparwr, cynnig cymhelliant i ddarparwyr, efallai drwy gymhorthdal.

Lesley Griffiths: Yn ôl y ffigurau diweddaraf sydd ar gael gan y Swyddfa Gyfathrebiadau, mae Cymru wedi cau'r bwlch o ran band eang rhyngddi a gweddill y DU. Nid yw'r rheoleiddiwr annibynnol wedi cyhoeddi ei ddatganiad diweddaraf eto, ond datgelodd adroddiad y llynedd fod cynnydd enfawr o 68 y cant wedi bod o ran band eang yng Nghymru. Hefyd, yr oedd mwy o fannau cyswllt Wi-Fi fesul miliwn o bobl yng Nghymru nag yn unman arall yn y DU, ac yr oedd Cymru ar y blaen hefyd i'r Almaen, yr Unol Daleithiau a Japan yn hyn o beth. Onid yw hynny'n profi, er gwaethaf honiadau i'r gwrthwyneb, nad Cymru yw'r man gwan bellach?

Y Prif Weinidog: Cytunaf yn llwyr. Mae'r ffigurau sydd ar gael ar gyfer y flwyddyn ddiwethaf yn dangos cryn gynnydd yn nifer y bobl sy'n gallu cael band eang yng Nghymru—a bydd yn rhaid inni ystyried y pwynt ynghylch y pris a godwyd gan Mike German ar wahân. Bydd yn rhaid inni aros am adroddiad nesaf Ofcom i weld a yw'r duedd ffafriol honno'n parhau. Mae'r camau a gymerwyd drwy ddefnyddio cyllid Amcan 1 a dulliau eraill o ysgogi lle y mae'r farchnad wedi methu wedi cynhyrchu darlun llawer mwy ffafriol nag y byddai neb wedi'i ragweld yn 2000.

Alun Cairns: Pan roddodd rhaglen *Wales Today* y BBC sylw i ardaloedd digyswllt o ran band eang yng Nghymru, cafwyd mwy o ymateb gan y gwylwyr nag a gafwyd i ddim un mater arall a drafodwyd ar y rhaglen, sy'n dangos mor bwysig yw cysylltedd band eang i'r cyhoedd yng Nghymru. Achubodd Llywodraeth yr Alban y blaen ar Lywodraeth Cynulliad Cymru drwy gael cytundeb

Assembly Government by gaining agreement on the use of European funding to improve broadband connectivity to a greater degree than was done here. Some work has been done here, which is to be welcomed, but do you recognise, First Minister, that while some levels of broadband connectivity were acceptable two or three years ago, they are unacceptable by today's standards? Do you also accept that a large number of not spots remain to be connected to broadband, and that, if they are not, we will end up with a greater broadband divide?

The First Minister: To some people, the grass is always greener in Scotland or England, Alun, and I will have to look into the question that you raise. When the latest Ofcom report is published, maybe it will show a continuation of the favourable trend referred to two minutes ago by Lesley Griffiths, or maybe it will show a slowing down of that improving trend; I do not know, but let us take another look at it then.

You are right to point to the fact that there are different grades of broadband. Sometimes, we may be catching up with broadband, which I think that we are, but then faster broadband becomes available. Therefore, perhaps we need to think about the next generation of broadband, the number of gigabytes it will be, and so on. Trying to ensure availability and that we have proactive programmes to ensure that hard-to-reach groups such as pensioners, black and ethnic minorities, or people who are like me—Terrified of Technology of Michaelston-le-Pit, as I describe myself—can access broadband is an important target. There should be no digital exclusion for geographical reasons, or for lack of competition; if at all, it should be because of the social reasons that turn people off, or make them terrified of broadband and other forms of technology. There is a range of issues to consider here. I will review the record and see what up-to-date information we have, and then I will write to you and Lesley about it.

Nerys Evans: I am happy to acknowledge

ynghylch defnyddio cyllid Ewropeaidd i wella cysylltedd band eang i raddau helaethach nag a wnaethpwyd yma. Mae rhywfaint o waith wedi'i wneud yma, a dylid croesawu hynny, ond a ydych yn cydnabod, Brif Weinidog, er bod rhai lefelau o gysylltedd band eang yn dderbyniol ddwy neu dair blynedd yn ôl, nad ydynt yn dderbyniol yn ôl safonau heddiw? A dderbyniwch hefyd fod nifer fawr o ardaloedd digyswllt yn dal heb eu cysylltu â band eang, ac os na chânt eu cysylltu, y bydd gennym, yn y pen draw, sefyllfa lle y bydd mwy o wahaniaeth o ran band eang?

Y Prif Weinidog: I rai pobl, bydd y sefyllfa'n ymddangos yn well yn yr Alban neu yn Lloegr bob amser, Alun, a bydd yn rhaid imi ymchwilio i'r cwestiwn a godwch. Pan gyhoeddir adroddiad diweddaraf Ofcom, efallai y bydd yn dangos parhad o'r duedd ffafriol y cyfeiriodd Lesley Griffiths ati ddau funud yn ôl, neu efallai y bydd yn dangos bod y duedd addawol honno'n arafu; nid wyf yn gwybod, ond gadewch inni edrych ar y mater eto bryd hynny.

Yr ydych yn gywir wrth dynnu sylw at y ffaith bod gwahanol raddau o fand eang. Weithiau, efallai ein bod yn dal i fyny â band eang, a chredaf ein bod yn gwneud hynny, ond yna bydd band eang cyflymach ar gael. Felly, efallai fod angen inni feddwl am y genhedlaeth nesaf o fand eang, sawl gigabeit fydd hynny, ac yn y blaen. Mae ceisio sicrhau bod band eang ar gael, a bod gennym raglenni rhagweithiol i sicrhau bod band eang ar gael i grwpiau anodd eu cyrraedd megis pensïynwyr, pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig, neu bobl fel fi—Rhywun sy'n Arswydo rhag Technoleg o Lanfihangel-y-pwll, fel y disgrifiaf fy hun—yn darged pwysig. Ni ddylai fod dim allgáu digidol am resymau daearyddol, nac oherwydd diffyg cystadleuaeth; os bydd yn bod o gwbl, dylai fod oherwydd y rhesymau cymdeithasol sy'n lladd diddordeb pobl, neu'n achosi iddynt arswydo rhag band eang a mathau eraill o dechnoleg. Mae yma amrywiaeth o faterion i'w hystyried. Adolygaf y cofnod a gweld beth yw'r wybodaeth ddiweddaraf sydd gennym, ac yna ysgrifennaf atoch chi ac at Lesley am y mater.

Nerys Evans: Mae'n bleser gennyf

that the Welsh Assembly Government is about to go out to tender to enable the broadband not spots. Is there sufficient capacity in the tendering process to enable small companies and different technologies to tailor solutions to local problems, where needed?

The First Minister: Access for small businesses is another category to add to the list that I gave to Alun Cairns. Not having access to broadband, or not having access to good-grade, modern, competitive broadband can destroy the economic prospects of a business. I will need to cover that in my reply and I will include you among the Assembly Members who will receive a copy of that reply when I have received the right advice from those who are far more expert in this field than I am.

2.20 p.m.

Improving Local Government

Q3 Nick Ramsay: Will the First Minister make a statement on his policies for improving local government in Wales? OAQ(3)0865(FM)

The First Minister: The Wales programme for improvement provides a flexible and robust policy framework for local authorities to discharge their duties and to secure continuous improvement in the efficiency and quality of the services that they provide. Basic methods of improving efficiency include joint procurement and joint provision of IT and other areas of shared direct services such as waste management, rather than back-office services. We incentivise that process of local authorities coming together to do things more cheaply and more efficiently, and to provide a better quality of service together than that which they can provide separately.

Nick Ramsay: I notice that you resolutely refused to mention the funding of local authorities. Local authorities are currently finding it difficult to provide local services because of the dire settlement from the Welsh Assembly Government. You mentioned waste management, and the Minister for

gydnabod bod Llywodraeth Cynulliad Cymru ar fin gwahodd cynigion am dendr er mwyn cysylltu'r ardaloedd digyswllt â band eang. A oes digon o gapasiti yn y broses dendro i alluogi cwmnïau bach a thechnolegau gwahanol i lunio atebion i broblemau lleol, lle y mae eu hangen?

Y Prif Weinidog: Mae mynediad i fusnesau bach yn gategori arall i'w ychwanegu at y rhestr a roddais i Alun Cairns. Gall bod heb fynediad at fand eang, neu fod heb fynediad at fand eang modern, cystadleuol, o safon uchel, ddinistrio rhagolygon economaidd busnes. Bydd angen imi ymdrin â hynny yn fy ateb, ac fe wnafe eich cynnwys ymysg yr Aelodau o'r Cynulliad a gaiff gopi o'r ateb hwnnw pan fyddaf wedi cael y cyngor cywir gan y bobl hynny sydd â llawer mwy o arbenigedd yn y maes hwn na mi.

Gwella Llywodraeth Leol

C3 Nick Ramsay: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am ei bolisiau i wella llywodraeth leol yng Nghymru? OAQ(3)0865(FM)

Y Prif Weinidog: Mae rhaglen Cymru ar gyfer gwella yn darparu fframwaith polisi hyblyg a chadarn i awdurdodau lleol gyflawni eu dyletswyddau a sicrhau gwelliant parhaus yn effeithlonrwydd ac ansawdd y gwasanaethau y maent yn eu darparu. Mae'r dulliau sylfaenol o wella effeithlonrwydd yn cynnwys caffael ar y cyd a darparu TG ar y cyd, a meysydd eraill o rannu gwasanaethau uniongyrchol megis rheoli gwastraff, yn hytrach na gwasanaethau cefn swyddfa. Yr ydym yn rhoi cymhellion ar gyfer y broses honno lle y daw awdurdodau lleol at ei gilydd i wneud pethau'n rhatach ac yn fwy effeithlon, ac i ddarparu gwasanaeth o ansawdd gwell gyda'i gilydd na'r hyn y gallant ei ddarparu ar wahân.

Nick Ramsay: Sylwaf eich bod wedi gwrthod yn lân grybwyll ariannu awdurdodau lleol. Ar hyn o bryd, mae awdurdodau lleol yn ei chael yn anodd darparu gwasanaethau lleol oherwydd y setliad truenus gan Lywodraeth Cynulliad Cymru. Soniasoch am reoli gwastraff, ac mae'r Gweinidog dros yr

Environment, Sustainability and Housing has mentioned a package of funding to help support councils to meet their recycling targets across Wales. How is that money divided up, because it seems to me that some authorities, such as Monmouthshire, which has done very well to become the fifth best authority in terms of recycling targets in Wales, are suffering as a result of receiving a far smaller share of that waste-management-grant cake than they should?

The First Minister: There is no logic to the initial part of your supplementary question. We are in for an Assembly of tightish settlements, simply because the money available during 2008 to 2012 will rise at a much slower rate than in the second Assembly, when it rose at a slower rate than in the first Assembly. The tighter the settlement, the more you have to make an effort to extract more value from the Welsh pound—we have to do it internally and the health service and local government have to do it. That is exactly when you want to be pursuing greater efficiency, not saying that you cannot afford greater efficiency because money is too tight. If that is the Conservative logic on local government, God help us.

On the question of recycling, there is a long-standing, real issue about the incentivisation of improvements in local government, which local government itself always complains about. That is that those authorities that tend to go in for something first tend to miss out on the grants that are made available to enable the laggards to catch up. That is a long-standing, difficult problem. We have to try to incentivise authorities to go in for something, such as recycling, school reorganisation, or whatever else it might be, early and not just pay them to catch up with the authorities that have been brave enough to do it without the incentive.

I am not aware of where Monmouthshire stands in the league table in terms of recycling. Different authorities in Wales will be champions in different areas, and what we want to see is the spread of best practice. I visited Neath Port Talbot recently, and the council there has won a prize from the Local

Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai wedi sôn am becyn cyllid i helpu i gefnogi cynghorau i gyrraedd eu targedau ailgylchu ledled Cymru. Sut y mae'r arian hwnnw'n cael ei rannu, oherwydd y mae'n ymddangos i mi fod rhai awdurdodau, megis sir Fynwy, sydd wedi gwneud yn dda iawn wrth gyrraedd y sefyllfa lle y mae'n bumed ymysg awdurdodau Cymru o ran targedau ailgylchu, yn dioddef am eu bod yn cael cyfran lawer llai o gacen y grant rheoli gwastraff nag y dylent ei gael?

Y Prif Weinidog: Nid oes dim rhesymeg yn rhan gyntaf eich cwestiwn atodol. Yr ydym am gael Cynulliad o setliadau eithaf tynn, oherwydd y bydd yr arian a fydd ar gael o 2008 tan 2012 yn cynyddu ar gyfradd lawer arafach nag yn yr ail Gynulliad, pan fu'n cynyddu'n arafach nag yn y Cynulliad cyntaf. Po dynnaf yw'r setliad, mwyaf o ymdrech y mae'n rhaid ichi ei gwneud i gael mwy o werth o bunt Cymru—rhaid inni wneud hynny'n fewnol a rhaid i'r gwasanaeth iechyd a llywodraeth leol wneud hynny. Dyna'n union pryd y dylech geisio bod yn fwy effeithlon, ac nid dweud na allwch fforddio bod yn fwy effeithlon am fod arian yn rhy brin. Os mai hynny yw rhesymeg y Ceidwadwyr ynghylch llywodraeth leol, Duw a'n helpo.

O ran ailgylchu, mae problem wirioneddol, ers tro byd o ran cymell gwelliannau mewn llywodraeth leol, ac mae llywodraeth leol ei hun yn cwyno am hynny drwy'r amser, sef bod yr awdurdodau sy'n tueddu i fynd ati i wneud rhywbeth yn gyntaf yn tueddu i golli'r grantiau sydd ar gael i alluogi'r awdurdodau arafach i ddal i fyny. Mae honno'n broblem anodd sy'n bod ers tro byd. Rhaid inni geisio cymell awdurdodau i weithredu rhywbeth, megis ailgylchu, ad-drefnu ysgolion, neu beth bynnag y bo, yn gynnar, yn hytrach na thalu iddynt i ddal i fyny â'r awdurdodau sydd wedi bod yn ddigon dewr i wneud hynny heb y cymhelliad.

Nid wyf yn gwybod lle y mae sir Fynwy yn nhabl y gynghrair o ran ailgylchu. Bydd awdurdodau gwahanol yng Nghymru yn bencampwyr mewn meysydd gwahanol, a'r hyn yr ydym am ei weld yw lledaenu arferion gorau. Ymwelais â Chastell-nedd Port Talbot yn ddiweddar, ac mae'r cyngor yno wedi

Government Association for being the best authority in England and Wales, regardless of the boundary, in municipal waste collection. I do not know where it is on recycling and I do not know where Monmouthshire is on recycling, but I know that Neath Port Talbot was No. 1 in municipal waste collection. Different authorities will be the champions in different aspects of local government service delivery and the ones that are not so good need to learn from them, and speeding up the spread of best practice is key.

Joyce Watson: Do you agree that it is farcical that the Tories claim to be the party of local government, when only this year the Tory-controlled Monmouthshire council implemented the second highest council tax rise in Wales? Tackling anti-social behaviour is a top priority for Welsh Labour in the upcoming local government elections and Labour councils across Wales have vowed to continue to deliver tough action on crime and anti-social behaviour, with promises to remove the licences of or close down shops that persist in selling alcohol to those aged under 18, and pubs that are centres for anti-social behaviour. Would you not agree that, in contrast, the Liberal-Democrat-run Swansea City and Borough Council, which claims to deal with underage drinking in Swansea, while at the same time the Liberal Democrats nationally want to lower the legal drinking age to 16, has managed to turn one of the best-performing social services departments in Wales into one of the worst? That is in contrast to Carmarthenshire County Council, which has introduced a multi-million-pound investment in residential care homes—

The Presiding Officer: Order. As I have had to remind Members on a number of occasions, this is not speech time, but question time.

Joyce Watson: Therefore, First Minister—

The Presiding Officer: Order. I am sorry, but the question is over.

ennill gwobr gan y Gymdeithas Llywodraeth Leol oherwydd mai ef yw'r awdurdod gorau yng Nghymru a Lloegr, heb ystyried y ffin, o ran casglu gwastraff trefol. Nid wyf yn gwybod beth yw ei sefyllfa o ran ailgylchu, ac nid wyf yn gwybod beth yw sefyllfa sir Fynwy o ran ailgylchu, ond gwn fod Castell-nedd Port Talbot yn rhif 1 o ran casglu gwastraff trefol. Bydd awdurdodau gwahanol yn bencampwyr agweddau gwahanol ar ddarparu gwasanaethau llywodraeth leol, ac mae angen i'r rhai nad ydynt cystal ddysgu ganddynt, ac mae cyflymu'r gwaith o ledaenu arferion gorau yn allweddol.

Joyce Watson: A gytunwch ei bod yn ffars bod y Torïaid yn honni mai hwy yw plaid llywodraeth leol, a'r cynnydd mwyaf ond un yn y dreth gyngor yng Nghymru eleni wedi digwydd yng nghyngor sir Fynwy, a reolir gan y Torïaid? Mae mynd i'r afael ag ymddygiad gwrthgymdeithasol yn un o brif flaenoriaethau Llafur Cymru yn yr etholiadau llywodraeth leol sydd ar fin digwydd, ac mae cynghorau Llafur ledled Cymru wedi addo parhau i weithredu'n gadarn ynghylch troseddu ac ymddygiad gwrthgymdeithasol, gan gynnwys addewidion i dynnu trwyddedau oddi ar siopau, neu eu cau, os byddant yn parhau i werthu alcohol i blant dan 18, a'r modd o ran tafarndai sy'n ganolfannau ymddygiad gwrthgymdeithasol. Oni chytunech, ar y llaw arall, fod Cyngor Dinas a Sir Abertawe, a reolir gan y Democratiaid Rhyddfrydol, sy'n honni ei fod yn delio ag yfed dan oed yn Abertawe, er bod ar y Democratiaid Rhyddfrydol yn genedlaethol eisiau gostwng yr oedran yfed cyfreithiol i 16, wedi llwyddo i droi un o adrannau gwasanaethau cymdeithasol gorau Cymru yn un o'r rhai gwaethaf? Mae hynny'n cyferbynnu â Chyngor Sir Caerfyrddin, sydd wedi cyflwyno buddsoddiad gwerth miliynau o bunnoedd mewn cartrefi gofal preswyl—

Y Llywydd: Trefn. Fel yr wyf wedi gorfod atgoffa Aelodau droeon, amser cwestiynau yw hwn, nid amser areithiau.

Joyce Watson: Felly, Brif Weinidog—

Y Llywydd: Trefn. Mae'n ddrwg gennyf, ond mae'r cwestiwn ar ben.

The First Minister: You will have been able to tell, Joyce, from the amount of noise on the opposition benches that they did not like what you were saying. They did not agree with what you were saying, but what you said undoubtedly had an enormous amount of merit.

Jenny Randerson: Do you agree that what upsets and motivates our constituents the most is the size of council tax rises? We need to put aside all of this opinion that we have just heard, because the statistics speak for themselves. If you look at the average council tax increases over the last four years, you will see that Liberal-Democrat-controlled councils' rises were 3.5 per cent while those of independent-controlled councils were 4.2 per cent. Labour-controlled councils raised the council tax by 4.4 per cent, Conservative-controlled councils raised it by 4.6 per cent and Plaid-Cymru-controlled councils raised it by 5.6 per cent. Do you agree that Bill Clinton was right when he said, 'It's the economy, stupid' and that that is an accurate measure by which to judge how efficiently councils in Wales are run?

The First Minister: I am not clear as to why you have dragged Bill Clinton into this—I think that he was talking about the state of the labour market and not money raised from local government, but perhaps you have your own opinions on that and perhaps you will issue a leaflet on behalf of the Liberal Democrats in Cardiff stating that Bill Clinton agrees with the Liberal Democrats.

The key point is that council tax levels, band for band, are 25 per cent lower in Wales than in England. That is a major achievement that we have set out to secure as an Assembly Government and it is a matter of some pride. Of course, there will be some variations between individual councils over the past four or eight years in how they have managed, but the big picture is not these 3, 4 or 0.5 per cent differences, but the difference between Wales and England: council tax levels are 25 per cent lower on average for band D in Wales.

Y Prif Weinidog: Byddwch wedi gallu dweud, Joyce, yn ôl y sŵn ar feinciau'r gwrthbleidiau nad oeddent yn hoff o'r hyn yr oeddech yn ei ddweud. Nid oeddent yn cytuno â'r hyn yr oeddech yn ei ddweud, ond yn ddiau yr oedd llawer iawn o wirionedd ynddo.

Jenny Randerson: A ydych yn cytuno mai'r hyn sy'n gofidio ac yn cymell ein hetholwyr fwyaf yw maint y cynnydd yn y dreth gyngor? Mae angen inni anghofio'r holl farn yr ydym newydd ei chlywed, oherwydd y mae'r ystadegau'n siarad drostynt eu hunain. Os edrychwch ar y cynnydd cyfartalog yn y dreth gyngor dros y pedair blynedd diwethaf, gwelwch fod y cynnydd yn y cynghorau a reolir gan y Democratiaid Rhyddfrydol yn 3.5 y cant, o'i gymharu â 4.2 y cant ar gyfer cynghorau a reolir gan gynghorwyr annibynnol. Cododd cynghorau a reolir gan Lafur y dreth gyngor 4.4 y cant, cododd cynghorau a reolir gan y Ceidwadwyr hi 4.6 y cant a chododd cynghorau a reolir gan Blaid Cymru hi 5.6 y cant. A gytunwch fod Bill Clinton yn gywir pan ddywedodd 'Yr economi, y twpsyn' a bod hynny'n fesur cywir o ran barnu pa mor effeithlon y caiff cynghorau Cymru eu rhedeg?

Y Prif Weinidog: Nid wyf yn siŵr pam yr ydych wedi llusgo Bill Clinton i mewn i hyn—credaf mai siarad am gyflwr y farchnad lafur yr ydoedd ac nid am arian a godid gan lywodraeth leol, ond efallai fod gennych eich barn eich hunain am hynny ac efallai y cyflwynwch daflen ar ran y Democratiaid Rhyddfrydol yng Nghaerdydd yn datgan bod Bill Clinton yn cytuno â'r Democratiaid Rhyddfrydol.

Y pwynt allweddol yw bod lefelau'r dreth gyngor, fesul band, 25 y cant yn is yng Nghymru nag yn Lloegr. Mae hynny'n gryn gamp yr ydym wedi ceisio'i sicrhau fel Llywodraeth y Cynulliad, ac mae'n destun cryn falchder. Wrth gwrs, bydd rhai amrywiadau ymysg cynghorau unigol dros y pedair neu'r wyth mlynedd diwethaf o ran sut y maent wedi ymdopi, ond nid y gwahaniaethau hyn o 3, 4 neu 0.5 y cant yw'r darlun mawr, ond y gwahaniaeth rhwng Cymru a Lloegr: mae lefelau'r dreth gyngor 25 y cant yn is ar gyfartaledd ar gyfer band D

yng Nghymru.

Chris Franks: One of the most frequent complaints that I receive is that local government is overburdened with regulation and inspection. That is costly and not always productive. Are you prepared to significantly reduce the current level of bureaucracy?

The First Minister: The current level of bureaucracy and the current level of regulation could be interpreted as two different things. Our view of local government is that it should seek to de-bureaucratise itself by reducing the number of layers in local government, empowering the workforce and ensuring that services are delivered in a citizen-focused way. However, ultimately, that is a matter for local government in how it structures itself. What we can do is to try to simplify the regulatory structure and the number of reports that local government has to provide to us. Brian Gibbons has been in discussions about that as recently as this morning, to consider how we can lighten the burden of regulation on local authority. That could have the secondary effect of needing fewer bureaucrats to fill in the forms, if we can reduce the number of forms while not reducing any of the essential information that we need to drive improvement in public services.

The Genesis Wales Initiative

Q4 Trish Law: What steps are being taken to secure a successor to the Genesis Wales initiative? OAQ(3)0839(FM)

The First Minister: Based on the success of the Genesis Wales project, which has assisted nearly 13,000 beneficiaries and provided over 10,000 childcare places, an application has been submitted to the Welsh European Funding Office to fund a successor project to Genesis Wales—which will, imaginatively, be called Genesis 2—under the new structural funds programme. Contrary to the credit crunch, we have had a windfall gain of an extra £40 million because of the strengthening of the euro, which will enable us to help run on Genesis Wales through the summer to give us a bit more time before we

Chris Franks: Un o'r cwynion mwyaf mynych yr wyf fi'n eu cael yw bod llywodraeth leol yn cael ei llethu gan reoleiddio ac arolygu. Mae hynny'n gostus, ac nid yw'n gynhyrchiol bob amser. A ydych yn barod i leihau'r lefel bresennol o fiwrocratiaeth yn sylweddol?

Y Prif Weinidog: Gellid dehongli'r lefel bresennol o fiwrocratiaeth a'r lefel bresennol o reoleiddio fel dau beth gwahanol. Ein barn am lywodraeth leol yw y dylai geisio creu llai o fiwrocratiaeth iddi ei hun drwy leihau nifer yr haenau mewn llywodraeth leol, drwy rymuso'r gweithlu a thrwy sicrhau bod gwasanaethau'n cael eu darparu mewn modd sy'n canolbwyntio ar y dinesydd. Fodd bynnag, yn y pen draw, mae hynny'n fater i lywodraeth leol o ran sut y mae'n ei strwythuro'i hun. Yr hyn y gallwn ei wneud yw ceisio symleiddio'r strwythur rheoleiddio a nifer yr adroddiadau y mae'n rhaid i lywodraeth leol eu darparu inni. Mae Brian Gibbons wedi bod yn cynnal trafodaethau am hynny y bore yma, er mwyn ystyried sut y gallwn ysgafnhau baich rheoleiddio ar awdurdodau lleol. Gallai hynny gael y sgîl-effaith bod angen llai o fiwrocratiaid i lenwi'r ffurflenni, os gallwn leihau nifer y ffurflenni heb leihau dim ar y wybodaeth hanfodol y mae ei hangen arnom i ysgogi gwelliannau mewn gwasanaethau cyhoeddus.

Menter Genesis Cymru

C4 Trish Law: Pa gamau sy'n cael eu cymryd i sicrhau olynnydd i'r fenter Genesis Cymru? OAQ(3)0839(FM)

Y Prif Weinidog: Ar sail llwyddiant y prosiect Genesis Cymru, sydd wedi cynorthwyo bron 13,000 o fuddiolwyr a darparu dros 10,000 o leoedd gofal plant, mae cais wedi'i gyflwyno i Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru i ariannu prosiect i olynu Genesis Cymru—a elwir, yn llawn dychymyg, yn Genesis 2—dan y rhaglen cronfeydd strwythurol newydd. Yn groes i'r wasgfa credyd, yr ydym wedi cael arian annisgwyl, sef £40 miliwn yn ychwanegol, oherwydd bod yr ewro'n cryfhau, gan ein galluogi i helpu i gynnal Genesis Cymru drwy'r haf i roi ychydig mwy o amser inni

put Genesis 2 into action.

cyn inni roi Genesis 2 ar waith.

2.30 p.m.

Trish Law: I do not doubt the success of the Genesis Wales initiative. Indeed, in Blaenau Gwent, it has assisted 830 beneficiaries by way of childcare and travel costs and so on. I was pleased to hear Jane Hutt's announcement that local authorities were to be guaranteed continuation costs to prevent job losses and to ensure continuity between projects. However, I am concerned that at least some of the beneficiaries that I referred to are no longer getting financial help to enable them to continue accessing learning, training and work opportunities. Will you impress on local authorities the urgent need to attempt to tap into other funding pots to ensure that the beneficiaries of the past do not lose out in the future?

Trish Law: Nid wyf yn amau llwyddiant y fenter Genesis Cymru. Yn wir, ym Mlaenau Gwent, mae wedi cynorthwyo 830 o fuddiolwyr drwy gyfrwng gofal plant a chostau teithio ac yn y blaen. Yr oeddwn yn falch o glywed cyhoeddiad Jane Hutt yn gwarantu costau parhad i awdurdodau lleol i atal colli swyddi a sicrhau parhad rhwng prosiectau. Fodd bynnag, yr wyf yn poeni nad yw o leiaf rhai o'r buddiolwyr y cyfeiriais atynt yn cael cymorth ariannol mwyach i'w galluogi i barhau i gael mynediad at addysg, hyfforddiant a chyfleoedd o ran gwaith. A wnewch dynnu sylw awdurdodau lleol at yr angen dybryd i geisio cael gafael ar botiau eraill o gyllid i sicrhau nad yw buddiolwyr y gorffennol ar eu colled yn y dyfodol?

The First Minister: We had an inter-ministerial meeting on this issue late yesterday afternoon, so we do not have the follow-through from it yet. As I said, with the £40 million windfall that we have received as a result of the strengthening of the euro, it is likely that we will be able to do much along the lines that you suggested to ensure continuity of access by service users, as well as lifting the threat of redundancies, or whatever, among staff running the programme. Obviously, we must find some extra match funding to go with that £40 million, and we can then ensure a smooth transition between the finishing-off of the Genesis 1 programme and the commencement of the Genesis 2 programme that is now with the Welsh European Funding Office.

Y Prif Weinidog: Cawsom gyfarfod Gweinidogion ar yr union fater hwn yn hwyr brynhawn ddoe, felly nid yw'r wybodaeth ddilynol wrth law eto. Fel y dywedais, o ganlyniad i'r £40 miliwn o arian annisgwyl yr ydym wedi'i gael oherwydd bod yr ewro'n cryfhau, mae'n debygol y byddwn yn gallu gwneud cryn dipyn yn ôl y dull a awgrymasoch i sicrhau bod defnyddwyr gwasanaethau yn gallu parhau i gael gwasanaethau, yn ogystal â dileu'r bygythiad y bydd colli swyddi, neu beth bynnag y bo, ymhlith staff sy'n rhedeg y rhaglen. Yn amlwg, rhaid inni ganfod rhywfaint o arian cyfatebol ychwanegol ar gyfer y £40 miliwn hwnnw, yna gallwn sicrhau cyfnod pontio hwylus rhwng diwedd y rhaglen Genesis 1 a dechrau'r rhaglen Genesis 2 sydd ar hyn o bryd gerbron Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru.

Lesley Griffiths: In Wrexham, the Genesis scheme is run by a small but dedicated team of staff, which, last year, was given the target of helping 300 beneficiaries in the town. By the end of March of this year, it had surpassed that number and had assisted 500 people, along with 230 children who have been found childcare places in Wrexham. Is this level of success not testimony to why the Government provided the much-welcomed bridging money, which you mentioned in your response to Trish Law, and to how

Lesley Griffiths: Yn Wrecsam, caiff y cynllun Genesis ei redeg gan dîm bach ond ymroddedig o staff. Y llynedd, cawsant darged i helpu 300 o fuddiolwyr yn y dref. Erbyn diwedd mis Mawrth eleni, yr oeddent wedi rhagori ar y nifer hwnnw ac wedi cynorthwyo 500 o bobl, yn ogystal â 230 o blant y cafwyd hyd i leoedd gofal plant ar eu cyfer yn Wrecsam. Onid yw'r lefel hon o llwyddiant yn tystio i'r rheswm pam mae'r Llywodraeth wedi darparu'r arian pontio, a gafodd groeso cynnes, y cyfeiriasoch ato yn

committed the Government is in its aim of halving child poverty in Wales by 2010, and eradicating it by 2020?

The First Minister: It is good for the staff who run the projects, for service users and for the elimination of child poverty. I thank the original Genesis project in Rhondda Cynon Taf, because, with the proof that it worked in Rhondda Cynon Taf, we were able to roll it out. I am glad that you have reminded us that the Genesis scheme does not only run in Objective 1 areas—it runs in east Wales as well as the Objective 1 areas of west Wales and the Valleys, such as in Blaenau Gwent. It has been a major success. It started small, was proven in Rhondda Cynon Taf and successfully rolled out throughout Wales. It would be a crying shame if the scheme was discontinued, so we are favourably disposed to ensuring that Genesis 2 comes on board as quickly as possible, and to effect a smooth transition during the spring and summer.

The Knowledge Economy

Q5 David Melding: Will the First Minister make a statement on measures to promote the knowledge economy in Wales? OAQ(3)0847(FM)

The First Minister: The Assembly Government is dedicated to the promotion of the knowledge economy, and we are providing significant funding to nurture knowledge and technology-based businesses through the Knowledge Bank for Business. There are also initiatives that involve a company working jointly with a university, such as Swansea's Institute of Life Sciences working with IBM, which is the jewel in the crown of Objective 1. We have seen the Technium OpTIC in St Asaph, which is a phenomenally successful initiative. Outside of the Objective 1 area, the European Aeronautic Defence and Space company's Innovation Works project in Newport has also been a great success in giving us that element of business-related, university-

eich ateb i Trish Law, ac yn dangos hefyd mor ymrwymedig yw'r Llywodraeth o ran ei nod o haneru tlodi plant yng Nghymru erbyn 2010 a'i ddileu yn gyfan gwbl erbyn 2020?

Y Prif Weinidog: Mae'n beth da o ran y staff sy'n rhedeg y prosiectau, o ran defnyddwyr gwasanaethau ac o ran dileu tlodi plant. Hoffwn ddiolch i'r prosiect Genesis gwreiddiol yn Rhondda Cynon Taf, oherwydd yn sgîl y dystiolaeth ei fod yn gweithio yn Rhondda Cynon Taf, gallasom ei gyflwyno mewn lleoedd eraill. Yr wyf yn falch eich bod wedi'n hatgoffa nad mewn ardaloedd Amcan 1 yn unig y mae'r cynllun Genesis yn gweithredu—mae'r cynllun ar waith yn y dwyrain yn ogystal ag mewn ardaloedd Amcan 1 yn y gorllewin a'r Cymoedd, megis ym Mlaenau Gwent. Mae hyn wedi bod yn llwyddiant ysgubol. Pan ddechreuodd, nid oedd yn fawr o beth, ond profodd ei werth yn Rhondda Cynon Taf ac yna cafodd ei gyflwyno'n llwyddiannus ledled Cymru. Byddai'n siom enbyd petai'r cynllun yn dod i ben, felly yr ydym o blaid sicrhau bod Genesis 2 yn cael ei roi ar waith cyn gynted ag sy'n bosibl a bod y cyfnod pontio yn ystod y gwanwyn a'r haf yn mynd rhagddo'n hwylus.

Yr Economi Wybodaeth

C5 David Melding: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am fesurau i hyrwyddo'r economi wybodaeth yng Nghymru? OAQ(3)0847(FM)

Y Prif Weinidog: Mae Llywodraeth y Cynulliad wedi ymroi i hyrwyddo'r economi wybodaeth, ac yr ydym yn darparu cyllid sylweddol i feithrin busnesau sy'n seiliedig ar wybodaeth ac ar dechnoleg drwy'r Banc Gwybodaeth ar gyfer Busnesau. Yn ogystal mae cynlluniau lle y gall cwmni weithio ar y cyd â phrifysgol, megis Athrofa Gwyddor Bywyd Abertawe yn gweithio gydag IBM, sef y prif drysor yng nghist Amcan 1. Yr ydym wedi gweld y Technium OpTIC yn Llanelwy, sy'n gynllun eithriadol o llwyddiannus. Y tu allan i ardal Amcan 1, mae prosiect Arloesi'n Gweithio y cwmni European Aeronautic Defence and Space yng Nghasnewydd wedi bod yn llwyddiant ysgubol o ran rhoi inni'r elfen honno o ymchwil a datblygu sy'n gysylltiedig â

related or joint university and business related research and development, which makes good the century of research and development being top-sliced. We have had to branch back, because research and development has generally been located in the home counties. Reversing that process will not happen overnight, but it is happening.

David Melding: I do not disagree that some modest improvement has been occurring, which is significant. Do you agree with the former Secretary of State for Wales, Peter Hain, who said that we need to see a step change and an increase in nanotechnology, biosciences, molecular mechanics and information and communications technology as part of a transformation in the Welsh economy? Within a period of 15 to 20 years that would see the private sector grow to about 55 per cent of Welsh gross domestic product. Do you share that type of vision?

The First Minister: Yes. The way in which we should be prioritising areas such as life sciences, is clearly set out in the science framework. He also mentions microtechnology and nanotechnology; nanotechnology is a big success area in Welsh universities, but I am not sure that it has spun out, big time, yet into the private sector. It is a matter of trying to get the two things together, and planting a seed on promising soil where there is already existing private sector activity and outstanding departments with outstanding research and development going on in our universities. That is the area in which you can marry the two together to create mini Singapores and mini Silicon Valleys here and there. However, we are doing it against the background of no-one having paid enough attention to this in the past. We have been happy with the branch factories in the past, but we should not have been—we should have been going for the branch factories and the design and research and development offices, the computer headquarters and company headquarters. We did not, but we are now.

busnes, sy'n gysylltiedig â phrifysgol neu sy'n gysylltiedig â busnes a phrifysgol ar y cyd, gan wneud iawn am ganrif o frigidorri ar ymchwil a datblygu. Bu'n rhaid inni estyn allan, oherwydd, yn gyffredinol, y siroedd cartref oedd lleoliad ymchwil a datblygu. Ni fydd gwyrddroi'r broses honno'n digwydd dros nos, ond mae'n digwydd.

David Melding: Nid wyf yn anghytuno bod rhywfaint o welliannau cymedrol wedi digwydd, sy'n arwyddocaol. A ydych yn cytuno â chyn Ysgrifennydd Gwladol Cymru, Peter Hain, a ddywedodd fod angen inni newid cyfeiriad a chael cynnydd mewn nanodechnoleg, biowyddoniaeth, mecaneg foleciwlaidd a thechnoleg gwybodaeth a chyfathrebu fel rhan o'r gweddnewidiad yn economi Cymru? A hynny mewn cyfnod o 15 i 20 mlynedd lle y byddai'r sector preifat yn tyfu i gyfrif am tua 55 y cant o gynnyrch mewnwladol crynswth Cymru. A ydych yn cyd-fynd â'r math hwnnw o weledigaeth?

Y Prif Weinidog: Ydwyf. Mae'r ffordd y dylem fod yn blaenoriaethu meysydd megis gwyddorau bywyd wedi'i nodi'n glir yn y fframwaith gwyddoniaeth. Mae'n sôn hefyd am ficrodechnoleg a nanodechnoleg; mae nanodechnoleg yn faes lle y cafwyd llwyddiant mawr ym mhrifysgolion Cymru, ond nid wyf yn siŵr a yw sgîl effaith hynny i'w weld eto, ar raddfa fawr, yn y sector preifat. Mae'n fater o geisio tynnu'r ddau beth ynghyd a phlannu hedyn ar dir addawol lle y mae gweithgarwch yn y sector preifat yn bodoli eisoes yn ogystal ag adrannau rhagorol sy'n gwneud gwaith rhagorol ym maes ymchwil a datblygu yn ein prifysgolion. Dyna'r maes lle y gallwch uno'r ddau i greu Singapore bach newydd neu Ddyffryn Silicon bach newydd hwnt ac yma. Fodd bynnag, gwnawn hyn mewn cyd-destun lle nad oes neb wedi rhoi digon o sylw i hyn yn y gorffennol. Yn y gorffennol, yr ydym wedi bod yn fwy na bodlon ar ffatrioedd cangen, ond ni ddylem fod wedi bod yn fodlon ar hyn—dylem fod wedi bod yn anelu at gael ffatrioedd cangen a'r swyddfeydd dylunio ac ymchwil a datblygu, y pencadlysoedd cyfrifiadurol a phencadlysoedd cwmniau. Nid oeddem yn arfer gwneud hynny, ond yr ydym yn awr.

Mohammad Asghar: I would like to see many students coming to this country from abroad, especially from the developing economies, such as India and China. India has spent more than \$14 billion a year on Indian students studying abroad, with most going to the US and Australia. Wales has one of the best educational institutions in the world, but to my surprise, some 90 per cent of the Chinese do not know that we exist. In India, however, it is a matter of yes, we can. Will you consider what can be done to encourage more students from India and other economically developing countries to come to study in Wales, thereby bringing benefit to our universities?

The First Minister: The recruitment of students in the right subjects, which are those that will most likely enable them to make a direct contribution to the economy by starting businesses or by leading research projects once they have completed their master degrees or PhDs and so on, is crucial. The US, currently, is making it more difficult for Indian and Chinese students to go to California, where many former students have started successful businesses in Silicon Valley. As it is much harder for them to get green cards and so on to go to the US, there is an opportunity now to get them to come to Wales. Scotland has had the Fresh Talent initiative, which has enabled it to offer special terms for students to go to university and stay on, if they are in key positions in industry or they are starting their own companies, for two years after their student permit expires. We now have that two-year arrangement as well, but Scotland wants to move on to a three-year arrangement to preserve its advantage. Undoubtedly, that does count when you are recruiting students in India and China, with both those countries themselves marching ahead with more technologically oriented universities, such as the Indian Institutes of Technology and Tsinghua University, which are meant to parallel what happens at Massachusetts Institute of Technology, Stanford University and Imperial College London. You always have to try to keep one step ahead of the game, because they are always making advances as well. I am sure, however, that, now that the US is partly closing its door, we

Mohammad Asghar: Hoffwn weld llawer o fyfyrwyr yn dod i'r wlad hon o wledydd tramor, yn enwedig o'r economïau sy'n datblygu, megis India a Tsieina. Mae India wedi gwario dros \$14 biliwn y flwyddyn ar fyfyrwyr o India sy'n astudio dramor, a'r rhan fwyaf ohonynt yn mynd i'r Unol Daleithiau ac Awstralia. Mae gan Gymru un o'r sefydliadau addysgol gorau yn y byd, ond yr hyn a'm syfrdanodd oedd nad oedd tua 90 y cant o bobl Tsieina yn gwybod ein bod yn bodoli. Yn India, fodd bynnag, gallwn, fe allwn yw hi. A wnewch ystyried beth y gellir ei wneud i annog rhagor o fyfyrwyr o India ac o wledydd eraill lle y mae'r economi'n datblygu i ddod i Gymru i astudio, gan ddod â manteision i'n prifysgolion yn sgîl hynny?

Y Prif Weinidog: Mae recriwtio myfyrwyr yn y pynciau cywir, sef y rhai a fydd yn fwyaf tebygol o'u galluogi i wneud cyfraniad uniongyrchol i'r economi drwy gychwyn busnes neu drwy arwain prosiectau ymchwil ar ôl cwblhau eu graddau meist'r neu PhD ac yn y blaen, yn hanfodol. Ar hyn o bryd, mae'r Unol Daleithiau yn ei gwneud yn anos i fyfyrwyr o India a Tsieina fynd i California, lle y mae llawer o gyn-fyfyrwyr wedi cychwyn busnesau llwyddiannus yn y Dyffryn Silicon. Gan ei bod yn llawer anos iddynt gael cardiau gwyrdd ac yn y blaen i fynd i'r Unol Daleithiau, mae gennym gyfle yn awr i'w hannog i ddod i Gymru. Yn yr Alban mae'r fenter Fresh Talent wedi bod yn gweithredu, menter sydd wedi eu galluogi i gynnig telerau arbennig i fyfyrwyr fynd i brifysgol ac aros yno am ddwy flynedd ar ôl i'w cerdyn myfyriwr ddod i ben, os ydynt mewn swyddi allweddol mewn diwydiant neu os ydynt yn cychwyn eu cwmnïau eu hunain. Bellach, mae'r trefniant dwy flynedd hwnnw gennym ninnau hefyd, ond mae'r Alban am symud ymlaen i drefniant tair blynedd i gynnal eu mantais. Heb os nac oni bai, mae hynny'n cyfri pan fyddwch yn recriwtio myfyrwyr yn India neu yn Tsieina, wrth i'r ddwy wlad hynny frasgamu ymlaen gyda phrifysgolion sy'n canolbwyntio mwy ar dechnoleg, megis Athrofeydd Technoleg India a Phrifysgol Tsinghua, sydd i fod i gyfateb i'r hyn sy'n digwydd yn Athrofa Technoleg Massachusetts, Prifysgol Stanford a Choleg Imperial Llundain. Rhaid ichi geisio bod gam ar y blaen i bawb arall drwy'r amser, oherwydd y maent hwythau hefyd yn

have much greater opportunities than before.

Kirsty Williams: Do you agree that our priority should be to increase the skills of our own population? The fact is that we still have woeful levels of economic inactivity compared with the UK as a whole, Scotland and England. In the last year, we saw activity levels fall by 1.4 per cent. Given that the economy is undoubtedly about to hit rough times, and not just here in the UK, but across the world, it is severely disappointing to see from your 'One Wales' delivery plan that we will not see anything on the crucial area of skills and the implementation of the Webb report's recommendations until 2009 at the earliest. Do you not agree that your Government needs to inject a sense of urgency into addressing economic activity levels and into upskilling our workforce that was not demonstrated by the paper that you put out today?

The First Minister: Anything that I said in answer to Mohammad Asghar should not be taken to imply that we are not interested in upgrading the skill levels of the workforce—we are hugely interested in urgently upgrading the skills development of the workforce through improvements in access to modern apprenticeships and in improving the general levels of the workforce, as well as in getting the economically inactive to participate in the workforce, which is the sole purpose of the hugely successful Genesis project that we discussed five or 10 minutes ago. The reason for providing good quality childcare is to permit—as it does—people to participate in the workforce who could not do so previously. It is about skills, economic activity and the infrastructure to support higher economic activity. It is about ensuring that, when we train people in universities, we do not lose them up the M4 or across the A55 to Manchester, Liverpool, Birmingham and London, as has happened in the past. Now, you will find that university graduates, especially in the science, technology, engineering and mathematics subjects do not automatically assume 'There we are; I have got my engineering degree, so I am off to Bristol or London'. They want to stay in

symud ymlaen drwy'r amser. Yr wyf yn siŵr, fodd bynnag, gan fod yr Unol Daleithiau'n dechrau cau'r drws, fod gennym lawer mwy o gyfleoedd nag o'r blaen.

Kirsty Williams: A ydych yn cytuno mai cynyddu sgiliau ein poblogaeth ein hunain ddylai fod yn flaenoriaeth? Y gwir yw bod gennym lefelau truenus o anweithgarwch economaidd o hyd o'n cymharu â'r DU yn ei chyfanrwydd, yr Alban a Lloegr. Y llynedd, gostyngodd lefelau gweithgarwch 1.4 y cant. O gofio bod yr economi ar fin wynebu cyfnod anodd, heb os nac oni bai, ac nid yn y DU yn unig, ond ledled y byd, mae'n siom enbyd gweld yn eich cynllun cyflenwi 'Cymru'n Un' na fyddwn yn gweld dim datblygiad ym maes sgiliau, sy'n faes hanfodol, nac ychwaith o ran argymhellion adroddiad Webb tan 2009 fan gynharaf. Onid ydych yn cytuno bod angen i'ch Llywodraeth greu rhyw ymdeimlad o frys ynglŷn â mynd i'r afael â lefelau gweithgarwch economaidd ac uwchsgilio ein gweithlu, rhywbeth a oedd yn eisiau yn y papur a gyflwynasoch heddiw?

Y Prif Weinidog: Ni ddylai fy ngeiriau wrth ateb Mohammad Asghar gael eu dehongli fel petaent yn awgrymu nad oes gennym ddiddordeb mewn uwchraddio lefelau sgiliau'r gweithlu—mae gennym ddiddordeb anferth mewn uwchraddio datblygiad sgiliau'r gweithlu ar frys drwy welliannau mewn mynediad at brentisiaethau modern ac mewn gwella lefelau cyffredinol y gweithlu, yn ogystal â chael gan y rhai sy'n economaidd anweithgar gymryd rhan yn y gweithlu, sef unig bwrpas y prosiect Genesis hynod lwyddiannus a drafodwyd gennym ryw bump neu 10 munud yn ôl. Y rheswm dros ddarparu gofal plant o safon dda yw caniatáu i bobl gymryd rhan yn y gweithlu pan nad oeddent yn gallu gwneud hynny'n flaenorol—a dyna a wna. Mae'n ymwneud â sgiliau, gweithgarwch economaidd a'r seilwaith i gefnogi mwy o weithgarwch economaidd. Mae'n ymwneud â sicrhau, ar ôl hyfforddi pobl mewn prifysgolion, nad ydym yn eu colli ar hyd yr M4 neu'r A55 i Fanceinion, Lerpwl, Birmingham a Llundain, fel sydd wedi digwydd yn y gorffennol. Bellach, fe welwch nad yw graddedigion prifysgol, yn enwedig rhai sy'n astudio gwyddoniaeth, technoleg, peirianeg a mathemateg, yn cymryd yn ganiataol 'Dyna

Wales, and we are providing jobs for them.

ni; mae gennyf radd mewn peirianeg, felly i ffwrdd â fi i Fryste neu i Lundain'. Maent am aros yng Nghymru, ac yr ydym yn darparu swyddi ar eu cyfer.

2.40 p.m.

Child Poverty

Q6 Peter Black: Will the First Minister make a statement on efforts to eradicate child poverty in Wales? OAQ(3)0853(FM)

The First Minister: It is one of the most remarkable statistics that, between the inception of the Assembly and the latest figures, which take us roughly up to 2005-06, there has been a 7 per cent drop in the percentage of children living in relative poverty, after housing costs, compared with a 4 per cent drop in the UK. The UK has done well, but we have done almost twice as well.

Peter Black: I am interested in the fact that you referred to statistics. Do you share my concern at the lack of transparency and accountability around those statistics, given that the UK Government has effectively deferred the publication of its annual poverty statistics, which were due out last month, until after the May local elections? Do you feel that issues of politics and political sensitivity should take a back seat to knowing exactly where we stand in terms of dealing with child poverty in this country?

The First Minister: Dealing with child poverty is sufficiently important that I would not have thought that it would be affected by *purdah* or any other reason for deferring publication. As I said, of course we all use statistics and the figures that I gave you, which I think that you welcome, which show a 7 per cent drop in child poverty in Wales since the beginning of the Assembly, still only take us to 2005-06. Child poverty statistics are relatively slow in coming out, so the latest figures that we have, sadly, are only the three-year average of 2003-04 until 2005-06. It would be great if we had figures that were a bit more up to date; the faster that statistics are produced, as far as I am concerned, the better it is for everybody.

Tlodi Plant

C6 Peter Black: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am ymdrechion i ddileu tlodi plant yng Nghymru? OAQ(3)0853(FM)

Y Prif Weinidog: Mae'n un o'r ystadegau mwyaf anhygoel, rhwng y cyfnod ers i'r Cynulliad ddod i fodolaeth a'r ffigurau diweddaraf, sy'n mynd â ni yn fras hyd at 2005-06, fod lleihad o 7 y cant yng nghanran y plant sy'n byw mewn tlodi cymharol, ar ôl costau tai, o'i gymharu â lleihad o 4 y cant yn y DU. Mae'r DU wedi gwneud yn dda, ond yr ydym ni wedi gwneud bron ddwywaith yn well.

Peter Black: Diddorol sylwi eich bod wedi cyfeirio at ystadegau. A ydych yn pryderu fel yr wyf fi ynghylch y diffyg tryloywder ac atebolrwydd ynglŷn â'r ystadegau hynny, o gofio bod Llywodraeth y DU, i bob pwrpas, wedi gohirio cyhoeddi ei hystadegau tlodi blynyddol, a oedd i fod i gael eu cyhoeddi fis diwethaf, tan ar ôl yr etholiadau lleol ym mis Mai? A ydych yn credu y dylai materion gwleidyddol a materion sy'n wleidyddol sensitif gael eu rhoi o'r neilltu er mwyn gwybod lle yr ydym arni o ran delio â thlodi plant yn y wlad hon?

Y Prif Weinidog: Mae delio â thlodi plant yn fater digon pwysig fel na ddylid effeithio arno yn fy marn i gan *purdah* na dim un rheswm arall dros ohirio'i gyhoeddi. Wrth gwrs mae pob un ohonom yn defnyddio ystadegau a dim ond hyd at 2005-6 y mae'r ffigurau a roddais yn cyrraedd, ac yr wyf yn credu eich bod yn eu croesawu, ffigurau sy'n dangos lleihad o 7 y cant mewn tlodi plant yng Nghymru ers i'r Cynulliad ddod i fodolaeth. Mae ystadegau sy'n ymwneud â thlodi plant yn gymharol araf yn cael eu cyhoeddi, felly y cyfartaledd dros dair blynedd rhwng 2003-04 a 2005-06 yn unig yw'r ffigurau diweddaraf sydd gennym, gwaetha'r modd. Da o beth fyddai cael ffigurau ychydig yn fwy diweddar; yn fy

marn i, po gyflymaf y caiff yr ystadegau hyn eu cynhyrchu, gorau yw hi i bawb.

Christine Chapman: First Minister, yesterday I attended a meeting of the Cynon Valley Health Forum where we discussed the draft children and young people's plan for Rhondda Cynon Taf. I was pleased that the forum acknowledged the effect that child poverty has on health and wellbeing and agreed that children need to be helped and supported to develop and maintain a healthy lifestyle and also be safeguarded from abuse and exploitation. Would you therefore agree, First Minister, that eradicating child poverty cannot be achieved by Government alone—although it must take the lead—but by mainstreaming efforts across all sections of the public and voluntary sectors? Could you tell me what the Welsh Assembly Government is doing to ensure that that happens?

The First Minister: There are policy issues and data-collection issues. While remembering that children are not data, but human beings, you have to have good, up-to-date, accurate figures on this, showing whether you are making the right rate of progress or not. We are going to produce a child poverty and child wellbeing monitor. We hope that its publication will start in September this year. It will report on different aspects of child wellbeing, including child poverty in Wales. As you mentioned, child poverty seems to be a bit of a kind of concept really. We must think of it in terms of its impact on the health of children and its impact on the educational aspirations of children. That is when the reality of child poverty comes home and you realise that it will impact on life chances in terms of good health and opportunities later on, because of aspirations.

Mark Isherwood: Last month, the Children's Commissioner for Wales said that the target to cut child poverty in half by 2010 was a red herring and unrealistic. He called on the UK and Assembly Governments to come back to say how they were going to achieve it by 2020. How will you do that, working with the UK Government, given that the Department for Work and Pensions' statistics show that child poverty actually

Christine Chapman: Brif Weinidog, ddoe mynychais gyfarfod o Fforwm Iechyd Cwm Cynon lle y buom yn trafod y cynllun drafft ar blant a phobl ifanc ar gyfer Rhondda Cynon Taf. Yr oeddwn yn falch bod y fforwm wedi cydnabod yr effaith y mae tlodi plant yn ei chael ar iechyd a lles a chytunwyd bod angen helpu a chefnogi plant i ddatblygu a chynnal ffordd iach o fyw a'u diogelu rhag cael eu cam-drin a rhag camfanteisio arnynt. A fydddech felly yn cytuno, Brif Weinidog, na all y Llywodraeth ddileu tlodi plant ar ei phen ei hun—er bod yn rhaid iddi gymryd yr awenau—ond drwy brif ffrydio ymdrechion ar draws pob adran o'r sectorau cyhoeddus a gwirfoddol? A allech ddweud wrthyf beth y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ei wneud i sicrhau bod hynny'n digwydd?

Y Prif Weinidog: Mae materion yn ymwneud â pholisi a materion o ran casglu data. Er bod yn rhaid cofio nad data yw plant ond pobl, mae'n rhaid ichi gael ffigurau da, diweddar a chywir am hyn, sy'n dangos a ydych yn symud ymlaen ar y gyfradd gywir ai peidio. Yr ydym yn mynd i lunio monitor tlodi plant a lles plant. Gobeithiwn ddechrau ei gyhoeddi ym mis Medi eleni. Bydd yn adrodd ar wahanol agweddau ar les plant, gan gynnwys tlodi plant yng Nghymru. Fel y soniasoch, mae fel petai tlodi plant yn rhyw fath o gysyniad yn y bôn. Rhaid inni feddwl amdano o safbwynt ei effaith ar iechyd plant a'i effaith ar ddyheadau addysgol plant. Dyna pryd y mae gwir effaith tlodi plant yn eich taro a sylweddolwch y bydd yn effeithio ar eu cyfleoedd mewn bywyd o ran iechyd da a chyfleoedd yn nes ymlaen, yn sgîl dyheadau.

Mark Isherwood: Y mis diwethaf, dywedodd Comisiynydd Plant Cymru mai breuddwyd gwrach a rhywbeth afrealistig yw'r targed i haneru tlodi plant erbyn 2010. Galwodd ar Lywodraeth y DU a Llywodraeth y Cynulliad i ddatgan sut y maent yn bwriadu cyflawni hynny erbyn 2020. Sut y gwnewch hynny, gan weithio gyda Llywodraeth y DU, o gofio bod ystadegau'r Adran Gwaith a Phensiynau yn dangos bod tlodi plant wedi

rose across the UK in 2005-06 and, as Peter said, we are still awaiting the figures for 2006-07, which are somewhat delayed? We should also note that the number of children living in poverty in working households has not come down at all.

The First Minister: As I said, it has come down in Wales at almost double the rate seen in the UK—a 7 per cent drop, compared with 4 per cent. That may incorporate the reference that you made to UK statistics, when I am obviously not responsible for what happens in the UK; I am only responsible for what happens in Wales. However, clearly, you are right to point to the fact that many areas, such as child benefit payments, working tax credits or child tax credits, are entirely the responsibility of the UK Government—we cannot implement tax and benefit changes. We therefore try to work on hitting or well exceeding UK targets, as we have done so far. However, when it comes to the comments that the 2010 target is irrelevant and should be dropped and so on, I do not think that people would accept that. To say, ‘Here is a target that we will eradicate child poverty by 2020, but we will not have any interim targets on the way’, sounds a bit foolish to me, to be honest.

You have to have some interim milestones on the way towards the target of eradicating something. I know for a fact that the Westminster Government takes this seriously, and I can assure you that this administration takes the two targets, namely the interim target of halving child poverty and the long-term target of eradicating it, seriously and we will do anything in our power to achieve them.

Bethan Jenkins: Dr Gibbons often mentions the importance of Communities Next in relation to tackling child poverty. I was surprised, therefore, when I visited a Communities First organisation recently, to be told that the Deputy Minister for Regeneration had held a meeting with Communities First co-ordinators in the

cynyddu ledled y DU yn 2005-06 ac, fel y dywedodd Peter, yr ydym yn dal i ddisgwyl y ffigurau ar gyfer 2006-07, sydd ychydig yn hwyr yn cael eu cyhoeddi? Dylem nodi hefyd nad yw nifer y plant sy'n byw mewn tlodi mewn aelwydydd sy'n gweithio wedi dod i lawr o gwbl.

Y Prif Weinidog: Fel y dywedais, mae'r ffigur wedi dod i lawr yng Nghymru ar ddwbl y gyfradd a welwyd yn y DU bron iawn—lleihad o 7 y cant o'i gymharu â 4 y cant. Efallai fod hynny'n ymgorffori'r cyfeiriad a wnaethoch at ystadegau'r DU, ac yn amlwg ni allaf ysgwyddo cyfrifoldeb dros yr hyn sy'n digwydd yn y DU; yr wyf yn gyfrifol am yr hyn sy'n digwydd yng Nghymru'n unig. Fodd bynnag, yn amlwg, yr ydych yn llygad eich lle wrth dynnu sylw at y ffaith mai Llywodraeth y DU sy'n ysgwyddo'r cyfrifoldeb dros lawer o'r meysydd, megis taliadau budd-dal plant, credydau treth gwaith neu greddyddau treth plant—ni allwn weithredu newidiadau mewn trethi na budd-daliadau. Felly, ymdrechwn i gyrraedd targedau'r DU neu ragori arnynt, fel yr ydym wedi gwneud hyd yn hyn. Fodd bynnag, pan fynegir sylwadau bod y targed, 2010, yn amherthnasol ac y dylid rhoi'r gorau iddo ac yn y blaen, nid wyf yn credu y byddai pobl yn derbyn hynny. Mae dweud, ‘Dyma darged i ddileu tlodi plant erbyn 2020, ond ni fydd gennym dim targedau interim yn y cyfamer’, yn swnio braidd yn ffôl yn fy marn i, a bod yn onest.

Rhaid ichi gael rhai cerrig milltir interim ar y ffordd tuag at y targed i ddileu rhywbeth. Gwn yn sicr fod Llywodraeth San Steffan o ddifrif ynglŷn â hyn, a gallaf eich sicrhau bod y weinyddiaeth hon o ddifrif ynglŷn â'r ddau darged, sef y targed interim, haneru tlodi plant a'r targed hirdymor, ei ddileu, a byddwn yn gwneud unrhyw beth yn ein gallu i'w gwireddu.

Bethan Jenkins: Bydd y Dr Gibbons yn aml yn crybwyll pwysigrwydd Cymunedau Nesaf o ran mynd i'r afael â thlodi plant. Yr oeddwn yn synnu, felly, pan ymwelais ag un o sefydliadau Cymunedau yn Gyntaf yn ddiweddar, o glywed bod y Dirprwy Weinidog dros Adfywio wedi cynnal cyfarfod gyda chydgyssylltwyr Cymunedau yn

Rhondda but did not include people from outside that area, thereby excluding people from other areas of the county borough. Do you have any opinion on this with regard to the child poverty agenda and how Communities First co-ordinators can seek to tackle child poverty if some of them are dismissed from key negotiations?

The First Minister: The detailed organisation of individual meetings is not a matter on which I can comment today, although I will try to ensure that a reply is sent to you, giving the rationale behind whatever happened. All that I can say is that the Communities First programme and its successor are important, but not because all child poverty is concentrated in the 100-plus Communities First areas, because that is not the case; possibly less than half of the child poverty in Wales is in the 100-odd Communities First wards and small areas. It is important, however, that we look at the specific characteristics of the most deprived and least well-off wards, because they can make a major contribution. If we can get those areas to lift themselves up by their bootstraps, but with assistance from us, that will be a major step forward in cutting back and then eliminating child poverty.

Community Development in Denbighshire

Q7 Ann Jones: Will the First Minister make a statement on community development in Denbighshire? OAQ(3)0861(FM)

The First Minister: Among the measures that we have taken to further community development in Denbighshire has been investment through the community facilities and activities programme. We have committed £1.8 million to projects in Denbighshire since 2002, including £440,000 in the latest round.

Ann Jones: I am pleased that the Assembly Government has given high priority to community development, as you outlined in your answer, First Minister. If only that could continue to be the case in Denbighshire. Denbighshire County Council has announced

Gyntaf yn y Rhondda ond heb gynnwys pobl o'r tu allan i'r ardal honno. Wrth wneud hynny, yr oedd yn cau allan bobl o ardaloedd eraill yn y fwrdeistref sirol. A oes gennych unrhyw farn am hyn o ran yr agenda tlodi plant a sut y gall cydgysylltwyr Cymunedau yn Gyntaf geisio mynd i'r afael â thlodi plant os bydd rhai ohonynt yn cael eu hepgor o drafodaethau allweddol?

Y Prif Weinidog: Nid yw trefniadau manwl cyfarfodydd unigol yn bwnc y gallaf sôn amdano heddiw, er y ceisiaf sicrhau bod ateb yn cael ei anfon atoch, yn rhoi'r rhesymau dros beth bynnag a ddigwyddodd. Y cyfan y gallaf ei ddweud yw bod rhaglen Cymunedau yn Gyntaf a'i holynydd yn bwysig, nid oherwydd bod tlodi plant i gyd wedi'i grynhoi yn y 100 a mwy o ardaloedd Cymunedau yn Gyntaf, oherwydd nid yw hynny'n wir; mae'n bosibl mai llai na hanner y tlodi plant yng Nghymru sydd yn y 100 neu faint bynnag sydd o wardiau ac ardaloedd bach Cymunedau yn Gyntaf. Mae'n bwysig, fodd bynnag, inni edrych ar nodweddion penodol y wardiau mwyaf amddifad a lleiaf cefnog, oherwydd gallant gyfrannu'n sylweddol. Os gallwn gael yr ardaloedd hynny i'w codi eu hunain drwy eu hymdrechion eu hunain, ond gyda chymorth gennym ni, bydd hynny'n gam pwysig ymlaen o ran lleihau tlodi plant ac yna'i ddileu.

Datblygu Cymunedol yn Sir Ddinbych

C7 Ann Jones: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am ddatblygu cymunedol yn sir Ddinbych? OAQ(3)0861(FM)

Y Prif Weinidog: Un o'r camau yr ydym wedi'u cymryd i hybu datblygu cymunedol yn sir Ddinbych yw buddsoddi drwy gyfrwng y rhaglen cyfleusterau a gweithgareddau cymunedol. Yr ydym wedi rhoi £1.8 miliwn at brosiectau yn sir Ddinbych ers 2002, gan gynnwys £440,000 yn y cylch diweddaraf.

Ann Jones: Yr wyf yn falch bod Llywodraeth y Cynulliad wedi rhoi blaenoriaeth uchel i ddatblygu cymunedol, fel y crybwyllwyd yn eich ateb, Brif Weinidog. O na allai hynny barhau yn sir Ddinbych. Mae Cyngor Sir Ddinbych wedi cyhoeddi y

the decimation of the valuable team of community development workers, cutting the dedicated staff of five down to two. The valuable resources that this excellent team has brought to Denbighshire cover many areas. Many community groups are taking action and undertaking roles that have no doubt saved the statutory services from intervening sooner and are therefore a cost benefit to the local authority. The drawing down of external funding, which has been a key area in the regeneration of Rhyl, looks likely to fold as the community development team is decimated. Do you agree that community development is an important strand in regeneration, and that we should encourage there being more, not fewer, dedicated community workers in Denbighshire?

The First Minister: Matters of staffing in one local authority are a matter for that local authority, but I understand your strength of feeling. The Denbighshire Community Agency evolved from the old Rhyl Community Agency, which did wonderful work in Rhyl some 20 to 15 years ago and was then taken over by the county. I understand your feeling strongly about it, given that, having been taken over, it was then dispersed to the four winds. However, you will also understand that I cannot go into details on this and neither can I make criticisms of local authorities during the run-up to local authority elections.

Darren Millar: Ann Jones has rightly pointed out the local community's concerns regarding Denbighshire County Council's withdrawal of some funding for the county's community development agency. Do you accept that these cuts could have been avoided had the Welsh Assembly Government provided Denbighshire County Council with an adequate funding settlement in this financial year, rather than the meagre, below-inflation settlement that it has received?

The First Minister: It is something of a knee-jerk response by any local authority that does anything involving reducing staff to say, 'If only we had had a better settlement from the Assembly Government, then we would

bydd yn chwalu'r tîm gwerthfawr o weithwyr datblygu cymunedol, gan docio'r staff ymroddedig o bump i ddau. Mae'r adnoddau gwerthfawr y mae'r tîm rhagorol hwn wedi'u cynnig i sir Ddinbych i'w gweld mewn sawl maes. Mae llawer o grwpiau cymunedol yn gweithredu ac yn gwneud gwaith sydd yn ddiamau wedi arbed y gwasanaethau statudol rhag gorfod ymyrryd yn gynharach ac felly wedi arbed costau i'r awdurdod lleol. Mae cael arian o'r tu allan, sydd wedi bod yn faes allweddol wrth adfywio'r Rhyl, yn debygol o ddod i ben pan chwelir y tîm datblygu cymunedol. A gytunwch fod datblygu cymunedol yn elfen bwysig o ran adfywio, ac y dylem annog cael mwy o weithwyr cymunedol ymroddedig yn sir Ddinbych, yn hytrach na llai?

Y Prif Weinidog: Mater i'r awdurdod lleol ei hun yw materion staffio mewn awdurdod lleol, ond deallaf pam yr ydych yn teimlo'n gryf am hyn. Esblygodd Asiantaeth Gymunedol Sir Ddinbych o hen Asiantaeth Gymunedol y Rhyl, a wnaeth waith rhagorol yn y Rhyl tua 20 i 15 mlynedd yn ôl ac yna trosglwyddwyd y gwaith i'r sir. Deallaf eich bod yn teimlo'n gryf am hyn, o gofio i'r asiantaeth, ar ôl cael ei throsglwyddo i'r awdurdod, gael ei chwalu i'r pedwar gwynt. Fodd bynnag, byddwch yn deall hefyd na allaf fanylu ynglŷn â hyn, ac na allaf ychwaith feirniadu awdurdodau lleol a ninnau ar drothwy etholiadau awdurdodau lleol.

Darren Millar: Mae Ann Jones yn gwbl briodol wedi tynnu sylw at bryderon y gymuned leol ynglŷn â bod Cyngor Sir Ddinbych wedi dileu rhywfaint o'r arian ar gyfer asiantaeth datblygu cymunedol y sir. A ydych yn derbyn y galleid osgoi'r toriadau hyn petai Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi rhoi setliad ariannol digonol i Gyngor Sir Ddinbych yn y flwyddyn ariannol hon, yn hytrach na'r setliad crintachlyd, sy'n llai na chwyddiant, y mae wedi'i gael?

Y Prif Weinidog: Ymateb difeddwl braidd gan unrhyw awdurdod sy'n gwneud unrhyw beth sy'n golygu cwtogi staff yw dweud, 'Petaem ond wedi cael gwell setliad gan Lywodraeth y Cynulliad, yna ni fyddai wedi

not have needed to make these cuts'. Any local authority that trots out that excuse is too lazy to think through what it is doing. Every authority must set priorities. It does not matter if you are talking about the days of 10 per cent, five per cent or three per cent increases, it is up to the local authority to set its priorities and not to do finger-pointing. The blame game is for lazy local authorities. Few of them play it, and most are willing to accept that it is their responsibility to set their priorities at a time when all public authorities have to do a bit of belt-tightening.

2.50 p.m.

Janet Ryder: Thank you, in particular for what you have just said. I urge you to do everything that you can to encourage Denbighshire County Council to look again at this agency's funding, as a priority. The agency helps to deliver much of the community education available in Rhyl, and that is a vital plank in your Government's plans for reaching out to those who have fallen out of education.

The First Minister: I cannot go into detail about a particular agency in Denbighshire that employed five people and is cutting that to two. What I will say is that, where there are agencies that used to be in the voluntary sector, and they are taken over and given a county-wide function, and become part of a county-wide staff, the local authority must think twice about setting its priorities. There may be quite small teams among their staff, and the savings involved in halving, or more than halving, the size of the team may be quite small, and that team might help to bring in income, or leverage income from other sources, and might produce quite a high value-added return for the authority. Authorities should think carefully when setting their priorities before getting rid of staff of that nature.

Eleanor Burnham: We all want the best possible community regeneration services, but Denbighshire has obviously had a problem with the poor settlement for local government, and we should take that into

bod yn ofynnol inni wneud toriadau fel hyn'. Mae unrhyw awdurdod lleol sy'n rhaffu'r esgus hwnnw'n rhy ddiog i feddwl yn ofalus ynghylch yr hyn y mae'n ei wneud. Rhaid i bob awdurdod bennu blaenoriaethau. Nid oes ots ai sôn am adeg o gynnydd o 10 y cant, pump y cant neu dri y cant yr ydych, lle'r awdurdod lleol yw pennu ei flaenoriaethau yn hytrach na phwyntio bys. Gêm i awdurdodau lleol diog yw taflu bai. Ychydig ohonynt sy'n ei chwarae, ac mae'r rhan fwyaf yn barod i dderbyn mai eu cyfrifoldeb hwy yw pennu eu blaenoriaethau ar adeg pan fydd yn rhaid i bob awdurdod cyhoeddus dynhau'r gwregys fymryn.

Diolch ichi, yn arbennig am yr hyn yr ydych newydd ei ddweud. Fe'ch anogaf i wneud popeth a allwch i annog Cyngor Sir Ddinbych i edrych eto ar ariannu'r asiantaeth hon, fel blaenoriaeth. Mae'r asiantaeth yn helpu i ddarparu llawer o'r addysg gymunedol sydd ar gael yn y Rhyl, ac mae honno'n elfen hollbwysig yng nghynlluniau eich Llywodraeth ar gyfer estyn llaw i'r rhai sydd wedi llithro drwy rwyd addysg.

Y Prif Weinidog: Ni allaf fanylu am asiantaeth benodol yn sir Ddinbych a oedd yn cyflogi pump o bobl ac sy'n tocio'r nifer i ddau. Yr hyn a ddywedaf yw, lle y bydd gennych asiantaethau a arferai fod yn y sector gwirfoddol, a'u bod yn cael eu llyncu gan awdurdod lleol ac yn gwasanaethu'r sir i gyd, a'r staff yn dod yn rhan o staff y sir y gyd, fod yn rhaid i'r awdurdod lleol feddwl ddwywaith wrth bennu ei flaenoriaethau. Efallai fod timau gweddol fach ymhlith eu staff, a bod yr arbedion a geid drwy haneru, neu fwy na haneru'r tîm, o bosibl yn weddol fach, ac y gallai'r tîm hwnnw gynorthwyo i ddenu incwm, neu i dynnu incwm o ffynonellau eraill, gan arwain efallai at enillion gwerth ychwanegol eithaf mawr i'r awdurdod. Dylai Awdurdodau feddwl yn ofalus wrth bennu eu blaenoriaethau cyn cael gwared ar staff o'r fath.

Eleanor Burnham: Yr ydym i gyd am gael y gwasanaethau adfywio cymunedol gorau posibl, ond mae'n amlwg bod sir Ddinbych wedi cael problem gyda'r setliad gwael ar gyfer llywodraeth leol, a dylem gofio hynny.

account. We know about the state of Denbighshire's education department, and we must look back in history: that council has had a huge problem over the years and had to send money back to Europe because of the failed children's village, and that was the start of the demise. Surely, knowing all of that, it is up to you as First Minister to ensure that Denbighshire is given a better settlement. My understanding is that it has not given up on it completely; it is working in partnership with others. I am thankful that I am not the leader of Denbighshire council, because it has a huge burden. Surely you can sympathise and do something to check whether there is any more money available that you could give to Denbighshire so that it can continue with its community regeneration?

The First Minister: What are you saying, Eleanor? Are you saying that, if we had given Denbighshire an additional revenue support grant equivalent to the wage and on-cost of the three staff that it is cutting, it would have spent that money on those three staff to keep them in jobs? That is the implication of Darren Millar's question but, frankly, I find it difficult to credit that any local authority would claim that, had we given them additional regional support grant of £150,000, it would have spent all of it on those three staff.

You know this tired old blame game—you have seen how it works. You have been an Assembly Member long enough to know this. We could point the finger at the Westminster Government and say, 'It is nothing to do with us, Guv; we did not get a big enough increase via the Barnett formula this year.' Local government can point the finger at us and say, 'It is nothing to do with us, Guv; we did not get enough money from the Assembly Government', and I suppose that the Westminster Government could say, 'It is nothing to do with us, Guv; the taxpayers are not paying enough tax'. Where does that get us? It does not get anybody anywhere. Mature, democratic Government is about trying to do your best with the resources that you have. If you need the belt tightened, you must prioritise more carefully to make the pound stretch further. That is what all local

Gwyddom am gyflwr adran addysg sir Ddinbych, a rhaid inni edrych yn ôl ar yr hyn sydd wedi digwydd: mae problem anferth wedi bod gan y cyngor hwnnw dros y blynyddoedd a bu'n rhaid iddo ddychwelyd arian i Ewrop oherwydd i'r pentref plant fethu, a dyna ddechrau'r dirywiad. Gan wybod hynny i gyd, onid eich lle chi, fel Prif Weinidog, yw sicrhau bod sir Ddinbych yn cael gwell setliad? Yn ôl a ddeallaf, nid yw wedi rhoi'r gorau i'r peth yn llwyr; mae'n cydweithio ag eraill. Yr wyf yn ddiolchgar nad fi yw arweinydd cyngor sir Ddinbych, oherwydd y mae'n ysgwyddo baich anferth. Oni allwch gydymdeimlo a gwneud rhywbeth i weld a oes rhagor o arian ar gael y gallech ei roi i sir Ddinbych er mwyn iddi allu parhau i adfywio cymunedau?

Y Prif Weinidog: Beth yr ydych yn ei ddweud, Eleanor? Ai dweud yr ydych, petaem wedi rhoi grant cynnal refeniw ychwanegol i sir Ddinbych a fyddai'n cyfateb i gyflogau a chostau ychwanegol y tri aelod o'r staff y mae'n eu torri, y byddai wedi gwario'r arian i gadw'r tri aelod hynny yn eu swyddi? Dyna y mae cwestiwn Darren Millar yn ei awgrymu, ond, a bod yn blaen, fe'i caf yn anodd coelio y byddai unrhyw awdurdod lleol yn honni, petaem wedi rhoi grant cymorth rhanbarthol ychwanegol gwerth £150,000 iddo, y byddai wedi'i wario i gyd ar y tri aelod hynny o'r staff.

Yr ydych yn gyfarwydd â bwrw'r bai yn y dull treuliedig hwn—yr ydych wedi gweld sut y mae'n gweithio. Yr ydych wedi bod yn Aelod Cynulliad yn ddigon hir i wybod hyn. Gallem ni bwyntio'r bys at Lywodraeth San Steffan a dweud, 'Nid oes a wnelo ddim â ni, Syr; ni chawsom ddigon o gynnydd drwy gyfrwng fformiwla Barnett eleni.' Gall Llywodraeth leol bwyntio'r bys atom ni a dweud, 'Nid oes a wnelo ddim â ni, Syr; ni chawsom ddigon o arian gan Lywodraeth y Cynulliad', ac yr wyf yn tybio y gallai Llywodraeth San Steffan ddweud, 'Nid oes a wnelo ddim â ni, Syr; nid yw'r trethdalwyr yn talu digon o dreth inni'. I ble y mae hynny'n ein harwain? Nid oes neb yn cyrraedd unman. Hanfod Llywodraeth aeddfed, ddemocrataidd yw gwneud eich gorau gyda'r adnoddau sydd gennych. Os oes angen tynhau'r gwregys, rhaid ichi

authorities have to do, especially now, and we have to do it too, as does the health service.

flaenoriaethu'n fwy gofalus er mwyn gwneud i'r bunt ymestyn ymhellach. Dyna y mae'n rhaid i bob awdurdod lleol ei wneud, yn enwedig yn awr, ac mae'n rhaid i ninnau wneud hynny hefyd, a'r gwasanaeth iechyd yr un modd.

Y Llywydd: Tynnwyd cwestiwn 8, OAQ(3)0855(FM), yn ôl.

The Presiding Officer: Question 8, OAQ(3)0855(FM), has been withdrawn.

Dyfodol Ysbyty Llandudno

The Future of Llandudno Hospital

C9 Gareth Jones: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am ddyfodol Ysbyty Llandudno? OAQ(3)0867(FM)

Q9 Gareth Jones: Will the First Minister make a statement on the future of Llandudno Hospital? OAQ(3)0867(FM)

Y Prif Weinidog: Yn ei hadroddiad ysgrifenedig i bob Aelod o'r Cynulliad ar 20 Mawrth, bu i Edwina Hart, y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, osod rhestr go sylweddol o wasanaethau newydd i gael eu darparu yn Ysbyty Llandudno. Maent yn cynnwys gwasanaeth rhiwmatoleg a mwy o wasanaethau gastroenteroleg a bydd yr ysbyty hefyd yn gallu gwneud mwy o waith at achosion cleifion allanol.

The First Minister: In her written report to every Assembly Member on 20 March, Edwina Hart, the Minister for Health and Social Services, set out a lengthy list of new services to be provided in Llandudno Hospital. They include a rheumatology service and further gastroenterology services and the hospital will also be able to do more work in relation to day cases.

Gareth Jones: Mae pawb ohonom sydd wedi ymgyrchu dros Ysbyty Llandudno yn cydnabod i Lywodraeth Cymru'n Un wrando ar ein pryderon. Cadarnhaodd adroddiad Burns nad oedd yr ysbyty wedi derbyn y sylw yr oedd yn ei haeddu dros rai blynyddoedd. Mae'n amlwg o'r hyn a ddywedasoeh fod dyfodol sicr i'r ysbyty bellach. Mae'r Ceidwadwyr yn anghytuno. Beth allwch ei ddweud ymhellach wrthym a fyddai'n profi pa mor andwyol ac anghyfrifol yw sylwadau negyddol y Ceidwadwyr mewn perthynas â dyfodol Ysbyty Llandudno?

Gareth Jones: All of us who have campaigned for Llandudno Hospital acknowledge that the One Wales Government listened to our concerns. The Burns report confirmed that the hospital had not received the attention that it deserved for some years. It is clear from what you have just said that the hospital's future is secure. The Conservatives disagree. What more can you tell us that would prove how detrimental and irresponsible the negative comments of the Conservatives are in relation to the future of Llandudno Hospital?

Y Prif Weinidog: Yn y rhestr a roddais eiliad yn ôl, bu imi anghofio cynnwys y gwelliant yn y gwasanaethau niwrolegol. Mae hynny ar ben y tair enghraifft arall a roddais. Mater i'r Blaid Geidwadol yw penderfynu beth y mae'n dymuno ei wneud yn ystod cyfnod o ymgyrchu democrataidd. Weithiau, bydd pobl yn dweud pethau annoeth wrth edrych ar y tymor hir; mae hynny'n rhan o natur ein democratiaeth. Mae pawb yn gyfrifol am yr hyn a ddywedant. Mae'n bwysig cofio morâl staff, defnyddwyr a chyfeillion yr ysbyty, pobl sy'n codi arian dros yr ysbyty ac ati. Os ydynt hwy yn credu

The First Minister: In the list that I gave a second ago, I forgot to include the improvement in neurology services. That is on top of the other three examples that I gave. It is up to the Conservative Party to decide what it wishes to do during a period of democratic campaigning. Sometimes, people make unwise comments when looking at the long term; that is the nature of our democracy. Everyone is responsible for what he or she says. It is important to remember the morale of the staff, users and friends of the hospital, people who raise money for the hospital and so on. If they do not believe that

nad oes dyfodol i'r ysbyty, mae'n effeithio ar forâl, a gall hynny effeithio ar ble mae pobl yn dewis creu gyrfa fel nyrs neu feddyg ac ati. Ar ôl cyfnod o ansicrwydd mae'n bwysig i ni gydnabod bod sicrwydd—mae gwelliannau, ymestyniadau a gwasanaethau newydd yn dod i Ysbyty Llandudno. Felly, nid oes cwestiwn ynglŷn â'i dyfodol fel ysbyty sylweddol i'r rhanbarth canolog o ogledd Cymru ac arfordir ogledd Cymru.

Brynle Williams: Despite the vital role that the private sector has played in the Welsh national health sector in cutting waiting times for hip and knee surgery in north Wales, for example, it is still the Welsh Assembly Government's intention to abandon the internal market for ideological reasons, even though that will mean that Welsh patients are left waiting longer for treatment.

The First Minister: I would have accepted that if you had left out three words. The plain fact of the matter is that we have given a commitment to eliminate the internal market. As you have said, a small part of the success that we have had in cutting waiting lists down to no more than five months for out-patients, in-patients and day cases by 31 March 2008 has been achieved with the assistance of private sector providers here and there. Significantly recently, this was only achieved in the Newport area. However, it has also been achieved in the Wrexham area in the past. The private sector has played its part but it has not been a big part; it is the internal provision of the special waiting list piece-rate terms, if you like, that has contributed probably 90 per cent of the massive improvement in the Welsh national health service's waiting list performance, and we are all enormously grateful to the efforts of the staff.

Ysbyty Ystrad Fawr

Q10 Irene James: Will the First Minister make a statement on the provision of the new hospital in Ystrad Mynach, ysbyty Ystrad Fawr? OAQ(3)0854(FM)

The First Minister: As you will be aware, as

there is a future for the hospital, it affects their morale and that can affect where people choose to forge a career as a nurse, doctor and so on. After a period of uncertainty, it is important that we recognise that there is security—improvements, extensions and new services are coming to Llandudno Hospital. Therefore, there is no question about its future as a significant hospital for the central region of north Wales and the north Wales coast.

Brynle Williams: Er gwaethaf y rôl hollbwysig y mae'r sector preifat wedi'i chwarae yn sector iechyd gwladol Cymru o ran tocio'r amseroedd aros ar gyfer llawdriniaeth ar y glun a'r pen-glin yn y gogledd, er enghraifft, bwriad Llywodraeth Cynulliad Cymru o hyd yw rhoi'r gorau i'r farchnad fewnol am resymau ideolegol, er y bydd hynny'n golygu y bydd cleifion Cymru'n aros yn hwy am driniaeth.

Y Prif Weinidog: Byddwn wedi derbyn hynny petaech wedi hepgor tri gair. Y gwir plaen yw ein bod wedi ymrwymo i ddileu'r farchnad fewnol. Fel yr ydych wedi dweud, cyflawnwyd rhan fach o'r llwyddiant yr ydym wedi'i gael o ran tocio'r rhestrau aros i lai na phum mis ar gyfer cleifion allanol, cleifion mewnol ac achosion dydd erbyn 31 Mawrth 2008 gyda chymorth darparwyr y sector preifat yma ac acw. Mae'n arwyddocaol yn ddiweddar mai dim ond yn ardal Casnewydd y llwyddwyd i wneud hyn. Fodd bynnag cafwyd yr un llwyddiant hefyd yn ardal Wrecsam yn y gorffennol. Mae'r sector preifat wedi chwarae ei ran ond ni fu'n rhan fawr; darpariaeth fewnol y telerau arbennig ar gyfer y rhestr aros—talu yn ôl y gwaith, fel petai— sydd wedi sicrhau 90 y cant, mae'n debyg, o'r gwelliant anferth ym mherfformiad gwasanaeth iechyd gwladol Cymru o ran rhestrau aros, ac yr ydym i gyd yn eithriadol o ddiolchgar i'r staff am eu hymdrechion.

Ysbyty Ystrad Fawr

C10 Irene James: A wnaiff y Prif Weinidog ddatganiad am ddarparu'r ysbyty newydd yn Ystrad Mynach, ysbyty Ystrad Fawr? OAQ(3)0854(FM)

Y Prif Weinidog: Fel y gwyddoch, gan fy

I am sure that you drive past it from time to time, essential enabling works have already begun on the site, such as tree clearing, although some of those trees will probably be re-provided later. However, one more stage of the business case approval remains, and there has been a slight delay in the completion of the new Caerphilly County Borough Council headquarters, which has set back the availability of the land at Ystrad Fawr. Obviously, the council has to move out of Ystrad Fawr into the new headquarters before the hospital contractors can have full access to the site. We have tried to enable some overlap to prevent it from delaying the process. We expect a full business case to be submitted in early summer. As I have said, in the meantime, enabling works have already started. The target date for completion is still 2011.

Irene James: The new hospital for Ystrad Mynach, which will be developed under the Gwent clinical futures programme, will provide the residents of Islwyn with strengthened emergency care, modern facilities and the popular 277 single-bedded rooms, which we must not forget. Given all of these advanced treatment options, this local general hospital will enable the residents of Islwyn to have more choice and better access to care locally. Do you agree that this Labour-led Assembly Government, working in conjunction with Labour local authorities, is providing for the future health needs of our Valleys communities?

3.00 p.m.

The First Minister: Given the investment of £150 million in the central Valleys area, where the old Glamorgan valleys and the Gwent valleys meet, you must bear in mind that there was a 42-year wait for that hospital, from its first being approved in principle by the former Welsh Regional Hospital Board. It will mean a transformation in the availability of twenty-first century care in the central Valleys of the Glamorgan and Gwent area, serving the two constituencies of the Caerphilly borough, and probably surrounding areas as well. It will set new standards in the style of care. There will be

mod yn siŵr eich bod yn gyrru heibio iddo o bryd i'w gilydd, mae gwaith galluogi hanfodol, megis clirio coed, eisoes wedi dechrau ar y safle, er yr ailblennir rhywfaint o goed yno'n ddiweddarach mae'n debyg. Fodd bynnag, erys un cam eto o ran cymeradwyo'r achos busnes, a bu mymryn o oedi o ran cwblhau pencadlys newydd Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili. Mae hyn wedi arafu pethau o ran darparu'r tir ar gyfer Ystrad Fawr. Mae'n amlwg bod y cyngor yn gorfod symud o Ystrad Fawr i'r pencadlys newydd cyn i gontractwyr yr ysbyty allu mynd at bob rhan o'r safle Yr ydym wedi ceisio trefnu rhywfaint o orgyffwrdd fel nad yw hyn yn arafu'r broses. Yr ydym yn disgwyl i achos busnes llawn gael ei gyflwyno ddechrau'r haf. Fel yr wyf wedi dweud, yn y cyfamser, mae gwaith galluogi eisoes wedi dechrau. Y nod o hyd fydd cwblhau'r gwaith erbyn 2011.

Irene James: Bydd ysbyty newydd Ystrad Mynach, a ddatblygir dan raglen dyfodol clinigol Gwent, yn cynnig gwell gwasanaeth gofal brys i drigolion Islwyn, cyfleusterau modern a'r 277 o ystafelloedd gwelyau sengl sy'n boblogaidd, rhaid inni beidio ag anghofio am y rheini. O gofio'r holl ddewisiadau blaengar hyn o ran triniaeth, bydd yr ysbyty cyffredinol lleol hwn yn golygu bod gan drigolion Islwyn fwy o ddewis a gwell mynediad at ofal yn lleol. A gytunwch fod y Llywodraeth hon yn y Cynulliad, dan arweiniad Llafur, gan gydweithio ag awdurdodau lleol Llafur, yn darparu ar gyfer anghenion iechyd y dyfodol yn ein cymunedau yn y Cymoedd?

Y Prif Weinidog: O gofio bod £150 miliwn wedi'i fuddsoddi yn ardal canol y Cymoedd, lle y mae hen gymoedd Morgannwg a chymoedd Gwent yn cyfarfod, rhaid cofio bod 42 mlynedd o aros wedi bod am yr ysbyty hwnnw, o'r adeg y cafodd ei gymeradwyo gyntaf mewn egwyddor gan hen Fwrdd Ysbytai Rhanbarthol Cymru. Bydd yn trawsnewid y gofal ar gyfer yr unfed ganrif ar hugain sydd ar gael yn ardal canol y cymoedd ym Morgannwg a Gwent, gan wasanaethu'r ddwy etholaeth ym mwrdeistref Caerffili, a'r ardaloedd o amgylch hefyd yn ôl pob tebyg. Bydd yn gosod safonau newydd o ran y dull

far more out-patient care and fewer in-patient beds for overnight stays, because that will be the style that will spread throughout Wales and the rest of the world. However, the Ystrad Mynach hospital will probably be the first to do it.

William Graham: I welcome the remarks that you have made. However, will you look more closely at the infrastructure of the hospital in access terms? You will know that the road between Maesycwmmmer and Ystrad Mynach is particularly poor, and will deny access particularly to emergency vehicles.

The First Minister: I do not think that it will deny access to emergency vehicles, although you are right to say that it is not the best piece of road infrastructure, despite the fact that a substantial number of new roads have been created in the area recently, between east and west, and now between north and south, too, with the Bargoed bypass under construction, finishing a few miles north of the hospital. The extent to which you can provide nice new dual carriageways east to west and north to south is a matter for local authorities. I mentioned that £150 million is being spent on this, but if you add the cost of the Bargoed bypass, which comes in at around £30 million, and the Bargoed regeneration scheme, which will cost another £30 million, you will reach a total of some £210 million. In addition, the new borough headquarters will cost £28 million. That means that a total of around £240 million is being spent in the central Valleys of Glamorgan and Gwent. Money like that has not been spent there since the glory days of the coal era.

Jeff Cuthbert: I am sure that all residents of the Caerphilly borough will welcome and applaud the statements that you have made. However, one issue that remains outstanding is what will happen to the current Caerphilly District Miners' Hospital once the new hospital opens. It will not be needed as a hospital. Nevertheless, the original house that constitutes the miners' hospital is a valuable local asset. Do you agree that, if at all possible, it should be retained for local use?

o ofalu. Bydd llawer mwy o ofal i gleifion allanol a llai o welyau cleifion mewnol ar gyfer aros dros nos, oherwydd dyna fydd y dull a fydd yn lledaenu ledled Cymru a gweddill y byd. Fodd bynnag, mae'n debyg mai ysbyty Ystrad Mynach fydd y cyntaf i wneud hynny.

William Graham: Croesawaf y sylwadau yr ydych wedi'u gwneud. Fodd bynnag, a wnewch edrych yn fwy gofalus ar seilwaith yr ysbyty o safbwynt mynediad? Gwyddoch fod y ffordd rhwng Maesycwmer ac Ystrad Mynach yn neilltuol o wael, ac y bydd yn rhwystro mynediad yn enwedig i gerbydau argyfwng.

Y Prif Weinidog: Ni chredaf y bydd yn rhwystro mynediad i gerbydau argyfwng, er eich bod yn iawn wrth ddweud nad hwnnw yw'r darn gorau o seilwaith ffyrdd, er bod nifer sylweddol o ffyrdd newydd wedi cael eu creu yn yr ardal yn ddiweddar, rhwng y dwyrain a'r gorllewin, ac yn awr rhwng y gogledd a'r de, hefyd, a ffordd osgoi Bargoed wrthi'n cael ei hadeiladu, yn dod i ben rai milltiroedd i'r gogledd o'r ysbyty. Mater i'r awdurdodau lleol yw i ba raddau y gallwch ddarparu ffyrdd deul newydd braf o'r dwyrain i'r gorllewin ac o'r gogledd i'r de. Crybwyllais y £150 miliwn sy'n cael ei wario ar hyn, ond os ychwanegwch gost ffordd osgoi Bargoed, sydd tua £30 miliwn, a chynllun adfywio Bargoed, a fydd yn costio £30 miliwn arall, byddwch yn cyrraedd cyfanswm o ryw £210 miliwn. Yn ogystal, bydd pencadlys newydd y fwrdeistref yn costio £28 miliwn. Mae hynny'n golygu bod cyfanswm o tua £240 miliwn yn cael ei wario ar ganol y Cymoedd ym Morgannwg a Gwent. Nid oes arian o'r fath wedi cael ei wario yno ers y cyfnod pan oedd y diwydiant glo ar ei anterth.

Jeff Cuthbert: Yr wyf yn siŵr y bydd holl drigolion bwrdeistref Caerffili yn croesawu ac yn cymeradwyo'r sylwadau yr ydych wedi'u gwneud. Fodd bynnag, un mater na phenderfynwyd arno yw beth fydd yn digwydd i Ysbyty Cyffredinol y Glowyr yng Nghaerffili wedi i'r ysbyty newydd agor. Ni fydd ei angen fel ysbyty. Serch hynny, mae'r tŷ gwreiddiol ar gyfer ysbyty'r glowyr yn ased lleol gwerthfawr. A ydych yn cytuno y dylai gael ei gadw i'w ddefnyddio'n lleol, os

yw hynny'n bosibl o gwbl?

The First Minister: You and I know Caerphilly District Miners' Hospital only too well—on the inside and the outside. We are aware of the strength of feeling in the community that it be used not only for private houses, or not at all for private houses. I know that you are collating ideas on the best future use for the site. As those ideas mature, and as 2011 approaches and services can be transferred to the Ystrad Fawr hospital, we must think about what should be done afterwards, and look at the greatest areas of pressure: private sector housing, social housing, or community use, or even some combination of the three. We look forward to hearing more from you on that, Jeff, as we get closer to that date.

Y Prif Weinidog: Yr ydych chi a minnau'n gyfarwydd iawn ag Ysbyty Dosbarth y Glowyr yng Nghaerffili—o'r tu mewn a'r tu allan. Gwyddom mor gryf y mae pobl yn y gymuned yn teimlo na ddylai gael ei ddefnyddio ar gyfer tai preifat yn unig, neu na ddylai gael ei ddefnyddio ar gyfer tai preifat o gwbl. Gwn eich bod yn casglu syniadau ynghyd am y defnydd gorau i'r safle yn y dyfodol. Wrth i'r syniadau hynny aeddfedu, ac wrth i 2011 agosáu a gallu trosglwyddo gwasanaethau i ysbyty Ystrad Fawr, rhaid inni ystyried beth ddylai gael ei wneud wedyn, ac edrych ar y meysydd lle y mae'r pwysau mwyaf: tai'r sector preifat, tai cymdeithasol, neu ddefnydd cymunedol, neu hyd yn oed ryw gyfuniad o'r tri. Edrychwn ymlaen at glywed rhagor gennych am hynny, Jeff, wrth inni agosáu at y dyddiad hwnnw.

Y Llywydd: Diolch yn fawr, Brif Weinidog.

The Presiding Officer: Thank you, First Minister.

Datganiad a Chyhoeddiad Busnes Business Statement and Announcement

The Counsel General and Leader of the House (Carwyn Jones): I have one change to report to this week's planned Government business. Today, in place of the debate on the public sector in Wales, the First Minister will make a statement on the 'One Wales Delivery Plan 2007-2011', which was e-mailed to Members this morning. Business for the next three weeks is as set out in the draft business statement and announcement, which can be found in the agenda papers that are available to Members electronically.

Y Cwnsler Cyffredinol ac Arweinydd y Tŷ (Carwyn Jones): Mae gennyf un newid i'w adrodd ym musnes arfaethedig y Llywodraeth yr wythnos hon. Heddiw, yn lle'r ddadl ar y sector cyhoeddus yng Nghymru, bydd y Prif Weinidog yn gwneud datganiad ar 'Gynllun Cyflenwi Cymru'n Un 2007-2011', a e-bostiwyd at yr Aelodau y bore yma. Mae'r busnes ar gyfer y tair wythnos nesaf fel y mae wedi'i nodi yn y datganiad a chyhoeddiad busnes drafft, sydd i'w weld ym mhapurau'r agenda sydd ar gael i'r Aelodau yn electronig.

Jonathan Morgan: Last week, the Minister for Health and Social Services announced a major restructuring of the national health service. It is probably the most radical restructuring of the NHS that we have seen since the last time the Labour Party decided to radically restructure the NHS. The departure from 22 local health boards and the proposed introduction of eight local health boards will have a significant impact on the delivery and, more particularly, the planning of services in Wales. It is a significant

Jonathan Morgan: Yr wythnos diwethaf, cyhoeddodd y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ailstrwythuro mawr ar y gwasanaeth iechyd gwladol. Mae'n debyg mai dyma'r ailstrwythuro mwyaf radical ar y GIG yr ydym wedi'i weld ers y tro diwethaf y penderfynodd y Blaid Lafur ailstrwythuro'r GIG yn radical. Bydd rhoi'r gorau i 22 o fyrddau iechyd lleol a'r cynnig i gyflwyno wyth bwrdd iechyd lleol yn effeithio'n sylweddol ar ddarparu ac, yn fwy arbennig, ar gynllunio gwasanaethau yng

announcement.

Will the Minister for Health and Social Services make an oral statement in Plenary to allow Members to discuss with her what the consultation will entail and her thoughts on the issue, or will we have a debate in the Assembly on her proposals? It is a highly significant change, and Members from across Wales ought to have the opportunity to examine the proposals to see what the likely impact will be on their areas, on staff and on patients, and how the NHS will look in future years. In light of the significance of that announcement, will you commit to scheduling either an oral statement or a debate?

Carwyn Jones: I am sure that the Minister for health will seek to provide the Assembly with at least a statement when the consultation period has ended. This is a public consultation period, and Members will get the opportunity to discuss the matter in the Chamber. The one difference between this side of the Chamber and the other is that, where we seek to change the NHS, we seek to improve it.

Alun Davies: I ask the Leader of the House to timetable a statement on the Government's approach to relationships with governmental bodies in China. We heard before the recess that the First Minister visited China, and met with representatives of different government bodies and municipalities in the country. Since then, we have seen the massacre of protesters on the streets of China, and we have also seen quite violent reactions from the Chinese Government, ignoring completely all the assurances that it gave to the International Olympic Committee when it was awarded the hosting of the Olympic Games. In light of these issues, could we have a statement on how the Assembly Government will approach its future relationships with Chinese governmental bodies?

Carwyn Jones: We are guided by the Foreign and Commonwealth Office in this regard, because foreign policy is not devolved to us. However, we urge China to engage in serious negotiations with the Dalai

Nghymru. Mae'n gyhoeddiad arwyddocaol.

A wnaiff y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol wneud datganiad llafar mewn Cyfarfod Llawn i ganiatáu i'r Aelodau drafod gyda hi yr hyn y bydd yr ymgynghoriad yn ei gynnwys a'i syniadau hi ar y mater, neu a gawn ddadl yn y Cynulliad ar ei chynigion? Mae'n newid hynod o arwyddocaol, a dylai Aelodau o bob rhan o Gymru gael y cyfle i archwilio'r cynigion i weld beth fydd yr effaith debygol ar eu hardaloedd, ar staff ac ar gleifion, a sut y bydd y GIG yn edrych yn y blynyddoedd i ddod. Ac ystyried arwyddocâd y cyhoeddiad hwnnw, a wnewch ymrwymo i drefnu amser ar gyfer un ai datganiad llafar neu ddadl?

Carwyn Jones: Yr wyf yn siŵr y bydd y Gweinidog dros iechyd am roi datganiad o leiaf i'r Cynulliad pan fydd y cyfnod ymgynghori wedi gorffen. Mae hwn yn gyfnod ymgynghori cyhoeddus, a bydd yr Aelodau'n cael cyfle i drafod y mater yn y Siambr. Y gwahaniaeth rhwng yr ochr hon i'r Siambr a'r ochr arall yw, pan fyddwn ni'n ceisio newid y GIG, ein bod yn ceisio'i wella.

Alun Davies: Gofynnaf i Arweinydd y Tŷ drefnu amser ar gyfer datganiad ar y ffordd y mae'r Llywodraeth yn ymdrin â chysylltiadau â chyrrff llywodraethol yn Tsieina. Clywsom cyn y toriad fod y Prif Weinidog wedi ymweld â Tsieina, ac wedi cwrdd â chynrychiolwyr gwahanol gyrff llywodraeth a rhanbarthau dinesig yn y wlad. Ers hynny, yr ydym wedi gweld protestwyr yn cael eu lladd ar strydoedd Tsieina, ac yr ydym hefyd wedi gweld adwaith pur dreisgar gan Lywodraeth Tsieina, gan lwyr anwybyddu pob sicrwydd a roddodd i Bwyllgor Rhyngwladol y Gemau Olympaidd pan ddyfarnwyd mai Tsieina oedd i gael cynnal y Gemau Olympaidd. Yng ngoleuni'r materion hyn, a allem gael datganiad am sut y bydd Llywodraeth y Cynulliad yn ymdrin â'i chysylltiadau â chyrrff llywodraethol yn Tsieina yn y dyfodol?

Carwyn Jones: Cawn ein harwain gan y Swyddfa Dramor a Chymanwlad yn y cyswllt hwn, oherwydd nid yw polisi tramor wedi cael ei ddatganoli i ni. Fodd bynnag, yr ydym yn annog Tsieina i gynnal trafodaethau

Lama's representatives to build a peaceful, sustainable and legitimate Tibet. We have all noted the demonstrations that have taken place, and it is not in China's best interests for these demonstrations to be aimed at it, or for so many people to take the view that they do take. It is the UK Government's view that China should engage with the Dalai Lama and look to build a future for Tibet in which violence is no longer common, and there is no need to protest. The fact that China is hosting the Olympic Games will no doubt concentrate people's minds in China as to how to approach this problem in the future, given that the eyes of the world are upon them.

Michael German: I listened carefully to your answer to Jonathan Morgan, and I hope that I misunderstood you, but I seemed to hear you say that there would be no debate on the reconstruction of the health service in Wales until the consultation period had ended. However, later this afternoon, a document is coming before us on open Government, we are told, to give people an opportunity to have a full debate and discuss what is right. Therefore, I hope that I got that wrong, and that you can reassure me that you will allow a debate on this matter during the coming weeks.

I also want your view on what is known as the 'purdah' period before elections. Two announcements were made by Brian Gibbons last Wednesday afternoon; there was also the announcement on the change to our health service, which was, in the First Minister's view, fundamental, and, in my view, major, though other people may have other views on its significance. However, those announcements were all made during the Assembly's recess. We were told that the 4.15 p.m. call for this announcement was because purdah would begin the next day, restricting announcements made by Government here and at Westminster during the local government election period. On what date did or will purdah start, and what does it involve? What sort of announcements cannot be made during purdah?

difrifol gyda chynrychiolwyr y Dalai Lama er mwyn creu Tibet heddychlon, gynaliadwy a chyfreithlon. Yr ydym i gyd wedi sylwi ar y gwrthdystiadau sydd wedi digwydd, ac nid yw o fudd i Tsieina fod y gwrthdystiadau hyn yn cael eu hanelu ati, na bod cynifer o bobl yn arddel y farn sydd ganddynt. Mae Llywodraeth y DU o'r farn y dylai Tsieina feithrin perthynas â'r Dalai Lama a cheisio creu dyfodol i Tibet lle nad yw trais mwyach yn gyffredin, ac nad oes angen protestio. Mae'r ffaith bod Tsieina yn cynnal y Gemau Olympaidd yn siŵr o grisialu meddyliau pobl yn Tsieina ynglŷn â sut y mae ymdrin â'r broblem hon yn y dyfodol, o ystyried bod y byd yn eu gwyllo.

Michael German: Gwrandewais yn ofalus ar eich ateb i Jonathan Morgan, a gobeithiaf imi eich camddeall, ond tybiwn imi eich clywed yn dweud na fyddai dadl ynglŷn ag ail-lunio'r gwasanaeth iechyd yng Nghymru nes bydd y cyfnod ymgynghori wedi dod i ben. Fodd bynnag, yn ddiweddarach y prynhawn yma, mae dogfen yn dod ger ein bron am Lywodraeth agored er mwyn rhoi cyfle, dywedir wrthym, i bobl gael dadl lawn a thrafod yr hyn sy'n iawn. Felly, gobeithiaf imi gamddeall, ac y gallwch fy sicrhau y byddwch yn caniatáu dadl ar y mater hwn yn ystod yr wythnosau nesaf.

Yr wyf hefyd am gael eich barn am yr hyn sy'n cael ei adnabod fel y cyfnod '*purdah*' cyn etholiadau. Gwnaethpwyd dau gyhoeddiad gan Brian Gibbons brynhawn dydd Mercher diwethaf; hefyd, cafwyd y cyhoeddiad am y newid yn ein gwasanaeth iechyd, a oedd, ym marn y Prif Weinidog, yn sylfaenol, ac, yn fy marn i, o'r pwys pennaf, er y gallai fod gan bobl eraill farn wahanol am ei arwyddocâd. Fodd bynnag, cafodd y cyhoeddiadau hynny i gyd eu gwneud yn ystod toriad y Cynulliad. Dywedwyd wrthym mai'r rheswm dros wneud y cyhoeddiad hwn am 4.15 p.m. oedd oherwydd y byddai *purdah* yn dechrau trannoeth, gan gyfyngu'r cyhoeddiadau a wneir gan y Llywodraeth yma ac yn San Steffan yn ystod cyfnod etholiadau llywodraeth leol. Ar ba ddyddiad y dechreuodd *purdah* neu y bydd yn dechrau, a beth y mae'n ei olygu? Pa fath o gyhoeddiadau sydd na cheir eu gwneud yn ystod *purdah*?

Carwyn Jones: First, I wish to make it clear that Members will have the opportunity to put their views on the health service reconfiguration at the appropriate time. At present, the matter is out to consultation, but Members will have the ability to say what they wish to say on that.

Purdah is a convention and does not exist in law. It usually means that, over the period of an election, which usually means from the beginning of an election to its final conclusion, announcements are not made by parties in government that would favour their own parties in an election. That is what purdah means, to my mind.

Chris Franks: First, will you consider timetabling a debate on the Treasury's failure to represent Wales on its new coinage? Secondly, you were careful in your comments on Tibet, but you did not indicate whether you would allow time to debate the important matter. Will there be an opportunity for Members to discuss it?

Carwyn Jones: The Government can provide time to debate the issue. However, while I understand the strong feelings on all sides of the Chamber about Tibet, given that we have such a full programme—particularly our legislative programme—to deal with those matters that are devolved to us, we must proceed with those matters first. That does not mean that a Member could not suggest it as a topic for a short debate, or that opposition parties could not raise it for debate during their allotted time, but we already have a full Government programme.

3.10 p.m.

I was not aware that the Treasury had not represented Wales on its new coinage. Whether that is a matter for the Treasury or for the Royal Mint, I do not know, but I will investigate that.

Brynle Williams: When do you think you could find time to discuss land-based education in north Wales? It is a serious subject that will come to the fore, and it needs to be debated.

Carwyn Jones: Yn gyntaf, yr wyf am ei gwneud yn glir y caiff yr Aelodau gyfle i roi eu barn ar yr ailgyflunio ar y gwasanaeth iechyd ar yr adeg briodol. Ar hyn o bryd, mae'r mater yn destun ymgynghori, ond bydd yr Aelodau'n gallu dweud yr hyn y maent yn ei ddymuno am hynny.

Confensiwn yw *purdah* ac nid yw'n bodoli yn y gyfraith. Fel arfer mae'n golygu, dros gyfnod etholiad, sydd fel arfer yn golygu o ddechrau etholiad nes iddo gael ei gwblhau'n derfynol, nad yw pleidiau sydd mewn llywodraeth yn gwneud cyhoeddiadau a fyddai'n ffafrio eu pleidiau hwy mewn etholiad. Dyna y mae *purdah* yn ei olygu, yn fy marn i.

Chris Franks: Yn gyntaf, a wnewch ystyried trefnu amser ar gyfer dadl ar fethiant y Trysorlys i gynrychioli Cymru ar ei arian newydd? Yn ail, yr oeddech yn ofalus yn eich sylwadau ar Tibet, ond ni ddywedasoich a fydddech yn caniatáu amser i drafod y mater pwysig. A fydd cyfle i'r Aelodau ei drafod?

Carwyn Jones: Gall y Llywodraeth roi amser i drafod y mater. Fodd bynnag, er fy mod yn deall y teimladau cryf ar bob ochr i'r Siambr ynglŷn â Tibet, o ystyried bod gennym raglen mor llawn—yn enwedig ein rhaglen ddeddfwriaethol—i ddelio â'r materion hynny sydd wedi cael eu datganoli inni, rhaid inni fwrw ymlaen â'r materion hynny yn gyntaf. Nid yw hynny'n golygu na allai Aelod ei awgrymu fel pwnc ar gyfer dadl fer, neu na allai'r gwrthbleidiau ei godi'n bwnc trafod yn ystod yr amser sydd wedi'i neilltuo iddynt, ond mae gennym raglen lawn ar gyfer y Llywodraeth yn barod.

Nid oeddwn yn ymwybodol nad oedd y Trysorlys wedi cynrychioli Cymru ar ei arian newydd. Pa un ai mater i'r Trysorlys ynteu i'r Bathdy Brenhinol yw hwnnw, ni wn, ond ymchwiliaf i hynny.

Brynle Williams: Pryd yn eich barn chi y gallech ganfod amser i drafod addysg diwydiannau'r tir yn y gogledd? Mae'n bwnc difrifol a fydd yn dod i'r amlwg, ac mae angen ei drafod.

Carwyn Jones: I am aware of the matter that you refer to, Brynle, but perhaps it is best raised in the appropriate committee.

Jenny Randerson: I add my voice to those pressing you to allow time for a debate on the reorganisation of the health service. If you look at the track record of the Minister for Health and Social Services, you will see that she has come to Plenary week after week to make announcements and statements, including the announcement of consultations on specific hospitals in Wales, and that record is to be applauded. It should be allowed to continue, particularly in relation to such a massive policy as the reorganisation of the health service, which affects every one of us. We have a right to question the Minister on the specific implications of her statement.

Secondly, I urge you to allow time to debate the issue of violence against NHS staff, particularly the proposals contained in the Health and Social Care Bill currently going through Parliament, which include the imposition of criminal sanctions on those who are violent towards NHS staff. I am sure that you are aware of the considerable confusion and concern in Westminster and in the Assembly over where we stand on the issue of violence towards NHS staff.

This morning, our Minister released a statement that set out a policy. That policy is to be welcomed, although the statement was extraordinarily brief. However, a policy does not replace the need for criminal sanctions, and it is important that we have a debate on the matter, or at least a statement from the Minister explaining—particularly to NHS staff who currently feel undervalued because Wales is excluded from the provisions of the Bill—why the Welsh Assembly Government does not want to impose criminal sanctions of that nature.

Carwyn Jones: As I have said, Members will have the opportunity to express their views on the reconfiguration at the appropriate time, and I am sure that the Minister will make a statement at that time.

On behalf of the One Wales Government, I

Carwyn Jones: Yr wyf yn ymwybodol o'r mater y cyfeiriwch ato, Brynle, ond efallai y byddai'n well ei godi yn y pwyllgor priodol.

Jenny Randerson: Ychwanegaf fy llais at y rhai sy'n pwysu arnoch i ganiatáu amser i gael dadl ar yr ad-drefnu ar y gwasanaeth iechyd. Os edrychwch ar record y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, gwelwch ei bod wedi dod i'r Cyfarfod Llawn y naill wythnos ar ôl y llall i wneud cyhoeddiadau a datganiadau, gan gynnwys cyhoeddi ymgynghoriadau ynglŷn ag ysbytai penodol yng Nghymru, ac mae'r record honno i'w chanmol. Dylid caniatáu iddi barhau, yn enwedig yng nghyswllt polisi mor enfawr ag ad-drefnu'r gwasanaeth iechyd, sy'n effeithio ar bob un ohonom. Mae gennym hawl i holi'r Gweinidog ynglŷn â goblygiadau penodol ei datganiad.

Yn ail, yr wyf yn eich annog i ganiatáu amser i drafod mater trais yn erbyn staff y GIG, yn enwedig y cynigion sydd wedi'u cynnwys yn y Mesur Iechyd a Gofal Cymdeithasol sydd ar ei hynt drwy'r Senedd ar hyn o bryd, sy'n cynnwys rhoi cosbau troseddol i'r rhai sy'n dreisgar tuag at staff y GIG. Yr wyf yn siŵr eich bod yn ymwybodol o'r dryswch a'r pryder sylweddol yn San Steffan ac yn y Cynulliad ynglŷn â'n safbwynt ar fater trais tuag at staff y GIG.

Y bore yma, rhyddhaodd ein Gweinidog ddatganiad a oedd yn cyflwyno polisi. Mae'r polisi hwnnw i'w groesawu, er bod y datganiad yn anghyffredin o fyr. Fodd bynnag, nid yw polisi'n disodli'r angen am gosbau troseddol, ac mae'n bwysig inni gael dadl ar y mater, neu o leiaf ddatganiad gan y Gweinidog yn esbonio—yn enwedig wrth staff y GIG sydd ar hyn o bryd yn teimlo eu bod yn cael eu tanbriso gan nad ydynt yn cael eu cynnwys yn narpariaethau'r Mesur—pam nad yw Llywodraeth Cynulliad Cymru am roi cosbau troseddol o'r math hwnnw.

Carwyn Jones: Fel y dywedais, bydd yr Aelodau'n cael cyfle i fynegi eu barn am yr ailgyflunio ar yr adeg briodol, ac yr wyf yn siŵr y bydd y Gweinidog yn gwneud datganiad bryd hynny.

Ar ran Llywodraeth Cymru'n Un, credaf ei

think it exceptionally important for me to say that there is no question of NHS staff in Wales being given less protection than those in England. Many policies have been put in place, and work is being carried out to see what can be done to strengthen the position of NHS staff in Wales. I remind Members that a raft of criminal sanctions is already in existence, and so it is not the case that NHS staff who have been assaulted are unable to seek redress through the criminal courts. Sections 2, 3, 4, 4A and 5 of the Public Order Act 1986, sections 18, 20 and 47 of the Offences Against the Person Act 1861, and the offence of common assault all exist and can all be used in such cases; it is simply a matter of ensuring that the appropriate authorities take the action of proceeding with criminal sanctions. Quite often, the problem is not that the legislation does not exist, but that it is not applied consistently or in a way that most members of the public would want to see it applied. If you look at those two Acts, you will find more than sufficient sanctions to deal with assaults or threats of violence against NHS staff.

Mark Isherwood: I wish to raise two requests for statements by the Assembly Government. First, I would like a statement on the report on neurosurgery and specialist hospital services for the people of north Wales, published last week by a group of retired people who played a prominent role in the NHS and public life in north Wales. It raised many concerns about proposals for those requiring elective neurosurgery to be referred to Swansea, the referral of patients requiring specialist care from hospitals in north-west England to south Wales, and the disparity in waiting times in hospitals for patients from Wales attending specialist hospitals in England. It also noted that the report commissioned by the Minister for Health and Social Services will include recommendations that will not be binding on her.

Secondly, I endorse Brynle Williams's call for a statement relating to the further education sector in Wales. It is my understanding that almost unprecedented

bod yn eithriadol o bwysig imi ddweud nad oes dim perygl y bydd staff y GIG yng Nghymru yn cael llai o warchodaeth na'r rhai yn Lloegr. Mae llawer o bolisiau wedi cael eu rhoi ar waith, ac mae gwaith yn mynd rhagddo i weld beth y gellir ei wneud i gryfhau sefyllfa staff GIG yng Nghymru. Atgoffaf yr Aelodau fod lluo o gosbau troseddol yn bodoli eisoes, felly nid yw'n wir na all staff y GIG yr ymosodir arnynt geisio iawn drwy'r llysoedd troseddol. Mae Adrannau 2, 3, 4, 4A a 5 Deddf Trefn Gyhoeddus 1986, adrannau 18, 20 a 47 Deddf Troseddau Corfforol 1861, a throsedd ymosodiad cyffredin i gyd yn bod a gellir defnyddio pob un ohonynt mewn achosion o'r fath; mater ydyw o sicrhau bod yr awdurdodau priodol yn gweithredu i fwrw ymlaen â chosbau troseddol. Yn bur aml, nid nad yw'r ddeddfwriaeth yn bod yw'r broblem, ond nad yw'n cael ei gweithredu yn gyson neu mewn ffordd y byddai'r rhan fwyaf o aelodau'r cyhoedd am ei gweld yn cael ei gweithredu. Os edrychwch ar y ddwy Ddeddf hynny, gwelwch fwy na digon o gosbau i ddelio ag ymosodiadau neu fygythiadau o drais yn erbyn staff y GIG.

Mark Isherwood: Dymunaf wneud dau gais am ddatganiadau gan Lywodraeth y Cynulliad. Yn gyntaf, hoffwn gael datganiad am yr adroddiad am niwrolawdriniaeth a gwasanaethau arbenigol mewn ysbytai i bobl y gogledd, a gyhoeddwyd yr wythnos diwethaf gan grŵp o bobl wedi ymddeol a chwaraeodd ran amlwg yn y GIG ac mewn bywyd cyhoeddus yn y gogledd. Cododd llawer o bryderon ynghylch cynigion ar gyfer atgyfeirio'r rhai y mae arnynt angen niwrolawdriniaeth ddewisol i Abertawe, atgyfeirio cleifion y mae arnynt angen gofal arbenigol o ysbytai yng ngogledd-orllewin Lloegr i'r de, a'r gwahaniaeth mewn amseroedd aros mewn ysbytai ar gyfer cleifion o Gymru sy'n mynd i ysbytai arbenigol yn Lloegr. Nododd hefyd y bydd yr adroddiad a gomisiynwyd gan y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol yn cynnwys argymhellion na fydd yn orfodol iddi eu gweithredu.

Yn ail, ategaf alwad Brynle Williams am ddatganiad ynghylch y sector addysg bellach yng Nghymru. Yr wyf yn deall bod y Llywodraeth hon wedi cymryd camau na

action has been taken by this Assembly Government in relation to the Further Education Act 1992, which incorporated the governing bodies of further education institutions. It would appear that this body has endeavoured to take action to deliver a robust delivery plan and has been consistently overruled by Government intervention. When it informally made a proposal the week before last to another institution to safeguard that institution and the delivery of education in that sector in north-east Wales, the Assembly Government moved in, overruled it and claimed that it had not attempted to take appropriate action prior to that. That sets an extremely worrying and dangerous precedent, particularly when the Government's officers reduced governing body staff to tears and warned them not to speak to opposition politicians. That smacks more of Zimbabwe under Mugabe than Wales and the modern democracy of which we are all supposed to be a part.

Carwyn Jones: This morning on the news I heard of people being beaten up for their political views, of members of an electoral commission being arrested and of people being killed in Zimbabwe. To compare Zimbabwe to Wales is an insult to the peoples of Wales and of Zimbabwe. That was a ridiculous remark, even by your standards.

On the serious points that you raised, first, on neurosurgery, a study is being conducted at the moment by James Steers, as you know. Certainly, Members on this side of the Chamber have taken part in that. It will inform the Minister in the future. On the allegations that you make about the actions of Welsh Assembly Government officials, I cannot comment without knowing the full details, but I know full well that there are two sides to every story.

Kirsty Williams: During the recess, economic figures were released that show that, over the last year, levels of economic activity in Wales have dropped by 1.4 per cent. That means that Wales now has an economic activity rate of just 74.9 per cent, which is below the UK average of 79 per cent, of Scotland at 80 per cent and of

welwyd eu tebyg o'r blaen mewn cysylltiad â Deddf Addysg Bellach 1992, a ymgorfforodd gyrff llywodraethu sefydliadau addysg bellach. Mae'n ymddangos bod y corff hwn wedi ymdrechu i roi cynllun cyflenwi cadarn ar waith a bod y Llywodraeth wedi ymyrryd yn gyson i fynd yn ei erbyn. Pan wnaeth gynnig anffurfiol yr wythnos cyn yr wythnos ddiwethaf i sefydliad arall i ddiogelu'r sefydliad hwnnw a darparu addysg yn y sector hwnnw yn y gogledd-ddwyrain, ymyrrodd Llywodraeth y Cynulliad, dyfarnu yn ei erbyn a honni nad oedd wedi ceisio cymryd camau priodol cyn hynny. Mae hynny'n gosod cysail peryglus sy'n peri gofid, yn enwedig ac ystyried bod swyddogion y Llywodraeth wedi peri i staff y corff llywodraethu wylo a'u rhybuddio i beidio â siarad â gwleidyddion y gwrthbleidiau. Mae'r sefyllfa honno'n debycach i Zimbabwe dan Mugabe na Chymru a'r ddemocratiaeth fodern yr ydym i gyd i fod yn rhan ohoni.

Carwyn Jones: Y bore yma ar y newyddion clywais am bobl yn cael eu curo oherwydd eu barn wleidyddol, am arestio aelodau comisiwn etholiadol, ac am ladd pobl yn Zimbabwe. Mae cymharu Zimbabwe â Chymru'n sarhad ar bobl Cymru a phobl Zimbabwe. Yr oedd hwnnw'n sylw chwerthinllyd, hyd yn oed yn ôl eich safonau chi.

Ynghylch y pwyntiau difrif a godasoch, yn gyntaf, am niwrolawdriniaeth, mae astudiaeth yn cael ei chynnal ar hyn o bryd gan James Steers, fel y gwyddoch. Yn sicr, mae Aelodau ar yr ochr hon i'r Siambr wedi cymryd rhan yn hynny. Bydd yn rhoi gwybodaeth i'r Gweinidog yn y dyfodol. Ynghylch yr honiadau a wnewch am weithredoedd swyddogion Llywodraeth Cynulliad Cymru, ni allaf wneud sylw heb gael gwybod yr holl fanylion, ond gwn yn iawn fod dwy ochr i bob stori.

Kirsty Williams: Yn ystod y toriad, cyhoeddwyd ffigurau economaidd sy'n dangos bod lefelau gweithgarwch economaidd yng Nghymru wedi gostwng 1.4 y cant dros y flwyddyn ddiwethaf. Mae hynny'n golygu mai cyfradd gweithgarwch economaidd o ddim ond 74.9 y cant sydd gan Gymru bellach, sy'n is na'r cyfartaledd o 79

England at 79.3 per cent. While England and Scotland have seen an increase in activity levels over the last year, we are falling further behind. Does your Government intend to schedule a debate on its plans to develop the economy in Wales given the tough times that the whole world economy is beginning to face so that we can hear about what you intend to do to reverse this worrying trend?

Carwyn Jones: The Minister is available to answer your questions in the Chamber monthly and I am sure that Members can ask him the appropriate questions.

Mick Bates: Earlier you said that your Government always looks to improve the health service. I have previously drawn to your attention the need for a statement on the ambulance service in Powys and I reiterate that call with the following evidence: in one of our ambulance stations, 25 per cent of the shift was unmanned. That means there was no ambulance. In fact, the situation was so bad that an ambulance could not get out to one of the calls made to that station.

One of the stations in Montgomeryshire, in Llanfyllin, is currently short of four members of staff. It is terrible that a quarter of the shifts in that station are not manned. If you claim to be improving the service, how do you justify such poor manning levels in the ambulance service in Powys? Will you consider this information and bring forward a statement about the service in Powys in particular?

3.20 p.m.

Carwyn Jones: Again, these are matters of detail that can be raised with Edwina Hart as the appropriate Minister. It is difficult to comment on such detailed matters. There may be circumstances where an unusually large number of posts have not been filled for various reasons, and it is difficult to know from the details supplied to me whether it is a long-term problem or a problem that has arisen relatively recently. However, I am sure

y cant yn y DU, 80 y cant yn yr Alban a 79.3 y cant yn Lloegr. Tra cafwyd cynnydd yn lefelau'r gweithgarwch yn Lloegr a'r Alban dros y flwyddyn ddiwethaf, yr ydym ni'n colli mwy o dir. A yw eich Llywodraeth yn bwriadu trefnu dadl ar ei chynlluniau i ddatblygu'r economi yng Nghymru o gofio bod economi'r byd i gyd yn dechrau wynebu cyfnod anodd fel y gallwn glywed am yr hyn yr ydych yn bwriadu ei wneud i wrthdroi'r duedd hon, sy'n peri gofid?

Carwyn Jones: Mae'r Gweinidog ar gael yn fisol i ateb eich cwestiynau yn y Siambr ac yr wyf yn siŵr y gall Aelodau ofyn y cwestiynau priodol iddo.

Mick Bates: Dywedasoeh yn gynharach fod eich Llywodraeth bob amser yn ceisio gwella'r gwasanaeth iechyd. Yr wyf wedi tynnu'ch sylw o'r blaen at yr angen am ddatganiad am y gwasanaeth ambiwlans ym Mhowys ac ailadroddaf yr alwad honno gan nodi'r dystiolaeth ganlynol: yn un o'n gorsafoedd ambiwlans, nid oedd staff ar gael ar gyfer 25 y cant o'r sifft. Mae hynny'n golygu nad oedd ambiwlans ar gael. Mewn gwirionedd, yr oedd y sefyllfa mor wael fel na allai ambiwlans ymateb i un o'r galwadau i'r orsaf honno.

Mae un o'r gorsafoedd yn sir Drefaldwyn, yn Llanfyllin, yn brin o bedwar aelod o'r staff ar hyn o bryd. Mae'n beth ofnadwy nad oes staff ar gyfer chwarter y sifftiau yn yr orsaf honno. Os ydych yn honni eich bod yn gwella'r gwasanaeth, sut yr ydych yn cyfiawnhau lefelau staffio mor wael yn y gwasanaeth ambiwlans ym Mhowys? A wnewch ystyried y wybodaeth hon a chyflwyno datganiad am y gwasanaeth ym Mhowys yn benodol?

Carwyn Jones: Unwaith eto, mae'r rhain yn faterion manwl y gellir eu codi gydag Edwina Hart fel y Gweinidog priodol. Mae'n anodd gwneud sylwadau am faterion mor fanwl. Efallai fod amgylchiadau lle y mae nifer anarferol o swyddi heb gael eu llenwi am wahanol resymau, ac mae'n anodd gwybod sail y manylion a roddwyd imi a yw'n broblem hirdymor ynteu'n broblem sydd wedi codi'n gymharol ddiweddar. Fodd

that Edwina Hart will respond to Mick in writing or orally if he raises the matter with her.

bynag, yr wyf yn siŵr y gwnaiff Edwina Hart ymateb i Mick drwy lythyr neu ar lafar os bydd yn codi'r mater gyda hi.

Pwynt o Drefn Point of Order

Leighton Andrews: I wish to raise a point of order under Standing Order No. 8.9(iv), relating to discourteous conduct. I understand that during questions, the Assembly Member for South Wales West, Bethan Jenkins, alleged that I had organised an event in my constituency, the Rhondda, and had excluded groups from it. First, I make it clear that I have organised, as a constituency Member, an event for Communities First co-ordinators, and I am not aware that any of those in the Rhondda have been excluded. Secondly, the issue is one of courtesy. It is normally courteous, in terms of behaviour in the Chamber, that if allegations are to be made about Members, that the intention to raise the allegations is raised with that Member in advance so that they are aware and can be present. It was not raised with me, and I ask you to rule that this was an example of discourteous behaviour.

The Presiding Officer: It is a matter of— [*Interruption.*] Order. I am replying to a point of order, which is a serious matter. It is a matter of courtesy in the Chamber and elsewhere to notify a Member whenever there is an intention to make reference to that Member, and I ask that all Members abide by that courtesy. A question was asked as a supplementary, and it was the first that I had heard it, obviously. It did not appear to me to be disorderly at the time. I assumed that the question referred to the ministerial duties that you carry out, because it was addressed to the First Minister. In response, the First Minister said that he would reply. I will ask the First Minister to publish that reply, and if there is a need for you to take this matter further I will speak with you privately or you may raise it in a further point of order.

Leighton Andrews: I am grateful to you for that, Llywydd. I will consult the Record and with the First Minister. As far as I am aware, the issue that was raised relates to my

Leighton Andrews: Dymunaf godi pwynt o drefn o dan Reol Sefydlog Rhif 8.9(iv), mewn cysylltiad ag ymddygiad anghwrtais. Yr wyf yn deall bod yr Aelod Cynulliad dros Orllewin De Cymru, Bethan Jenkins, wedi honni yn ystod cwestiynau fy mod wedi trefnu digwyddiad yn fy etholaeth, sef y Rhondda, a'm bod wedi cau allan grwpiau ohono. Yn gyntaf, egluraf fy mod, fel Aelod dros etholaeth, wedi trefnu digwyddiad ar ran cydgysylltwyr Cymunedau yn Gyntaf, ac nid wyf yn ymwybodol bod dim un o'r rheini yn y Rhondda wedi'i gau allan. Yn ail, mae hyn yn fater o gwrteisi. Yr hyn a wneir fel arfer o ran cwrteisi, yng nghyd-destun ymddygiad yn y Siambr, os yw'n fwriad gwneud honiadau ynghylch Aelodau, yw codi'r bwriad i wneud yr honiadau gyda'r Aelod hwnnw ymlaen llaw fel y bydd yn gwybod ac fel y gall fod yn bresennol. Ni chodwyd hynny gyda mi, a gofynnaf ichi ddyfarnu bod hyn yn enghraifft o ymddygiad anghwrtais.

Y Llywydd: Mae'n fater o— [*Torri ar draws.*] Trefn. Yr wyf yn ymateb i bwynt o drefn, sy'n fater difrifol. Y peth cwrtais yn y Siambr ac mewn manau eraill yw hysbysu Aelod pryd bynnag y mae'n fwriad cyfeirio at yr Aelod hwnnw, a gofynnaf i'r holl Aelodau arfer y cwrteisi hwnnw. Gofynnwyd cwestiwn fel un atodol, a hwnnw oedd y tro cyntaf imi ei glywed, wrth gwrs. Nid oedd yn ymddangos i mi ei fod allan o drefn ar y pryd. Cymerais fod y cwestiwn yn cyfeirio at y dyletswyddau gweinidogol yr ydych yn eu cyflawni, gan ei fod wedi'i ofyn i'r Prif Weinidog. Mewn ymateb, dywedodd y Prif Weinidog y byddai'n ateb. Gofynnaf i'r Prif Weinidog gyhoeddi'r ateb hwnnw, ac os oes angen ichi fynd â'r mater hwn ymhellach siaradaf â chi'n breifat neu cewch ei godi mewn pwynt o drefn pellach.

Leighton Andrews: Yr wyf yn ddiolchgar i chi am hynny, Lywydd. Darllenaf y Cofnod ac ymgynghoraf â'r Prif Weinidog. Hyd y gwn, mae'r mater a godwyd yn ymwneud

activities as a constituency Member.

â'm gweithgareddau fel Aelod dros etholaeth.

The Presiding Officer: Had I been aware that that was the case, I would have ruled the supplementary question out of order, because it is not appropriate to ask questions of the First Minister about Assembly Members discharging their constituency duties. I understood the question to relate to ministerial duties; if that is not the case, I apologise that I did not spot it at the time, because it is not appropriate to use questions to the First Minister to make political points about the constituency activity of Members.

Y Llywydd: Pe gwybuaswn mai felly yr oedd, byddwn wedi dyfarnu bod y cwestiwn atodol allan o drefn, gan nad yw'n briodol gofyn cwestiynau i'r Prif Weinidog am Aelodau o'r Cynulliad yn cyflawni eu dyletswyddau etholaethol. Yr oeddwn yn cymryd bod y cwestiwn yn ymwneud â dyletswyddau gweinidogol; os nad felly y mae, ymddiheuraf na sylwais ar hynny ar y pryd, gan nad yw'n briodol defnyddio cwestiynau i'r Prif Weinidog i wneud pwyntiau gwleidyddol am weithgarwch Aelodau yn eu hetholaeth.

Datganiad am y Comisiwn ar y Newid yn yr Hinsawdd Statement on the Climate Change Commission

The Minister for the Environment, Sustainability and Housing (Jane Davidson): I am pleased to report on the second meeting of the Climate Change Commission for Wales held on 12 March and 13 March. The meeting was held over two days with the express purpose of allowing time for commission members to get to know each other and to foster a real sense of working together towards the common aim of tackling climate change.

Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai (Jane Davidson): Yr wyf yn falch o adrodd am ail gyfarfod Comisiwn Cymru ar y Newid yn yr Hinsawdd a gynhaliwyd ar 12 Mawrth a 13 Mawrth. Cynhaliwyd y cyfarfod dros ddau ddiwrnod yn unswydd i ganiatáu i aelodau'r comisiwn ddod i adnabod ei gilydd a meithrin gwir ymdeimlad o gydweithio i gyrraedd y nod cyffredin o fynd i'r afael â'r newid yn yr hinsawdd.

Developing a sense of our common purpose and exploring approaches to consensus building were a key focus of our first session on 12 March. The Sustainable Development Commission facilitated an excellent discussion in which it shared its experiences of building consensus around often challenging or contentious issues. Members of the climate change commission were able to discuss the approach that they wanted to adopt and to start to break down barriers and challenge assumptions.

Ar feithrin ymdeimlad o'n pwrpas cyffredin ac ymchwilio i ddulliau o greu consensws y canolbwyntiwyd yn bennaf yn ein sesiwn gyntaf ar 12 Mawrth. Hwylusodd y Comisiwn Datblygu Cynaliadwy drafodaeth ragorol lle y rhannodd ei brofiadau o greu consensws ynghylch materion sy'n aml yn ddadleuol neu'n anodd eu trin. Gallodd aelodau'r comisiwn ar y newid yn yr hinsawdd drafod y dull o weithredu yr oeddent am ei fabwysiadu a dechrau chwalu rhwystrau a herio rhagdybiaethau.

A consensus is already emerging—the commission accepts the clear scientific evidence that human-induced climate change is occurring and that urgent action is needed to address it. Commission members were keen to play their part in this. The commission is committed to Wales playing its full part in cutting greenhouse gas emissions and to adapting to the impacts of unavoidable climate change.

Mae consensws yn datblygu eisoes—mae'r comisiwn yn derbyn y dystiolaeth wyddonol glir bod newid yn yr hinsawdd sydd wedi'i ysgogi gan bobl yn digwydd a bod angen cymryd camau ar frys i ymateb iddo. Yr oedd aelodau'r comisiwn yn awyddus i chwarae eu rhan yn hyn. Mae'r comisiwn wedi ymrwymo i sicrhau bod Cymru'n chwarae ei rhan yn llawn o ran torri allyriadau nwyon tŷ gwydr ac ymaddasu i effeithiau newid yn yr

The commission recognises that this will involve a combination of technological responses and lifestyle and behaviour changes, which will require a response in all sectors with Government at all levels providing a lead.

The commission recognised that not all of the desired evidence may be available and there may be areas of disagreement, but the commission agreed to use a consensus-building approach to tackle contentious issues.

The commission received a presentation by the distinguished Welsh climatologist and Nobel peace prize winner, Sir John Houghton, who described his work on the United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change. Changes in climate patterns will have devastating consequences across the globe, particularly for people in developing countries, who are not as well equipped to adapt to these impacts. He emphasised that developed nations had a key role in delivering reductions in emission levels to help limit future global temperature increases.

I highlighted the following actions, undertaken by the Assembly Government since the commission last met in December. There was the announcement of Wales's first six climate change champions in January, and the appointment of an agency to work on the development of our climate change campaign—it is hoped that the campaign will launch in June, and we will be working with the commission's communications sub-group to develop the campaign. There was our work with Cynnal Cymru to develop a DVD showcasing communities taking action to tackle climate change in Wales—that was launched at the north Wales session last week. The renewable energy route-map for Wales was launched on 19 February, and sets out an ambitious programme aimed at transforming the way in which Wales produces and uses energy. Work is underway on developing the national energy efficiency

hinsawdd na ellir ei osgoi.

Mae'r comisiwn yn cydnabod y bydd hyn yn cynnwys cyfuniad o ymatebion technolegol a newidiadau mewn ymddygiad a ffordd o fyw, a fydd yn galw am ymateb ym mhob sector a'r Llywodraeth ar bob lefel yn arwain.

Yr oedd y comisiwn yn cydnabod ei bod yn bosibl nad yw'r cyfan o'r dystiolaeth y byddid yn ei dymuno ar gael ac y gall fod anghytuno ar rai meysydd, ond cytunodd y comisiwn i fynd i'r afael â materion dadleuol gan geisio meithrin consensws.

Rhodddwyd cyflwyniad i'r comisiwn gan yr hinsoddegwr enwog o Gymru ac enillydd gwobr heddwch Nobel, Syr John Houghton, a ddisgrifiodd ei waith ar Banel Rhynglywodraethol y Cenhedloedd Unedig ar y Newid yn yr Hinsawdd. Bydd newidiadau ym mhatriau'r hinsawdd yn dod â chanlyniadau trychinebus ym mhob rhan o'r byd, yn enwedig yn achos pobl mewn gwledydd sy'n datblygu, nad oes cystal adnoddau ganddynt i ymaddasu i'r effeithiau hyn. Pwysleisiodd fod rhan allweddol i'w chwarae gan genhedloedd datblygedig o ran sicrhau bod lefelau allyriadau'n gostwng er mwyn helpu i gyfyngu'r cynnydd byd-eang yn y tymheredd yn y dyfodol.

Tynnais sylw at y camau canlynol, a gyflawnwyd gan Lywodraeth y Cynulliad ers i'r comisiwn gwrdd ddiwethaf ym mis Rhagfyr. Cafwyd cyhoeddiad am chwe hyrwyddwr newid hinsawdd cyntaf Cymru ym mis Ionawr, a phenodwyd asiantaeth i weithio ar ddatblygu ein hymgyrch ar newid yn yr hinsawdd—gobeithir y bydd yr ymgyrch yn cael ei lansio ym mis Mehefin, a byddwn yn gweithio gydag is-grŵp cyfathrebu'r comisiwn i ddatblygu'r ymgyrch. Buom yn gweithio gyda Cynnal Cymru i ddatblygu DVD i ddangos cymunedau sy'n cymryd camau i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd yng Nghymru—lansiwyd honno yn y sesiwn yn y gogledd yr wythnos diwethaf. Lansiwyd trywydd ynni adnewyddadwy Cymru ar 19 Chwefror, ac mae'n gosod rhaglen uchelgeisiol sydd â'r amcan o drawsnewid y modd y mae Cymru'n cynhyrchu ac yn

and savings plan. I hosted an academic forum for representatives of key higher education and research bodies with an interest in climate change, and we will draw on these experts in taking forward the work of the commission. The Assembly Government hosted a workshop for the UK climate impacts programme on 29 February, which introduced the new resources that will be available with the UKCIP08 data. Our programme of community events continues in April in north and west Wales, and I participated in an event on sustainable buildings at the UN Environment Programme seminar in Monaco on 21 February and attended the Environment Council in Brussels on 3 March, joining the UK delegation for the climate and energy package discussions. The First Minister has recently established a Cabinet subcommittee on climate change. I will chair the subcommittee, and the other members are my colleagues Ieuan Wyn Jones, Brian Gibbons, Jane Hutt and Elin Jones. The commission also heard of the valuable work on climate change being undertaken by the Energy Saving Trust, the Confederation of British Industry, the Federation of Small Businesses, the Wales Council for Voluntary Action, and the Centre for Alternative Technology.

The commission considered feedback from its four thematic sub-groups, which met for the first time on 11 and 12 February. Members agreed the programme of task and finish groups to take forward specific projects within each sub-group, and I will report on their ongoing work in my statement following the commission's next meeting in June.

Two of the Assembly Government's climate change champions, Katie Gupwell and Adam Amor, gave an entertaining presentation on their work as champions and their recent fact-finding expedition to the Netherlands.

Commission members received an update on emerging work on how the Assembly

defnyddio ynni. Mae gwaith yn mynd rhagddo ar ddatblygu'r cynllun cenedlaethol ar effeithlonrwydd ac arbedion ynni. Llywyddais mewn fforwm academiaidd i gynrychiolwyr cyrff ymchwil ac addysg uwch allweddol sy'n ymddiddori mewn newid yn yr hinsawdd, a byddwn yn troi at yr arbenigwyr hyn wrth hyrwyddo gwaith y comisiwn. Cynhaliodd Llywodraeth y Cynulliad weithdy ar gyfer rhaglen effeithiau hinsawdd y DU ar 29 Chwefror, a gyflwynodd yr adnoddau newydd a fydd ar gael gyda'r data UKCIP08. Mae ein rhaglen o ddigwyddiadau cymunedol yn parhau ym mis Ebrill yn y gogledd a'r gorllewin, a chymerais ran mewn digwyddiad ar adeiladau cynaliadwy yn seminar Rhaglen Amgylchedd y Cenhedloedd Unedig ym Monaco ar 21 Chwefror ac yr oeddwn yn bresennol yng Nghyngor yr Amgylchedd ym Mrwsel ar 3 Mawrth, gan ymuno â dirprwyaeth y DU ar gyfer y trafodaethau am y pecyn hinsawdd ac ynni. Mae'r Prif Weinidog wedi sefydlu is-bwyllgor y Cabinet yn ddiweddar ar newid yn yr hinsawdd. Byddaf fi'n cadeirio'r is-bwyllgor, a'r aelodau eraill yw fy nghyd-Weinidogion Ieuan Wyn Jones, Brian Gibbons, Jane Hutt ac Elin Jones. Clywodd y comisiwn hefyd am y gwaith gwerthfawr ar newid yn yr hinsawdd a wneir gan yr Ymddiriedolaeth Arbed Ynni, Cydffederasiwn Diwydiant Prydain, Ffederasiwn Busnesau Bach, Cyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru, a'r Ganolfan Dechnoleg Amgen.

Ystyriodd y comisiwn adborth gan ei bedwar is-grŵp thematig, a gyfarfu am y tro cyntaf ar 11 a 12 Chwefror. Cytunodd yr aelodau ar raglen y grwpiau gorchwyl a gorffen i ddatblygu prosiectau penodol ym mhob is-grŵp, a byddaf yn adrodd am eu gwaith cyfredol yn fy natganiad ar ôl cyfarfod nesaf y comisiwn ym mis Mehefin.

Rhoddodd dau o hyrwyddwyr newid hinsawdd Llywodraeth y Cynulliad, Katie Gupwell ac Adam Amor, gyflwyniad difyr am eu gwaith fel hyrwyddwyr ac am eu taith yn ddiweddar i'r Iseldiroedd i gasglu ffeithiau.

Cafodd aelodau'r comisiwn y wybodaeth ddiweddaraf am y gwaith sy'n cael ei

Government would tackle its 'One Wales' commitment to reduce greenhouse gas emissions in Wales by 3 per cent annually from 2011 within areas of devolved competence. I do not intend to take an overly legalistic interpretation of 'areas of devolved competence', but to define broad areas where reductions can be achieved.

We were fortunate to have with us Lord Adair Turner, chair designate of the UK Committee on Climate Change, who was in Cardiff for the Welsh launch of the committee. He described the role of the UK committee, which is currently working as a non-statutory advisory body until the Climate Change Bill receives Royal Assent. The committee will advise the UK Government and devolved administrations on the targets for 2020 and 2050 contained within the Bill and the carbon budgets needed to achieve them, and it will advise on a range of other important issues, including achieving our own emission reduction targets. The commission, as the key forum for action on climate change in Wales, will be able to use this advice in its consideration of the policy options available to the Welsh Assembly Government. The two organisations will therefore need to work closely together, and I wish us to hold annual meetings.

I am heartened by the dedication shown by the commission and its sub-groups, and I am confident that the commission will be a key factor in Wales's efforts in meeting the challenges that lie before us.

Darren Millar: It is important that Assembly Members are regularly updated on the important work that this commission is tasked with. It is obviously still early days for the commission and it is therefore difficult to assess the impact that it will have in assisting Wales to reduce its carbon dioxide emissions. I am pleased, however, to hear of the consensus that has emerged around the evidence that human-induced climate change is happening and of the importance that commission members are placing on the need

ddatblygu ar sut y byddai Llywodraeth y Cynulliad yn mynd ati i gyflawni ei hymrwymiad yn 'Cymru'n Un' i ostwng allyriadau nwyon tŷ gwydr yng Nghymru 3 y cant bob blwyddyn o 2011 mewn meysydd lle y mae cymhwysedd wedi'i ddatganoli. Nid wyf yn bwriadu dehongli 'meysydd lle y mae cymhwysedd wedi'i ddatganoli' mewn modd rhy ddeddfol, yr hyn a wnaif yn hytrach fydd diffinio meysydd cyffredinol lle y gellir sicrhau gostyngiadau.

Yr oeddem yn ffodus o gael yr Arglwydd Adair Turner gyda ni, sef darpar gadeirydd Pwyllgor y DU ar Newid Hinsawdd, a oedd yng Nghaerdydd i lansio'r pwyllgor yng Nghymru. Disgrifiodd rôl pwyllgor y DU, sy'n gweithio ar hyn o bryd fel corff cynghori anstatudol nes bydd y Mesur Newid yn yr Hinsawdd yn cael Cydsyniad Brenhinol. Bydd y pwyllgor yn cynghori Llywodraeth y DU a gweinyddiaethau datganoledig ar y targedau ar gyfer 2020 a 2050 sydd yn y Mesur a'r arbedion carbon a fydd yn angenrheidiol i'w cyrraedd, a bydd yn cynghori ar amryw o faterion pwysig eraill, gan gynnwys camau i gyrraedd ein targedau ein hunain ar ostwng allyriadau. Bydd y comisiwn, fel y fforwm allweddol ar gyfer gweithredu ar newid yn yr hinsawdd yng Nghymru, yn gallu defnyddio'r cyngor hwn wrth iddo ystyried y dewisiadau o ran polisi sydd ar gael i Lywodraeth Cynulliad Cymru. Felly, bydd angen i'r ddau gorff gydweithio'n agos, ac yr wyf yn dymuno inni gynnal cyfarfodydd blynyddol.

Fe'm calonogir gan yr ymroddiad y mae'r comisiwn a'i is-grwpiau wedi'i amlygu, ac yr wyf yn ffyddiog y bydd y comisiwn yn ffactor allweddol yn ymdrechion Cymru i wynebu'r heriau sydd o'n blaen.

Darren Millar: Mae'n bwysig i Aelodau'r Cynulliad gael eu hysbysu'n rheolaidd am y gwaith pwysig sydd gan y comisiwn hwn. Newydd ddechrau arni y mae'r comisiwn, wrth gwrs, felly mae'n anodd pwysu a mesur yr effaith a gaiff o ran helpu Cymru i ostwng ei hallyriadau carbon deuocsid. Yr wyf yn falch o glywed, er hynny, fod consensws wedi datblygu ynghylch y dystiolaeth bod newid yn yr hinsawdd a ysgogir gan bobl yn digwydd ac am y pwys y mae aelodau'r comisiwn yn ei roi ar yr angen am

for global citizenship and for a recognition of the moral duty that we have in Wales to take a lead on this very important issue.

ddinasyddiaeth fyd-eang ac am gydnabod y ddyletswydd foesol sydd gennym yng Nghymru i roi arweiniad ar y mater hollbwysig hwn.

3.30 p.m.

I do, however, have a few questions for you, Minister. In your statement you mentioned that you updated the commission on the publication of the renewable energy route-map. Did the members have a view on the inclusion of energy from a future Severn barrage in the renewable energy route-map, which is something that you tell us that the Welsh Assembly Government has an open mind on, yet you included it in the figures in the route-map? Secondly, you also mentioned the emerging work being done by the Assembly Government on tackling greenhouse gas emissions in areas of devolved competence. Can you tell us what progress, if any, the Welsh Assembly Government has made in identifying the all-important baseline for emissions in areas of devolved competence in order that progress, or otherwise, can be measured against it in the future? As it stands, Minister, as you know, you have tried to keep it quite vague in terms of what are and what are not the responsibilities of the Assembly Government, so it has been very difficult for anybody to hold you to account on those targets and it will be difficult for anybody to hold you to account on those targets in the future.

Fodd bynnag, mae gennyf rai cwestiynau ichi, Weinidog. Yn eich datganiad soniasoch eich bod wedi rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r comisiwn ynghylch cyhoeddi'r trywydd ynni adnewyddadwy. A oedd gan yr aelodau farn ynghylch cynnwys ynni o forglawdd arfaethedig Hafren yn y trywydd ynni adnewyddadwy, sy'n rhywbeth y dywedwch wrthym fod gan Lywodraeth Cynulliad Cymru feddwl agored yn ei gylch, ond serch hynny gwnaethoch ei gynnwys yn ffigurau'r trywydd? Yn ail, soniasoch am y gwaith newydd sy'n cael ei wneud gan Lywodraeth y Cynulliad ar fynd i'r afael ag allyriadau nwyon tŷ gwydr mewn meysydd lle y mae cymhwysedd yn cael ei ddatganoli. A allwch ddweud wrthym pa gynnydd, os o gwbl, y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi ei wneud o ran nodi'r llinell sylfaen hollbwysig ar gyfer allyriadau mewn meysydd lle y mae cymhwysedd yn cael ei ddatganoli er mwyn gallu mesur cynnydd, neu ddiffyg cynnydd, yn ei herbryn yn y dyfodol? Ar hyn o bryd, Weinidog, fel y gwyddoch, yr ydych wedi ceisio bod yn eithaf amwys o ran beth yw cyfrifoldebau Llywodraeth y Cynulliad, felly mae wedi bod yn anodd iawn i neb eich dwyn i gyfrif am y targedau hynny a bydd yn anodd i neb eich dwyn i gyfrif am y targedau hynny yn y dyfodol.

Jane Davidson: I am sure that if you talked to your representative on the commission, Councillor Matt Wright, you will hear that he participated in the consensus that I described. There were discussions in the margins in the context of a proposal for the Severn barrage. The route-map, of course, makes it clear that Wales could effectively become self-sufficient in electricity without the use of tidal power in the River Severn. However, in the time that we find ourselves, we feel that it is imperative to use tidal power in the River Severn, because it could account for some 8.6 GW, which would be half the contribution from Wales and there would be a similar amount, in a sense, if you apportioned it, to England. That is why there is a feasibility

Jane Davidson: Yr wyf yn siŵr petaech yn siarad â'ch cynrychiolydd ar y comisiwn, y Cynghorydd Matt Wright, y cewch wybod iddo gymryd rhan yn y consensws a ddisgrifiais. Cafwyd trafodaethau ymylol yng nghyd-destun cynnig ar gyfer morglawdd Afon Hafren. Mae'r trywydd, wrth gwrs, yn ei gwneud yn glir y gallai Cymru ddod yn hunangynhaliol fwy neu lai o ran trydan heb ddefnyddio ynni'r llanw yn Afon Hafren. Fodd bynnag, yn y sefyllfa sydd ohoni, teimlwn ei bod yn hollbwysig defnyddio ynni'r llanw yn Afon Hafren, oherwydd y gallai ddarparu tua 8.6 GW, sef hanner cyfraniad Cymru a byddai swm tebyg, ar ryw ystyr, petaech yn ei ddyrannu, ar gyfer Lloegr. Dyna pam y cynhelir astudiaeth

study in which many people are participating—Assembly Members and others—in terms of looking at how best to use Severn tidal power.

In terms of greenhouse gas emissions, following the Kyoto agreement, there is a baseline in the context of 1990. We saw our greenhouse gas emissions in Wales come down in 2005. Specifically in the context of our target, there are issues around how to look at the development of a baseline. We fully acknowledged in the commission that there are some areas where we do not yet have that evidence, as I said in my contribution. Therefore, work is being undertaken by those with the relevant expertise in order to give us the baseline, so that we can commence the work on our targets, which, of course, are from 2011. However, we will have a time next year when we will be able to debate the baseline in terms of the delivery of those targets and the methodology used.

Leanne Wood: Minister, thank you for your statement. I welcome the regular updates that you have been giving to us on the work of the Climate Change Commission for Wales. I attended Lord Adair Turner's very interesting address and I welcome all the work that is being done. However, there was a report in yesterday's press saying that a National Aeronautics and Space Administration scientist is claiming that the European Union and its international partners must urgently rethink the targets for cutting carbon dioxide emissions in the atmosphere because of fears that the scale of the problem has been grossly underestimated. In the light of that and in the light of what we know about the effects of burning fossil fuels, do you intend to put pressure on your colleagues in Westminster to place a moratorium on the construction of new coal-fired power stations in the UK?

Jane Davidson: It is not only the NASA scientist in yesterday's paper who is suggesting that we need to take even more urgent action on climate change than was thought previously. Sir Nicholas Stern made it absolutely clear, last month, that he may have underestimated the economic cost of

ddichonoldeb y mae llawer o bobl yn cymryd rhan ynddi—Aelodau'r Cynulliad ac eraill—o ran edrych ar y ffordd orau o ddefnyddio ynni'r llanw yn Afon Hafren.

O ran allyriadau nwyon tŷ gwydr, yn sgîl cytundeb Kyoto, mae llinell sylfaen yng nghyd-destun 1990. Gwelsom ostyngiad yn ein hallyriadau nwyon tŷ gwydr yng Nghymru yn 2005. Yn benodol yng nghyd-destun ein targed, mae problemau o ran sut y mae ystyried datblygu llinell sylfaen. Yr oeddem yn llwyr gydnabod yn y comisiwn fod rhai meysydd lle nad yw'r dystiolaeth honno gennym hyd yma, fel y dywedais yn fy nghyfraniad. Felly, mae gwaith yn cael ei wneud gan y rhai sy'n meddu ar yr arbenigedd perthnasol er mwyn rhoi'r llinell sylfaen inni allu dechrau gweithio ar ein targedau, sydd, wrth gwrs, o 2011 ymlaen. Fodd bynnag, bydd gennym amser y flwyddyn nesaf pan fyddwn yn gallu trafod y llinell sylfaen o ran cyflawni'r targedau hynny a'r fethodoleg a ddefnyddir.

Leanne Wood: Weinidog, diolch ichi am eich datganiad. Croesawaf y diweddariadau rheolaidd yr ydych wedi bod yn eu rhoi inni ar waith Comisiwn Cymru ar y Newid yn yr Hinsawdd. Clywais araith ddiddorol iawn yr Arglwydd Adair Turner a chroesawaf yr holl waith sy'n cael ei wneud. Fodd bynnag, yr oedd adroddiad yn y wasg ddoe yn dweud bod gwyddonydd o'r Weinyddiaeth Genedlaethol Awyrenneg a Gofod yn honni bod yn rhaid i'r Undeb Ewropeaidd a'i bartneriaid rhyngwladol ailfeddwl yn ddiymdroi am y targedau ar gyfer lleihau allyriadau carbon deuocsid yn yr atmosffer oherwydd ofnau nad yw pobl wedi llawn ddirnad maint y broblem. Yng ngoleuni hynny ac yng ngoleuni'r hyn a wyddom am effeithiau llosgi tanwydd ffosil, a fwriadwch roi pwysau ar eich cyd-aelodau yn San Steffan i roi moratoriwm ar adeiladu gorsafoedd pŵer newydd sy'n cael eu rhedeg ar lo yn y DU?

Jane Davidson: Nid y gwyddonydd o NASA a oedd yn y papur ddoe yw'r unig un sy'n awgrymu bod angen inni gymryd camau brys ar newid yn yr hinsawdd ynghynt nag y tybid yn flaenorol. Gwnaeth Syr Nicholas Stern yn gwbl glir, y mis diwethaf, fod posibilrwydd nad oedd wedi llawn ddirnad cost

doing nothing about climate change by a factor that I think may have been up to 50 per cent. Therefore, we know that we are in extremely serious territory when those people who are coming from the environmental perspective and those from the economic perspective are saying how serious the matter is. I am fully confident that my colleagues in Westminster also know how serious the matter is. Of course, once the Climate Change Bill receives Royal Assent, it will ensure that the Committee on Climate Change is a statutory body advising Government. What I can do is make clear that our policies in Wales are always designed to reduce carbon emissions.

Mick Bates: Thank you for your statement, Minister, and I welcome the updates. There is a tendency to keep on saying that we cannot reach these targets to combat climate change, and the discussion about the NASA scientist's statement is all very well, but my concern is that we must do something in Wales. That is why I welcome your statement and the establishment of this commission, with the underlying demand that we see action as a result of what is a good process. I accept that this process is incremental, and that there will be times when we gather information; as Darren Millar pointed out, it is important that we get baseline information.

I will start with that. When you gather this information through the commission and your sub-groups, will that information be based on the carbon emissions that we produce in Wales or on how much we consume in Wales? There is a significant difference between the two figures, and I wonder in which direction you will be travelling. Equally, will the commission look at the impact of carbon trading schemes? We have already established the first round of the European trading scheme, and there will be a new trading scheme that will, importantly, set the price of carbon, which will be a big driver in industry and will shortly be followed by the carbon reduction commitment. What views will the commission have on that and on what levels need to be set, in order to

economaidd peidio â gwneud dim ynghylch newid yn yr hinsawdd a hynny, fe gredaf, o gymaint â 50 y cant. Felly, gwyddom ein bod ar dir peryglus iawn pan fydd y bobl hynny sy'n edrych ar y sefyllfa o safbwynt amgylcheddol a'r rhai sy'n edrych ar y sefyllfa o safbwynt economaidd yn dweud mor ddifrifol yw'r mater. Yr wyf yn gwbl hyderus bod fy nghyd-aelodau yn San Steffan hefyd yn gwybod mor ddifrifol yw'r mater. Wrth gwrs, wedi i'r Mesur Newid yn yr Hinsawdd gael Cydsyniad Brenhinol, bydd yn sicrhau bod y Pwyllgor ar Newid Hinsawdd yn gorff statudol sy'n rhoi cyngor i'r Llywodraeth. Yr hyn y gallaf ei wneud yw pwysleisio bod ein polisiau ni yng Nghymru bob amser yn cael eu llunio i leihau allyriadau carbon.

Mick Bates: Diolch ichi am eich datganiad, Weinidog, a chroesawaf y diweddariadau. Mae tuedd i ddweud o hyd na allwn gyrraedd y targedau hyn i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd, ac mae'n ddigon hawdd cael trafodaeth am ddatganiad gwyddonydd NASA, ond fy mhryder i yw bod yn rhaid inni wneud rhywbeth yng Nghymru. Dyna pam y croesawaf eich datganiad a'r ffaith bod y comisiwn hwn wedi cael ei sefydlu, gyda'r gofyniad sylfaenol ein bod yn gweld camau'n cael eu rhoi ar waith o ganlyniad i'r hyn sy'n broses dda. Derbyniaf mai proses raddol yw hon, ac y bydd adegau pan fyddwn yn casglu gwybodaeth; fel y dywedodd Darren Millar, mae'n bwysig inni gael gwybodaeth sylfaenol.

Dechreuaf gyda hynny. Pan fyddwch yn casglu'r wybodaeth hon drwy'r comisiwn a'ch is-grwpiau, a fydd y wybodaeth honno'n seiliedig ar yr allyriadau carbon yr ydym yn eu cynhyrchu yng Nghymru neu a fydd yn seiliedig ar faint a ddefnyddiwn yng Nghymru? Mae cryn wahaniaeth rhwng y ddau ffigur, a thybed i ba gyfeiriad yr ewch? Yn yr un modd, a fydd y comisiwn yn edrych ar effaith cynlluniau masnachu carbon? Yr ydym eisoes wedi sefydlu rownd gyntaf y cynllun masnachu Ewropeaidd, a bydd cynllun masnachu newydd a fydd, yn bwysig iawn, yn pennu pris carbon. Bydd hyn yn dylanwadu'n fawr ar ddiwydiant a chaiff ei ddilyn yn fuan wedi hynny gan yr ymrwymiad i leihau carbon. Beth fydd barn y comisiwn ar hynny ac ar y lefelau y bydd

ensure that you will achieve the target of 3 per cent?

On the 3 per cent target, mention has been made in Westminster of increasing the target from 60 to 80 per cent, but, as Professor Kevin Anderson often points out, we must be wary of looking at individual packages per year from 2011 onwards, because we need to look at the cumulative impact of carbon emissions. As Professor Anderson has often pointed out, the cumulative impact of land-based carbon emissions alone will require us to make our target of 80 per cent reduction by 2015, and that excludes aviation and shipping. Has any mention been made yet of how the carbon commission will take account of aviation and shipping?

One point that I welcome is that the Assembly Government has appointed an agency to work on the development of a climate change campaign. What is the name of that agency and how much money has been allocated for that climate change campaign? One of the important features involved in this is changing the behaviour of the population. Most of us will sign up to most of these things, but unless they have an impact out there, they will not have a big effect.

Finally, a consultation on the renewable energy route-map is currently ongoing, but I am certain that, at some stage, the commission will need to recognise that your Government has a target of producing 4TWh of renewable energy per annum by 2010. At what stage will you discuss that? As I have often pointed out, it appears as though we are currently way behind on reaching that target. Will you discuss that, and ensure that the commission is aware of how far behind the Government is and recommend action to reach that 4TWh target by 2010?

Jane Davidson: I echo your call that we be measured by what we do, not what we say. In reporting back on the commission I am, in a sense, distilling the work that is going on. It is the four sub-groups that are delivering the work, and, right across Wales, organisations are working on their components for the delivery of a major campaign to tackle

angen eu pennu, er mwyn sicrhau eich bod yn cyflawni'r targed o 3 y cant?

O ran y targed o 3 y cant, mae sôn wedi bod yn San Steffan am gynyddu'r targed o 60 i 80 y cant, ond, fel y dywed yr Athro Kevin Anderson yn aml, rhaid inni fod yn ofalus wrth edrych ar becynnau unigol fesul blwyddyn o 2011 ymlaen, oherwydd y mae angen inni edrych ar effaith gronol allyriadau carbon. Fel y mae'r Athro Anderson wedi dweud droeon, bydd effaith gronol allyriadau carbon ar y tir yn unig yn golygu y bydd yn rhaid inni gyrraedd ein targed o 80 y cant o ostyngiad erbyn 2015, ac nid yw hynny'n cynnwys awyrennau a llongau. A soniwyd eto am sut y bydd y comisiwn carbon yn ystyried awyrennau a llongau?

Un pwynt a groesawaf yw'r ffaith bod Llywodraeth y Cynulliad wedi penodi asiantaeth i weithio ar ddatblygu ymgyrch newid yn yr hinsawdd. Beth yw enw'r asiantaeth honno a faint o arian sydd wedi cael ei ddyrannu ar gyfer yr ymgyrch honno ar newid yn yr hinsawdd? Un o'r nodweddion pwysig o ran hyn yw newid ymddygiad y boblogaeth. Bydd y rhan fwyaf ohonom yn ymrwymo i'r rhan fwyaf o'r pethau hyn, ond os na chânt ddylanwad ymysg y boblogaeth, ni fydd eu heffaith yn fawr.

Yn olaf, mae ymgynghoriad ar y trywydd ynni adnewyddadwy yn mynd rhagddo, ond yr wyf yn sicr, ryw dro, y bydd angen i'r comisiwn gydnabod bod gan eich Llywodraeth darged i gynhyrchu 4TWhh o ynni adnewyddadwy y flwyddyn erbyn 2010. Pa bryd y trafodwch hynny? Fel y nodais droeon, ymddengys ein bod ymhell ar ei hôl hi o ran cyrraedd y targed hwnnw ar hyn o bryd. A drafodwch hynny, a sicrhau bod y comisiwn yn ymwybodol gymaint y mae'r Llywodraeth ar ei hôl hi ac argymell camau i gyrraedd y targed hwnnw o 4TWh erbyn 2010?

Jane Davidson: Yr wyf yn ategu eich galwad y dylem gael ein mesur ar sail yr hyn a wnawn, nid ar sail yr hyn a ddywedwn. O ran adrodd yn ôl i'r comisiwn, yr wyf, ar ryw ystyr, yn distyllu'r gwaith a wneir. Y pedwar is-grŵp sy'n gwneud y gwaith, a ledled Cymru, mae sefydliadau'n gweithio ar eu helfennau hwy er mwyn cyflwyno ymgyrch

climate change. Nothing is off the agenda as far as the Climate Change Commission is concerned. It is interested in the renewable energy route-map; I have encouraged individual commission members to send responses to the renewable energy route-map consultation. They will want to respond to the energy strategy, in which we will hone targets, and that will also be done on the back of the national energy efficiency savings plan.

3.40 p.m.

With the current mix, we would have difficulty meeting our targets for 2010; however, if Prenergy comes on stream, and if many of the wind applications in the planning system come on stream, we would comfortably meet our targets for 2010. This is an iterative process in terms of renewable energy, and it is crucial that we have a great deal more renewable energy in all parts of our lives: in sustainable buildings, like the community halls with solar panels in Carmarthenshire, and in community initiatives. We must ensure that that is done at the individual level, at the community level, at the business level, and at the organisational level.

Once it has been validated, we will shortly be publishing information on the next stage of our ecological footprint, looking at what we produce and what we consume. I am keen that, in addition to discussions around carbon, we talk about the other greenhouse gases—the commission itself was keen to do so. However, I am also keen that we continue, under our sustainable development objectives, to monitor our ecological footprint, and the latest information will be available shortly.

Carbon trading schemes are important, and as you rightly say, we have just moved into phase 2 of the EU emission trading scheme, which started in January of this year and runs to 2011. Aviation comes into the EUETS from 2012, and the new carbon reduction commitment regulations come on stream from the summer. That commitment will target businesses and public sector

fawr i fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd. Nid oes dim wedi ei dynnu oddi ar yr agenda o ran y Comisiwn ar y Newid yn yr Hinsawdd. Mae ganddo ddi-ddordeb yn y trywydd ynni adnewyddadwy; yr wyf wedi annog aelodau unigol o'r comisiwn i ymateb i'r ymgynghoriad ar y trywydd ynni adnewyddadwy. Byddant am ymateb i'r strategaeth ynni, lle y byddwn yn manylu ar dargedau, a bydd hynny'n cael ei wneud hefyd yn sgîl y cynllun cenedlaethol arbedion effeithlonrwydd ynni.

Gyda'r adnoddau presennol, byddem yn ei chael yn anodd cyrraedd ein targedau ar gyfer 2010; fodd bynnag, os cyflwynir Prenergy, ac os bydd llawer o'r ceisiadau am ffermydd gwynt sydd yn y system gynllunio yn dwyn ffrwyth, byddem yn cyrraedd ein targedau ar gyfer 2010 yn gyfforddus. Mae hon yn broses ailadroddol o ran ynni adnewyddadwy, ac mae'n hollbwysig bod gennym fwy o lawer o ynni adnewyddadwy ym mhob rhan o'n bywydau: mewn adeiladau cynaliadwy, fel y neuaddau cymunedol gyda phaneli solar yn sir Gaerfyrddin, ac mewn mentrau cymunedol. Rhaid inni sicrhau bod hynny'n cael ei wneud ar lefel unigolyn, ar lefel y gymuned, ar lefel busnes ac ar lefel sefydliadau.

Wedi iddi gael ei ddilysu, byddwn yn cyhoeddi gwybodaeth am gam nesaf ein hôl-troed ecolegol cyn bo hir, gan edrych ar yr hyn a gynhyrchir gennym a'r hyn a ddefnyddiwn. Yn ogystal â thrafodaethau ynghylch carbon, yr wyf yn awyddus inni drafod y nwyon tŷ gwydr eraill—yr oedd y comisiwn ei hun yn awyddus i wneud hynny. Fodd bynnag, yr wyf hefyd yn awyddus inni barhau, o dan ein hamcanion datblygu cynaliadwy, i fonitro ein hôl-troed ecolegol, a bydd y wybodaeth ddiweddaraf ar gael cyn bo hir.

Mae cynlluniau masnachu carbon yn bwysig, ac fel y dywedwch yn hollol briodol, yr ydym newydd ddechrau ar gam 2 cynllun masnachu allyriadau yr UE, a ddechreuodd fis Ionawr eleni ac sy'n parhau tan 2011. Bydd awyrennau'n ymuno â chynllun masnachu allyriadau yr UE o 2012 ymlaen, a daw'r rheoliadau newydd ynghylch ymrwymiad i leihau carbon i rym yn yr haf. Bydd yr

organisations with an annual electricity consumption in excess of 6,000 MWh—they have to monitor usage with mandatory half-hourly meters—and at current energy prices, that will involve organisations with annual electricity bills above £500,000. That is a high level of consumption, so there are not likely to be many such organisations in Wales, but it will be a driver for the big emitters, and that is the crucial issue.

You will know, and I am sure that you welcome, the fact that Lord Adair Turner's committee will be making a recommendation to Government as to whether it should move from its current target of 60 per cent, which came from the previous work done by the Royal Commission on Environmental Pollution, and move to an 80 per cent target, which many of us would call for. The commission will be looking at scientific evidence, and as Lord Turner said, it will not necessarily recommend 80 per cent—it will recommend the right percentage on the basis of the scientific evidence available. As the science keeps changing, that figure will need to be iterative. I have told the commission that I am keen to ensure that all aviation and shipping matters attributable to Wales will be included in our work with our Climate Change Commission.

Andrew R.T. Davies: Thank you, Minister, for your statement this afternoon. In your statement you say that the commission will be looking at a range of issues, and one of the issues that I would like to raise is the use of biofuels, and in particular, the European obligations that we face in the UK. What arguments or debating points do you bring to the table in your discussions with the commission on the use of biofuels? We have been lagging behind in establishing opportunities for growers to produce biofuels, and to encourage the use of biofuels in Wales. Are you having dialogue with the Minister for Rural Affairs so that Welsh farmers and growers can participate in this

ymrwymiad hwnnw'n targedu busnesau a sefydliadau'r sector cyhoeddus sy'n defnyddio mwy na 6,000 MWh o drydan y flwyddyn—rhaid iddynt fonitro'r hyn a ddefnyddir â mesuryddion gorfodol bob hanner awr—ac yn ôl prisiau ynni ar hyn o bryd, bydd hynny'n cynnwys sefydliadau a chanddynt filiau trydan blyneddol o fwy na £500,000. Mae hynny'n golygu defnyddio llawer iawn o drydan, felly nid yw'n debygol y bydd llawer o sefydliadau o'r fath yng Nghymru, ond bydd yn ddylanwad ar y rhai a chanddynt allyriadau uchel, a dyna'r pwynt hollbwysig.

Gwyddoch y bydd pwyllgor yr Arglwydd Adair Turner—ac yr wyf yn sicr eich bod yn croesawu hynny—yn gwneud argymhellid i'r Llywodraeth ynghylch a ddylai newid ei darged presennol o 60 y cant, a ddeilliodd o'r gwaith blaenorol a wnaethpwyd gan y Comisiwn Brenhinol ar Lygredd yn yr Amgylchedd, i darged o 80 y cant, targed y byddai llawer ohonom yn galw amdano. Bydd y comisiwn yn edrych ar dystiolaeth wyddonol, ac fel y dywedodd yr Arglwydd Turner, ni fydd yn argymhell 80 y cant o anghenraid—bydd yn argymhell y ganran gywir ar sail y dystiolaeth wyddonol sydd ar gael. Gan fod y wybodaeth wyddonol yn newid drwy'r amser, bydd angen i'r ffigur hwnnw gael ei ailadrodd. Yr wyf wedi dweud wrth y comisiwn fy mod yn awyddus i sicrhau bod pob mater yn ymwneud ag awyrennau a llongau y gellir eu priodoli i Gymru yn cael ei gynnwys yn ein gwaith gyda'r Comisiwn ar y Newid yn yr Hinsawdd.

Andrew R.T. Davies: Diolch ichi, Weinidog, am eich datganiad y prynhawn yma. Yn eich datganiad dywedwch y bydd y comisiwn yn edrych ar ystod o faterion, ac un o'r materion yr hoffwn ei godi yw defnyddio biodanwyddau, ac yn arbennig, y rhwymedigaethau Ewropeaidd a wynebwn yn y DU. Pa ddadleuon neu bwyntiau sydd gennych i'w cyflwyno yn eich trafodaethau â'r comisiwn ynghylch defnyddio biodanwyddau? Yr ydym wedi bod ar ei hôl hi o ran sefydlu cyfleoedd i dyfwrwyr gynhyrchu biodanwyddau, ac annog defnyddio biodanwyddau yng Nghymru. A ydych yn cael trafodaeth â'r Gweinidog dros Faterion Gwledig er mwyn i ffermwyr a

exciting field? I appreciate that there is an argument about sustainability, but it is more relevant to countries outside the UK—our protocols stipulate that biofuels must come from a sustainable source. We need to promote the use of biofuels in Wales.

Jane Davidson: The Minister for Rural Affairs is reviewing land management schemes in the rural development plan, and part of that work will include consideration of the potential for supporting biomass crops. Work is also under way on a wider biomass strategy.

thyfwyr yng Nghymru allu cyfranogi yn y maes cyffrous hwn? Sylweddolaf fod dadl ynghylch cynaliadwyedd, ond mae'n fwy perthnasol i wledydd y tu allan i'r DU—mae ein protocolau'n mynnu y dylai biodanwyddau ddod o ffynhonnell gynaliadwy. Mae angen inni hyrwyddo defnyddio biodanwyddau yng Nghymru.

Jane Davidson: Mae'r Gweinidog dros Faterion Gwledig yn adolygu'r cynlluniau rheoli tir yn y cynllun datblygu gwledig, a bydd rhan o'r gwaith hwnnw'n cynnwys ystyried y posibiladau ar gyfer cefnogi cynydu biomas. Mae gwaith ar y gweill hefyd ar strategaeth ehangach ynghylch biomas.

Datganiad am Ddileu TB Statement on the TB Eradication Programme

Y Gweinidog dros Faterion Gwledig (Elin Jones): Mae TB mewn gwartheg yn glefyd heintus; mae'n gwneud drwg difrifol i iechyd a lles buches genedlaethol Cymru. Gellir ei drosglwyddo i bobl, a rhwng mamaliaid eraill. Ar hyn o bryd, nid oes modd gwella anifeiliaid ohono ac nid oes brechlyn i amddiffyn anifeiliaid rhagddo.

Dros y 10 mlynedd diwethaf, mae'r achosion o TB wedi cynyddu'n aruthrol ac y mae'r haint wedi ehangu ar draws Cymru. Yn 2007, cafodd 7,905 o wartheg eu difa oherwydd TB, o gymharu â llai na 700 yn 1997. Mae'r gost o dalu iawndal wedi codi o £1.8 miliwn ym mlwyddyn ariannol 2000-01 i £15.2 miliwn yn 2007-08. Ar sail tueddiadau heddiw, gallai'r gost godi i fwy na £30 miliwn erbyn 2012. Ar 31 Rhagfyr 2007, yr oedd 2,078—neu 16 y cant—o ffermydd Cymru o dan gyfyngiadau symud oherwydd y perygl o drosglwyddo TB. Nid yw'r cynnydd hwn yn gynaliadwy. Mae'n rhaid gwneud rhywbeth i ddiogelu dyfodol diwydiant godro a chig eidion Cymru a lleihau costau cynyddol iawndal y clefyd i bwrs y wlad. O ystyried y rhagolygon ar gyfer y ffordd y bydd y clefyd yn lledaenu, byddai'n anghyfrifol ac yn anghynaliadwy rheoli'r clefyd drwy'r mesurau sydd ar y gweill ar hyn o bryd.

Mae rhaglen 'Cymru'n Un' yn cynnwys ymrwymiad i weithio'n galed i ddileu TB

The Minister for Rural Affairs (Elin Jones): Bovine TB is an infectious disease; it has a devastating impact on the health and welfare of the national cattle herd in Wales. It can be transmitted to humans, and to and from other mammals. There is currently no treatment for infected animals and there is no available vaccine for animals.

Over the past decade the incidence of this disease has increased dramatically, and it has spread further across Wales. In 2007, 7,905 cattle were slaughtered due to bovine TB, compared with less than 700 in 1997. The cost of compensation has risen from £1.8 million in the 2000-01 financial year to £15.2 million in 2007-08. On present trends, the cost could exceed £30 million by 2012. As at 31 December 2007, 2,078—or 16 per cent—of farms in Wales were under movement restriction due to bovine TB controls. This acceleration in incidence is unsustainable. Action needs to be taken to protect the future of the dairy and beef industry in Wales and to address the escalating compensation costs of the disease to the public purse. Given the forecast future spread of bovine TB, managing the disease via the measures that are currently being applied would be irresponsible and unsustainable.

The 'One Wales' programme for government includes a commitment to pursue vigorously

yng Nghymru. Yr ydym wedi ategu'r ymrwymiad hwnnw gyda £27 miliwn yn ychwanegol dros dair blynedd. Heddiw, hoffwn amlinellu'r camau nesaf sydd gennym mewn golwg. Nid oes un ateb syml i gael gwared ar TB mewn gwartheg. Bydd ein ffordd o weithredu yn gynhwysfawr, yn union fel yr argymhellodd Is-bwyllgor Datblygu Gwledig y Cynulliad yn ei ymchwiliad i TB. Manteisiaf ar y cyfle hwn i ddiolch i'r pwyllgor hwnnw am ei waith.

Ni all y Llywodraeth ysgwyddo'r cyfrifoldeb am y rhaglen ar gyfer dileu'r clefyd ar ei phen ei hun. Bydd gan y diwydiant ffermio a milfeddygon ran bwysig i'w chwarae. Er mwyn gwneud tolc yn y cynnydd yn y clefyd, rhaid gweithio ar y cyd â'n partneriaid, a hynny dros gyfnod hir.

Cyhoeddais yn y Cyfarfod Llawn fis diwethaf fod y rhaglen i'w goruchwyllo gan fwrdd newydd, sef bwrdd y rhaglen ar gyfer dileu TB, yn ogystal â'r grŵp cynghori technegol a Phwyllgor Llywio'r Strategaeth Iechyd a Lles Anifeiliaid.

Dyma'r prif fesurau yr wyf yn eu hargymell: prif gam y flwyddyn gyntaf fydd cynnal prawf un-tro ychwanegol ar bob buches yng Nghymru i weld faint ohonynt sydd wedi'u heintio, ac i ddifa anifeiliaid heintiedig. Bydd y prawf yn esgor ar dystiolaeth hanfodol i'n helpu i benderfynu pa systemau profi i'w mabwysiadu a pha reolau symud i'w newid yn y dyfodol. Bydd yn golygu cynnal profion ar ryw 4,657—neu 35 y cant—yn fwy o fuchesi yng Nghymru. Byddaf hefyd yn edrych o'r newydd ar ein polisiau er mwyn gwella'r mesurau ar gyfer cadw golwg ar TB a'i reoli. Bydd hynny'n cynnwys mynd â gwartheg sy'n adweithio o'r fferm yn gynt.

Mae angen gweithredu gan fwy na'r Llywodraeth yn unig i ddileu TB. Yr wyf am ddiwygio'r drefn talu iawndal er mwyn annog ffermwyr i gadw at yr arferion gorau. Cyn diwedd 2008, byddaf wedi cyhoeddi cynlluniau i ddiwygio'r drefn bresennol er mwyn sicrhau bod y trefniadau'n cymell ffermwyr i gadw at y gofynion cyfreithiol a'r arferion gorau. Byddaf hefyd yn cymryd camau pellach i ateb y pryderon bod y drefn ar gyfer talu iawndal ar gyfer TB yn cael ei

a programme of TB eradication in Wales. We have backed that commitment with an additional £27 million over three years. Today I will outline our proposed next steps. There is no single solution to eradicating bovine TB. Our approach will be comprehensive, which is what the TB inquiry by the Assembly's Rural Development Subcommittee recommended. I take this opportunity to thank the committee for its work.

The implementation of the eradication programme cannot be the responsibility of the Government alone. The role of the farming industry and the veterinary profession will be crucial. Only through working in partnership over a sustained period will we have an impact on reducing the incidence of the disease.

I announced at Plenary last month that the programme will be overseen by the newly formed TB eradication programme board, the technical advisory group and the Animal Health and Welfare Strategy Steering Committee.

The main measures that I am proposing are as follows: the key step for the first year will be to establish an additional one-off test of all cattle herds across Wales in order to identify the extent of the infection and to remove diseased animals. This will provide crucial evidence for future decisions on setting appropriate testing regimes and changes to movement controls. It means testing, approximately, an additional 4,657—or 35 per cent—of herds in Wales. I will also review existing policies in order to improve bovine TB surveillance and controls. This will include reducing the time that it takes to remove reactors from farms.

Action by Government alone will not eradicate bovine TB. I want to reform the compensation regime to encourage farmers to follow best practice. By the end of 2008, plans will be published to amend the current system to ensure that compensation arrangements encourage farmers to comply with legal and best practice requirements. I will also take action to further address the concerns about the abuse to the TB compensation system as highlighted by the

chamdddefnyddio. Yr oedd adroddiad y Swyddfa Archwilio Genedlaethol yn sôn am y pryderon hynny yn 2003.

Mae astudiaethau'n dangos bod moch daear yn gronfa o TB ym Mhrydain, eu bod yn trosglwyddo'r haint i wartheg a bod gwartheg yn ei drosglwyddo i foch daear. Yr oedd canlyniadau'r arolwg o foch daear trig yn cadarnhau hyn; yr oedd cyfran uwch o foch daear wedi'u heintio yng Ngwent, sir Benfro, sir Gâr ac ardaloedd eraill lle'r oedd TB mewn gwartheg ar ei fwyaf cyffredin.

Yr ydym o'r farn mai'r ffordd fwyaf effeithiol o fynd i'r afael â dwy ffynhonnell yr haint a'r croes-haint, yn amodol ar reoleiddio cadarn ac ar fodloni nifer o ofynion, fydd drwy ddifa moch daear mewn ardaloedd lle mae TB ar ei fwyaf cyffredin. I fynd â hyn yn ei flaen, byddwn yn rhoi blaenoriaeth i sefydlu ardal beilot gweithredu dwys mewn ardal lle mae'r achosion o TB ar eu mwyaf niferus. Nid ydym wedi penderfynu'n derfynol ar leoliad eto sy'n bodloni'r meini prawf hyn, ond yr wyf yn rhagweld y caiff ei sefydlu mewn ardal lle cafwyd llawer o achosion o TB, ac sy'n bodloni amodau llym. Ni fyddwn yn ystyried ardaloedd eraill hyd nes inni weithredu ar hyn a chynnal adolygiad a gwerthusiad trylwyr o'r rhaglen ddifa a'r mesurau eraill yn yr ardal beilot gweithredu dwys. Gan ofyn i fwrdd y rhaglen, y grŵp cynghori technegol a grŵp llywio'r strategaeth iechyd a lles anifeiliaid am eu barn, yr wyf yn awr am ystyried sut i fynd â'r gwaith hwn yn ei flaen. Byddaf yn gwneud yn siŵr bod grwpiau lles anifeiliaid a grwpiau natur sydd eisoes yn aelodau o grŵp llywio'r strategaeth yn cael cymryd rhan lawn yn y trafodaethau.

3.50 p.m.

Mae hwn yn benderfyniad anodd ac ni chafodd ei wneud ar chwarae bach. Sylweddolaf fod pobl yn teimlo'n gryf am y pwnc. Yr wyf hefyd wedi rhoi ystyriaeth i'r amrywiaeth barn sy'n bod ymhlith gwyddonwyr a gwleidyddion am y pwnc cymhleth hwn o iechyd a lles moch daear a gwartheg. Am y rheswm hwnnw, yn amodol ar gynnal arolygon ecolegol ac asesiadau

report of the National Audit Office in 2003.

Previous studies have already concluded that badgers are a wildlife reservoir of bovine TB in the UK and that they are involved in the transmission of infection to cattle, and vice versa. The results of the Wales Badger Found Dead survey were consistent with this, because they showed that levels of infection in badgers were highest in Gwent, Pembrokeshire and Carmarthenshire and other areas of the highest incidence of TB in cattle.

We believe that the most effective measure to address both sources of infection and cross-infection, subject to strict regulation and meeting a number of requirements, would be a targeted cull of badgers in TB high-incidence areas. To take this forward we will prioritise the establishment of an intensive action pilot in an area which has been identified as a TB hotspot. No final decision has yet been made about a location capable of satisfying these criteria, but I anticipate that it would be in a defined high-incidence area for the disease and subject to strict conditions. Additional areas will not be considered until the implementation and a robust review and a proper evaluation of the cull and the other measures in the intensive action pilot area has been undertaken. In consultation with the programme board, the technical advisory group and the animal health and welfare strategy steering group, I will now consider how this should be taken forward. I will ensure that those welfare and wildlife groups that are already part of the strategy steering group are fully involved in the discussions.

This is a difficult decision and it has not been taken lightly. I realise that people have strong views on this issue. I have also given due consideration to the divergence of opinion that exists among scientists and politicians on these complex animal health and welfare issues for badgers and cattle. It is for that reason that I have concluded that, subject to ecological reviews and epidemiological

epidemiologol a chan gymryd materion moesegol ac ymarferol i ystyriaeth, ynglŷn â bodloni'r gofynion cyfreithiol perthnasol, yr wyf wedi dod i'r casgliad y dylem gymryd y camau pellach hyn er mwyn dileu TB, a hynny mewn gwartheg ac anifeiliaid gwyllt. Yr wyf am ei gwneud yn glir bod y mochyn daear yn anifail sy'n cael ei warchod yng Nghymru o hyd, ac y bydd amodau'r Ddeddf Gwarchod Moch Daear 1992 yn parhau mewn grym. Ni fyddwn yn goddef unrhyw weithredu anghyfreithlon yn eu herbyn.

O ran rhoi ar waith raglen ddifa lawn yn yr ardal beilot gweithredu dwys, gallaf addo ichi hefyd y byddwn yn dal ati i gryfhau mesurau megis cadw golwg, difa gwartheg sy'n adweithio, cynnal gwell bioddiogelwch, cynnal profion cyn symud a rheoli symudiadau i ddiogelu buchesi rhag cael eu hailheintio. Hefyd, ar gais y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai, cynhelir astudiaeth i ymarferoldeb ailgyflwyno moch daear iach yn yr ardal pan fydd yr amser yn briodol. Byddwn hefyd yn datblygu ac yn hyrwyddo dulliau hwsmona a safonau bioddiogelwch gwell, er mwyn sicrhau bod ffermwyr gwartheg yn gwybod sut i leihau'r risg o gyflwyno'r clefyd i'w ffermydd a sut i ffrwyno'r clefyd sydd eisoes yn bod. Bydd hynny, o 2009, yn cynnwys cyhoeddi pa ffermydd sydd wedi eu heintio a'r symiau iawndal sydd wedi'u talu, gan ddibynnu ar ystyriaethau cyfreithiol.

Bydd Llywodraeth y Cynulliad yn rhoi blaenoriaeth i ddatblygu a threialu brechlyn TB ar gyfer gwartheg a moch daear yng Nghymru, gan weithio ar y cyd â rhaglen frechu Prydain. Byddwn hefyd yn ymgynghori ar is-ddeddfwriaeth arfaethedig i roi pwerau i gael mynd at dir i gynnal profion TB ar ffermydd sy'n cadw anifeiliaid heblaw gwartheg. O fis Gorffennaf 2008 ymlaen, byddwn yn cynnal ymgynghoriad ar fframwaith i fonitro a rheoli TB ar aelodau teulu'r camel, fel alpacas a lamas. Rhaid inni fynd i'r afael â phob un o ffynonellau'r haint a chadw'r ardaloedd glân yn lân.

Fy nymuniad yw gweld Cymru'n wlad o wartheg iach a bywyd gwyllt iach. Mae'r rhaglen hon yn un gynhwysfawr, ymarferol a chymesur—bydd yn mynd benben i'r afael â'r clefyd. Yr hyn sydd yn y fantol yw iechyd

assessments and taking into account ethical and practical considerations and meeting the relevant legal requirements, these further steps should be taken with a view to eradicating bovine TB in cattle and wildlife. I want to make it clear that the badger remains a protected species in Wales, and the conditions of the Protection of Badgers Act 1992 remain in force. Illegal action against them will not be tolerated.

On the implementation of a full eradication programme in the intensive action pilot area, I also assure you that measures such as surveillance, reactor removal, increased biosecurity, pre-movement testing and movement controls will be strengthened to protect against potential re-infection. At the request of the Minister for Environment, Sustainability and Housing, a feasibility study will be carried out on the reintroduction of healthy badgers to the area at the appropriate time. We will also develop and promote improved husbandry techniques and biosecurity standards to ensure that cattle owners know how to reduce the risk of the introduction of the disease onto their farms, and how to manage existing disease. From 2009, that will include publishing which farms are infected and the compensation paid, subject to legal considerations.

The Welsh Assembly Government will give priority to developing and trialling bovine TB vaccines for cattle and badgers in Wales in conjunction with the GB vaccination programme. We will also consult on proposed subordinate legislation to provide powers to gain entry to, and to carry out TB testing on farms with animals other than cattle. From July 2008, there will be consultation on a bovine TB surveillance and control framework for camelids, such as alpacas and llamas. We need to deal with all sources of infection and keep the clean areas clean.

My wish is to see healthy cattle and healthy wildlife in Wales. This programme is comprehensive, practical and proportionate—it will tackle this disease head on. What is at stake here is the health and welfare of our

a lles ein buches genedlaethol a'n hanifeiliaid gwyllt. Mae'r Llywodraeth hon yn amlinellu'r hyn y mae angen ei wneud i greu amodau lle gall y ddau gydfyw â'i gilydd mewn amgylchedd di-glefyd.

Brynle Williams: Diolch, Weinidog, am eich datganiad y prynhawn yma. Mae wedi bod yn hir yn dod ond yr wyf yn siŵr ein bod i gyd yn ei groesawu.

Pryd fyddwn yn dechrau ar y gwaith o wneud profion ar wartheg? A fydd hyn yn digwydd o fewn y flwyddyn nesaf neu'r chwe mis nesaf? Un o'r pethau pwysicaf y bu ichi sôn amdano yn eich datganiad oedd yr angen i symud y gwartheg heintiedig o ffermydd cyn gynted â phosibl. Yr ydym oll wedi gofyn am hynny dros y blynyddoedd.

Mae'n rhaid i ni oll chwarae rhan yn hyn, nid yn unig y ffermwyr a'r rhai sy'n ymwneud â natur gwyllt, ond pawb.

Elin Jones: Diolch, Brynle, am eich cefnogaeth i'r datganiad. Atebaf eich cwestiynau penodol. Byddwn yn gwneud profion penodol dros gyfnod o flwyddyn ar bob buches yng Nghymru yn ystod blwyddyn gyntaf y rhaglen hon. Yr hyn sy'n bwysig yn awr yw ein bod yn asesu hyd a lled y clefyd hwn yn y gwartheg yng Nghymru er mwyn sicrhau ein bod yn cynnal y profion sy'n angenrheidiol i sicrhau ein bod yn cael gwared ar TB, ac, yn ogystal â hynny—a llawn mor bwysig â hynny—ein bod yn gwneud popeth posibl i gadw'r ardaloedd hynny o Gymru sy'n lân ar hyn o bryd yn lân o TB i'r dyfodol.

Derbyniaf eich sylwadau. Mae nifer o bobl ar hyd y flwyddyn ddiwethaf wedi sôn wrthyf am y problemau ynghlwm â symud gwartheg sydd wedi profi'n bositif i TB oddi ar ffermydd ynghynt na'r hyn sydd wedi digwydd, mewn rhai mannau o Gymru yn enwedig. Felly, mae'n rhan greiddiol o'r rhaglen yr wyf yn ei chyflwyno heddiw bod adnoddau pwrpasol yn mynd tuag at y gwaith hwnnw, fel nad yw'r gwartheg hynny sy'n heintus yn parhau ar ffermydd am eiliad yn hwy nag y mae angen iddynt.

Alun Davies: I welcome your statement, Minister, and I am glad that you have

national herd and our wildlife population. This Government is outlining the action that needs to be taken to achieve a situation where both can exist together in a disease-free environment.

Brynle Williams: Thank you, Minister, for your statement this afternoon. This has been a long time coming but I am sure that we all welcome it.

When will the work on testing cattle commence? Will this happen within the next year or six months? One of the most important things that you mentioned in your statement was that the movement of infected cattle from farms as soon as possible is crucial. We have all been asking for this over the years.

We all have to play our part in this, not just farmers and wildlife lovers, but everyone.

Elin Jones: Thank you, Brynle, for your support to the statement. I will answer your specific questions. We will be conducting specific tests on all herds in Wales during the first year of this programme. What is most important now is that we scope the length and breadth of this disease in cattle in Wales in order to ensure that we have in place a testing regime to ensure that we eradicate TB, and, in addition to that—and just as importantly—that we do everything possible to keep those areas of Wales that are currently clean free from TB in future.

I accept your comments. Many people have told me over the past year about problems linked to the removal of cattle that have tested positively for TB from farms more quickly than has been the case, in particular areas of Wales. Therefore, it is a core part of the programme that I have introduced today that there should be adequate resources for that, so that infected cattle are not left on farms for a second longer than is required.

Alun Davies: Croesawaf eich datganiad, Weinidog, ac yr wyf yn falch eich bod wedi

followed many of the recommendations that we made in the Rural Development Subcommittee as a result of our work on this subject over the last six to eight months. I recognise that this issue raises strong feelings on many sides of the debate. As a result of that, I welcome the balanced and holistic package that you have put together, which is proportionate to the scale of the threat that we face from this disease, but which also ensures that every aspect of the way in which the disease is spread through the countryside is addressed.

In following up this statement and in developing your policy on the eradication of bovine TB, I hope that you will ensure that there continues to be investment in the animal disease control infrastructure that the Government has in Wales. One of the real shocks for me in the work that we did on this issue was how we need to strengthen the role and position of the Assembly Government to deal with not only bovine TB but all sorts of other animal diseases that affect farming and the countryside in Wales.

The package that you have presented to the Assembly today is balanced and holistic and it provides us with the best possible route, not simply to eradicating bovine TB but to eliminating it from the whole of the countryside.

Elin Jones: Thank you for your comments, Alun. I reiterate what I said in my statement, and thank the committee and you as Chair for your work in investigating bovine TB, and for the recommendations that you have brought to the Assembly, and to me—they were the subject of careful consideration by my officials and me in terms of this statement. It is a comprehensive package to eradicate TB, in line with the commitment of the One Wales Government, and it is a proportionate response to an escalating problem of disease that we have in the cattle population, and which we know also exists in our wildlife population.

You made a point about investment in the infrastructure of Animal Health, previously the State Veterinary Service. Animal Health

dilyn llawer o'r argymhellion a wnaethom yn yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig o ganlyniad i'n gwaith ar y mater hwn dros y chwech i wyth mis diwethaf. Derbyniaf fod y mater hwn yn ysgogi teimladau cryf ar lawer ochr i'r ddadl. Oherwydd hynny, croesawaf y pecyn cytbwys a chyfannol yr ydych wedi'i lunio, sy'n gymesur â maint y bygythiad yr ydym yn ei wynebu gan y clefyd hwn, ond sydd hefyd yn sicrhau bod sylw'n cael ei roi i bob agwedd ar y modd y caiff y clefyd ei ledaenu yng nghefn gwlad.

Wrth gymryd camau yn sgîl y datganiad hwn ac wrth ddatblygu'ch polisi ar ddileu TB mewn gwartheg, yr wyf yn gobeithio y byddwch yn sicrhau y bydd buddsoddi o hyd yn y seilwaith rheoli clefydau anifeiliaid sydd gan y Llywodraeth yng Nghymru. Un o'r pethau a'm brawychodd yn y gwaith a wnaethom ar y mater hwn oedd cymaint oedd yr angen inni gryfhau rôl a sefyllfa Llywodraeth y Cynulliad er mwyn delio â TB mewn gwartheg a hefyd â phob math o glefydau eraill mewn anifeiliaid sy'n effeithio ar ffermio a chefn gwlad yng Nghymru.

Mae'r pecyn yr ydych wedi'i gyflwyno i'r Cynulliad heddiw'n un cytbwys a chyfannol ac mae'n cynnig y dull gorau posibl inni, nid yn unig i ddileu TB mewn gwartheg ond i'w ddileu yng nghefn gwlad yn gyffredinol.

Elin Jones: Diolch ichi am eich sylwadau, Alun. Ailadroddaf yr hyn a ddywedais yn fy natganiad, a diolch i'r pwyllgor ac i chi fel Cadeirydd am eich gwaith wrth ymchwilio i TB mewn gwartheg, ac am yr argymhellion yr ydych wedi'u cyflwyno i'r Cynulliad, ac i minnau—fe'u hystyriwyd yn fanwl gan fy swyddogion a chennyf finnau yng nghydestun y datganiad hwn. Mae'n becyn cynhwysfawr i ddileu TB, yn unol ag ymrwymiad Llywodraeth Cymru'n Un, ac mae'n ymateb cymesur i broblem gynyddol o ran afiechyd sydd gennym mewn gwartheg, ac y gwyddom ei fod yn bodoli hefyd yn ein bywyd gwyllt.

Gwnaethoch bwynt am fuddsoddi yn seilwaith Iechyd Anifeiliaid, sef y Gwasanaeth Milfeddygol Gwladol gynt. Nid

is not devolved; it operates on behalf of the Assembly Government in several fields in Wales. However, Animal Health, as an arm of the Department for Environment, Food and Rural Affairs, is currently going through an investment programme in its infrastructure—particularly its computer infrastructure—which will look to improve the work that it does for us in Wales and throughout the UK.

Mick Bates: Thank you for your statement, Minister. I join other Members in thanking you for the considered way in which you have presented this statement, because, as you note, it has been a difficult decision to take. I welcome the fact that you have followed, roughly, the recommendations of the Rural Development Sub-committee. It has been a long journey to try to control TB in Wales, and, eventually, to eradicate it. I congratulate you, because Wales is leading the way, and I hope that Westminster colleagues will take a similarly considered approach in making an extremely difficult decision, which it is when it comes to culling any wildlife. All stakeholders have a part to play in ensuring that the agriculture industry in Wales can control and, eventually, eradicate this terrible disease.

4.00 p.m.

On the points covered in the statement, I welcome the fact that all stakeholders have a part to play in this. Given the amount of suffering that has occurred as a result of this highly infectious disease, I see it as a reflection of a growing consensus and cohesion that at last we can have a programme that will control and eradicate it.

It may be a bit early to ask you this question, Minister, but I know that a generous amount was included in your budget for the control of tuberculosis. Are these measures to control TB to be funded exclusively from your budget line of, I think, £27 million extra, or will some of that go towards implementing the important parts of the statement, with some funding coming from Westminster?

yw Iechyd Anifeiliaid wedi'i ddatganoli; mae'n gweithredu ar ran Llywodraeth y Cynulliad mewn nifer o feysydd yng Nghymru. Fodd bynnag, ar hyn o bryd mae Iechyd Anifeiliaid, fel cangen o Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig, yn dilyn rhaglen fuddsoddi yn ei seilwaith—ei seilwaith cyfrifiaduron yn benodol—a fydd yn ceisio gwella'r gwaith y mae'n ei wneud i ni yng Nghymru a ledled y DU.

Mick Bates: Diolch i chi am eich datganiad, Weinidog. Ymunaf ag Aelodau eraill i ddiolch i chi am y modd ystyriol yr ydych wedi cyflwyno'r datganiad hwn, oherwydd, fel y nodwch, bu'n benderfyniad anodd. Croesawaf y ffaith eich bod wedi dilyn, yn fras, argymhellion yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig. Mae'r ymdrech i geisio rheoli TB yng Nghymru, a'i ddileu yn y pen draw, wedi bod yn siwrnai faith. Yr wyf yn eich llongyfarch, gan fod Cymru'n arwain y ffordd, ac yr wyf yn gobeithio y bydd ein cyd-aelodau yn San Steffan yr un mor ystyriol wrth wneud penderfyniad sy'n anodd iawn, oherwydd felly y mae wrth ystyried difa unrhyw fywyd gwyllt. Mae gan bob rhanddeiliad ran i'w chwarae o ran sicrhau bod y diwydiant amaethyddol yng Nghymru yn gallu rheoli a, maes o law, cael gwared â'r clefyd ofnadwy hwn.

O ran y pwyntiau yr ymdriniwyd â hwy yn y datganiad, croesawaf y ffaith bod gan bob rhanddeiliad ran i'w chwarae yn hyn. O ystyried faint o ddiodefaint sydd wedi digwydd o ganlyniad i'r clefyd hynod o heintus hwn, yr wyf yn ei weld yn adlewyrchiad o gonsensws a chydlyniant cynyddol ein bod o'r diwedd yn gallu cael rhaglen a fydd yn ei reoli ac yn cael gwared ag ef.

Efallai ei bod braidd yn gynnar i ofyn y cwestiwn hwn ichi, Weinidog, ond gwn fod swm hael wedi cael ei gynnwys yn eich cyllideb i reoli twbercwlosis. A yw'r mesurau hyn i reoli TB i gael eu cyllido'n llwyr o'ch llinell yn y gyllideb, sef £27 miliwn yn ychwanegol, fe gredaf, ynteu a fydd peth o'r arian hwnnw'n mynd tuag at weithredu'r rhannau pwysig o'r datganiad, gyda rhywfaint o gyllid yn dod o San Steffan?

Secondly, it is important to me that all of these controls, using the skin test, will be implemented. Have you considered at this stage what use will be made of the much more sensitive gamma-interferon test, given that some members of the industry are cautious about its use?

Thirdly, I welcome your statement on the change to the compensation regime, because the industry has to demonstrate that it, too, complies with biosecurity standards and other good husbandry management. I am certain that you will hold detailed consultations with all stakeholders, particularly the Farmers Union of Wales and the National Farmers Union of Wales, and I am sure that you will reiterate that commitment in your response.

Finally, could you give us an indication of how long you envisage it taking to implement the package that you have announced in your statement today and which will be debated next week? The industry will then know what it has to do by when. It will see that you have made a clear statement, with great consideration, and that Wales is leading the way on controlling this highly infectious disease.

Elin Jones: Thank you for your comments and questions, Mick. You referred to this statement as a journey, and we are only at the start of our journey towards achieving our common goal of eradicating TB in Wales, in line with our 'One Wales' commitment.

You mentioned the decision that might be taken by Westminster colleagues, but it is a matter for them to decide what to do in England to eradicate this disease. You also mentioned the Department for Environment, Food and Rural Affairs funding, namely the funding for its Animal Health and Welfare agency, previously called the State Veterinary Service. Co-operating with it on how it undertakes this work in Wales is the key to the success of this programme, and I have had discussions and correspondence with Westminster and DEFRA colleagues on the importance of the agency's role in ensuring that our goal of eradicating TB in

Yn ail, mae'n bwysig i mi y bydd y mesurau rheoli hyn i gyd, gan ddefnyddio'r prawf croen, yn cael eu rhoi ar waith. A ydych wedi ystyried ar hyn o bryd pa ddefnydd a wneir o'r prawf gama interfferon sy'n llawer mwy sensitif, o gofio bod rhai aelodau o'r diwydiant yn ansicr ynglŷn â'i ddefnyddio?

Yn drydydd, croesawaf eich datganiad ynghylch y newid yn y drefn o roi iawndal, oherwydd rhaid i'r diwydiant ddangos ei fod yntau, hefyd, yn cydymffurfio â safonau bioddiogelwch a hwsmonaeth dda fel arall. Yr wyf yn sicr y byddwch yn cynnal ymgynghoriadau manwl â'r rhanddeiliaid i gyd, yn enwedig Undeb Amaethwyr Cymru ac Undeb Cenedlaethol Amaethwyr Cymru, ac yr wyf yn siŵr yr ailadroddwch yr ymrwymiad hwnnw yn eich ymateb.

Yn olaf, a allech roi awgrym inni ynghylch faint o amser yr ydych yn rhagweld y bydd yn ei gymryd i weithredu'r pecyn yr ydych wedi'i gyhoeddi yn eich datganiad heddiw, a fydd yn cael ei drafod yr wythnos nesaf? Bydd y diwydiant yn gwybod wedyn beth y mae'n rhaid iddo'i wneud erbyn pryd. Bydd yn gweld eich bod wedi gwneud datganiad clir, ar ôl ystyried yn ddwys, a bod Cymru'n arwain y ffordd o ran rheoli'r clefyd hynod heintus hwn.

Elin Jones: Diolch ichi am eich sylwadau a'ch cwestiynau, Mick. Cyfeiriasoch at y datganiad hwn fel siwrnai, ac nid ydym ond ar ddechrau ein siwrnai tuag at wireddu ein nod cyffredin o gael gwared â TB yng Nghymru, yn unol â'n hymrwymiad yn 'Cymru'n Un'.

Cyfeiriasoch at y penderfyniad a wneir efallai gan gyd-aelodau yn San Steffan, ond mater iddynt hwy yw penderfynu beth i'w wneud yn Lloegr i gael gwared â'r clefyd hwn. Cyfeiriasoch hefyd at gyllid gan Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig, sef y cyllid i'w hasiantaeth Iechyd a Lles Anifeiliaid, a elwid gynt y Gwasanaeth Milfeddygol Gwladol. Cydweithredu â hi ar sut y mae'n ymgymryd â'r gwaith hwn yng Nghymru yw'r allwedd i lwyddiant y rhaglen hon, ac yr wyf wedi cael trafodaethau a gohebiaeth gyda chydweithwyr yn San Steffan a DEFRA ynghylch pwysigrwydd rôl yr asiantaeth o ran sicrhau ein bod yn

Wales is reached. I am confident that I have the support of DEFRA and Animal Health and Welfare to do this work, because the Assembly Government cannot do it on its own. Animal Health and Welfare is a key partner in this work, as is the farming population in Wales, as I said in my statement. This work will be done co-operatively by all partners and stakeholders, and I hope that farmers, veterinarians and all people interested in the welfare and health of farmed animals and wildlife will take ownership of measures to eradicate TB.

The initial one-off first-year tests of all cattle herds in Wales will use a skin test only. The use of gamma-interferon testing is available for controlling TB, and is used in particular circumstances, but the one-off test for the identification of all diseased animals in one year will be done by skin test.

On compensation and the role that that can play, my aspiration to link compensation payments to good biosecurity and good animal husbandry in farms is the key to ensuring that all sides buy in to the key principles of disease eradication, including culling diseased animals and ensuring the highest standards of husbandry and biosecurity on farms. I am convinced that farmers in Wales will recognise that they have a role to play in that if we are to eradicate TB in Wales.

Lorraine Barrett: I welcome the cattle-focused steps that you have announced today in your statement. I appreciate that you have given a lot of thought to the issue, and that it has not been easy for you.

I am pleased that we will have a debate next week, because I can take the time then to make my case and outline my main arguments against a badger cull. I will not go into the research undertaken by various scientists in the past 10 years, or the £40 million spent and the 11,000 badgers killed, but I will save that for next week, and I will use it to highlight the senselessness of a

cyrraedd ein nod o gael gwared â TB yng Nghymru. Yr wyf yn hyderus bod cefnogaeth DEFRA ac Iechyd a Lles Anifeiliaid gennyf i wneud y gwaith hwn, oherwydd ni all Llywodraeth y Cynulliad ei wneud ar ei phen ei hun. Mae Iechyd a Lles Anifeiliaid yn bartner allweddol yn y gwaith hwn, fel y mae'r boblogaeth ffermio yng Nghymru, fel y dywedais yn fy natganiad. Caiff y gwaith hwn ei wneud yn gydweithredol gan bob partner a rhanddeiliad, a gobeithiaf y bydd ffermwyr, milfeddygon a phawb sydd â diddordeb yn lles ac iechyd anifeiliaid fferm a bywyd gwyllt yn teimlo bod mesurau i gael gwared â TB yn perthyn iddynt hwy.

Prawf croen yn unig a ddefnyddir ar gyfer y profion cychwynnol yn y flwyddyn gyntaf, y profion untro, ar bob buches yng Nghymru. Mae modd defnyddio profion gama interfferon i reoli TB, ac fe'u defnyddir o dan amgylchiadau neilltuol, ond drwy brawf croen y gwneir y prawf untro i ganfod pob anifail sydd â'r clefyd mewn blwyddyn.

O ran iawndal a'r rôl y gall hynny ei chwarae, fy nyhead i gysylltu taliadau iawndal â bioddiogelwch da a hwsmonaeth dda dros anifeiliaid ar ffermydd yw'r allwedd i sicrhau bod pob ochr yn ymrwymo i egwyddorion allweddol dileu'r clefyd, gan gynnwys difa anifeiliaid sydd â'r clefyd a sicrhau'r safonau uchaf o hwsmonaeth a bioddiogelwch ar ffermydd. Yr wyf yn argyhoeddedig y bydd ffermwyr yng Nghymru yn cydnabod bod ganddynt rôl i'w chwarae yn hynny os ydym i ddileu TB yng Nghymru.

Lorraine Barrett: Croesawaf y camau sy'n canolbwyntio ar wartheg yr ydych wedi'u cyhoeddi heddiw yn eich datganiad. Yr wyf yn sylweddoli eich bod wedi meddwl llawer am y mater, ac nad yw wedi bod yn hawdd ichi.

Yr wyf yn falch y cawn ddadl yr wythnos nesaf, oherwydd gallaf gymryd yr amser bryd hynny i gyflwyno fy achos ac amlinellu fy mhrif ddadleuon yn erbyn difa moch daear. Nid ymhelaethaf ar yr ymchwil a wnaethpwyd gan wahanol wyddonwyr dros y 10 mlynedd diwethaf, na'r £40 miliwn a wariwyd a'r 11,000 o foch daear a laddwyd; cadwaf hynny tan yr wythnos nesaf, ac fe'i

badger cull as part of this package.

Mick Bates touched on the cost of a badger cull, but would that cost be borne by the public purse? Will it come out of your £27 million-worth budget for bovine TB as a whole, because you have outlined a raft of proposals that will cost money? I know that the Badger Trust has suggested some alternative means of separating cattle from badgers, such as electric fences. Will that be a part of your proposal?

There is also the sensitive matter of who will carry out any cull, and how it will be monitored. What welfare concerns have you incorporated in your plans, particularly given that snaring and gassing have been abandoned in England? How will the killing be done humanely?

Finally, how do your decisions square with the Berne convention, which forbids the local eradication of protected European badgers? Do you feel confident that you have a legally watertight case here?

Elin Jones: I welcome the fact that you recognise that aspects of the programme that I announced today aim to tackle TB in cattle and to improve cattle surveillance and testing quite significantly. We need to do that in Wales to ensure that we achieve our goal of eradicating TB. I am not surprised by your views on my announcement today that we will set up an area to pilot the removal of all infected animals from a TB hot spot in Wales where our badger found dead survey revealed infected badgers as well as cattle.

On funding for the badger cull in the pilot area, and on how it will be done and by whom, I will look to my advisory groups to advise me on the exact nature of that. We have learned a lot from the experience of the Independent Scientific Group on Cattle TB in trialling a badger cull in England, and we will look at its report to see how we need to set up

defnyddiaf i dynnu sylw at ynfydrwydd difa moch daear fel rhan o'r pecyn hwn.

Soniodd Mick Bates am gost difa moch daear, ond a fyddai'r gost honno'n cael ei hysgwyddo gan y pwrs cyhoeddus? A fydd yn dod o'ch cyllideb gwerth £27 miliwn ar gyfer TB mewn gwartheg drwyddi draw, oherwydd yr ydych wedi amlinellu llu a gynigion a fydd yn costio arian? Gwn fod yr Ymddiriedolaeth Moch Daear wedi awgrymu rhai dulliau amgen o wahanu gwartheg oddi wrth foch daear, megis ffensys trydan. A fydd hynny'n rhan o'ch cynnig?

Yn ogystal mae'r mater sensitif hwnnw, sef pwy fydd yn gwneud y difa, a sut y bydd yn cael ei fonitro. Pa bryderon ynglŷn â lles yr ydych wedi'u hymgorffori yn eich cynlluniau, yn enwedig o gofio eu bod wedi rhoi'r gorau i faglu a gwenwyno â nwy yn Lloegr? Sut y bydd y lladd yn cael ei wneud yn drugarog?

Yn olaf, sut y mae cysoni eich penderfyniadau â chonfensiwn Berne, sy'n gwahardd difa lleol ar foch daear Ewropeaidd sy'n cael eu gwarchod? A ydych yn teimlo'n hyderus bod gennych achos sy'n dal dŵr yn gyfreithiol yma?

Elin Jones: Croesawaf y ffaith eich bod yn cydnabod bod agweddau ar y rhaglen yr wyf wedi'i chyhoeddi heddiw yn ceisio mynd i'r afael â TB mewn gwartheg a gwella'r wyliadwriaeth dros wartheg a'r profi arnynt yn bur sylweddol. Mae angen inni wneud hynny yng Nghymru i sicrhau ein bod yn cyrraedd ein nod o ddileu TB. Nid wyf yn synnu at eich barn am fy nghyhoeddiad heddiw y byddwn yn sefydlu ardal i dreialu cael gwared â phob anifail sydd wedi'i heintio o ardal sydd â phroblem TB yng Nghymru lle y datgelodd ein harolwg o foch daear a ganfuwyd yn farw fod moch daear wedi'u heintio yn ogystal â gwartheg.

O ran cyllid ar gyfer difa moch daear yn yr ardal beilot, a sut y gwneir hynny a chan bwy, byddaf yn disgwyl i'm grwpiau cynghori roi cyngor imi ar union natur hynny. Yr ydym wedi dysgu llawer o brofiad y Grŵp Gwyddonol Annibynnol ar TB mewn Gwartheg wedi i hwnnw dreialu cynllun difa moch daear yn Lloegr, a byddwn yn edrych

an area in Wales for that purpose. One lesson learned by the group was about the permeability of boundaries, and we will therefore look for an area that gives us hard, man-made or natural boundaries.

4.10 p.m.

I assure you that all legislation controlling the welfare of animals, including the Berne convention, has been and will be fully considered by the technical advisory group before it provides me with advice about the final decision on the scoping of the initial pilot area for the implementation of the TB eradication programme.

On the separation of farmed animals and wildlife, separation in its most efficient form would probably involve keeping farmed animals indoors, because you are more likely to separate farmed animals from wildlife successfully if they are housed in sheds, and where the security of those sheds is improved. It is not acceptable for all farmed animals or cattle to be housed, and so some farms currently use electric fences to separate their stock from badgers and wildlife. However, that is only possible for small pieces of land, and there are significant practical issues to do with the separation of farmed animals and wildlife by electric fencing. That is not to say that I am ruling it out; I am not ruling anything out or in on such issues, because, at some point, they could play a part in ensuring that we have the best on-farm biosecurity and animal husbandry practices.

Andrew R.T. Davies: I thank you, Minister, for your statement. As a farmer in a TB-free area, the Vale of Glamorgan, I appreciate that we will have to take safeguards and carry out undertakings to rid Wales of TB. I commend you for your bold initiative in the eradication, and not just containment, of TB; it would have been far easier to talk just about the containment of the disease. However, some questions do arise from the statement, and, now that the ball is rolling, many people involved in the process will want them to be

ar ei adroddiad i weld sut y mae angen inni sefydlu ardal yng Nghymru i'r diben hwnnw. Yr oedd a wnelo un wers a ddysgwyd gan y grŵp â'r gallu i dreiddio drwy ffiniau, a byddwn felly'n edrych am ardal sy'n rhoi inni ffiniau caled, rhai wedi eu gwneud gan ddyn neu rai naturiol.

Gallaf eich sicrhau bod yr holl ddeddfwriaeth sy'n rheoli lles anifeiliaid, gan gynnwys confensiwn Berne, wedi cael ei hystyried ac y bydd yn cael ei hystyried yn llawn gan y grŵp cyngori technegol cyn iddo roi cyngor imi ynglŷn â'r penderfyniad terfynol ar gwmpas yr ardal beilot gychwynol er mwyn rhoi'r rhaglen dileu TB ar waith.

O ran gwahanu anifeiliaid fferm a bywyd gwyllt, mae'n debyg y byddai gwahanu yn ei ffurf fwyaf effeithiol yn golygu cadw anifeiliaid fferm dan do, oherwydd yr ydych yn fwy tebygol o wahanu anifeiliaid fferm oddi wrth fywyd gwyllt yn llwyddiannus os ydynt yn cael eu cadw mewn siediau, a lle y mae diogelwch y siediau hynny'n cael ei wella. Nid yw'n dderbyniol cadw pob anifail fferm neu wartheg dan do, ac felly mae rhai ffermydd yn defnyddio ffensys trydan ar hyn o bryd i wahanu eu stoc oddi wrth foch daear a bywyd gwyllt. Fodd bynnag, dim ond ar ddarnau bach o dir y mae hynny'n bosibl, ac mae ystyriaethau ymarferol sylweddol yn gysylltiedig â gwahanu anifeiliaid fferm a bywyd gwyllt â ffensys trydan. Nid wyf yn dweud fy mod yn ei ddiystyru; nid wyf yn diystyru nac yn derbyn dim yng nghyswllt materion o'r fath, oherwydd, ar ryw adeg, gallent chwarae rhan o ran sicrhau bod yr arferion gorau gennym ar ffermydd o ran bioddiogelwch a hwsmonaeth anifeiliaid.

Andrew R.T. Davies: Diolchaf ichi, Weinidog, am eich datganiad. Fel ffermwr mewn ardal lle nad oes TB, Bro Morgannwg, yr wyf yn sylweddoli y bydd yn rhaid inni gymryd camau diogelu ac ymgymryd â chamau i waredu TB o Gymru. Yr wyf yn eich cymeradwyo ar eich cynllun eofn i ddileu TB, yn hytrach na nid dim ond gyfyngu; byddai wedi bod yn llawer haws siarad am ddim ond cyfyngu'r clefyd. Fodd bynnag, mae rhai cwestiynau'n codi o'r datganiad, a chan fod pethau'n dechrau

answered as soon as possible.

A key issue is the capacity of large animal practices in Wales to meet the demand that will be placed on them to carry out additional TB testing. You have instigated a test for every herd in Wales in the first year, which will create an additional burden. Are you or your officials confident that there is capacity in Wales for large animal practices to meet that demand, given that the situation with the bluetongue virus is also unfolding? If this package is to be successful, we must have the capacity. When I visited Northern Ireland with the Rural Development Sub-Committee, I noted the capacity of its system. I would be interested to know—as, I am sure, would the agricultural community—whether we have the capacity in veterinary practices in Wales to carry out this testing.

As we found in Northern Ireland, the removal from farms of livestock identified as TB reactors is critical to containing the spread of the disease. Minister, what would be your aspiration for the length of time taken to carry out such removals—10 days, 20 days or more? It is wonderful to talk about issues, but we need a goal to work towards. Therefore, can you give a definitive timetable so that we know what we are working towards?

Minister, I heard what you said to other Members about there being a DEFRA angle to this, but we must ensure that we do not fall down on this. Are you confident that DEFRA is behind you on this initiative, and will resource those areas for which it is responsible? If we fail on this, we will be open to ridicule. Therefore, I commend you for your statement on eradicating bovine TB, but we must remember that the issue relates to wildlife as well as farmed animals. If we succeed, we will have healthy wildlife and a healthy farmed-animal population, which must be our aspiration.

symud, bydd llawer o'r bobl a fydd yn rhan o'r broses am iddynt gael eu hateb cyn gynted ag sy'n bosibl.

Un mater allweddol yw gallu practisiau anifeiliaid mawr yng Nghymru i ateb y galw a fydd arnynt i gynnal profion TB ychwanegol. Yr ydych wedi sefydlu prawf i bob buches yng Nghymru yn y flwyddyn gyntaf, a fydd yn creu baich ychwanegol. A ydych chi neu'ch swyddogion yn hyderus bod y capasiti yng Nghymru i bractisiau anifeiliaid mawr ateb y galw hwnnw, o gofio bod y sefyllfa gyda firws y tafod glas yn datblygu hefyd? Os yw'r pecyn hwn i lwyddo, rhaid i'r capasiti fod gennym. Pan ymwelais â Gogledd Iwerddon gyda'r Is-bwyllgor Datblygu Gwledig, sylwais ar gapasiti ei system. Byddai gennyf ddiddordeb mewn cael gwybod—fel y byddai gan y gymuned amaethyddol, yr wyf yn siŵr—a yw'r capasiti gennym mewn practisiau milfeddygol yng Nghymru i gynnal y profion hyn.

Fel y canfuom yng Ngogledd Iwerddon, mae symud da byw y mae'n hysbys eu bod yn adweithyddion TB oddi ar ffermydd yn dyngedfennol er mwyn cyfyngu lledaeniad y clefyd. Weinidog, at ba gyfnod o amser y byddech yn anelu o ran symud anifeiliaid o'r fath oddi ar ffermydd—10 diwrnod, 20 diwrnod neu fwy? Mae'n wych siarad am faterion, ond mae angen nod arnom i weithio tuag ato. Felly, a allwch roi amserlen bendant inni fel ein bod yn gwybod tuag at beth yr ydym yn gweithio?

Weinidog, clywais yr hyn a ddywedasoich wrth Aelodau eraill ynghylch bod gan DEFRA ran yn hyn, ond rhaid inni sicrhau nad ydym yn methu yn hyn o beth. A ydych yn hyderus bod DEFRA yn eich cefnogi gyda'r cynllun hwn, ac y bydd yn darparu'r adnoddau ar gyfer y meysydd hynny y mae'n gyfrifol amdanynt? Os methwn yn hyn o beth, byddwn yn destun gwawd. Felly, yr wyf yn eich cymeradwyo ar eich datganiad ynglŷn â dileu TB mewn gwartheg, ond rhaid inni gofio bod a wnelo'r mater â bywyd gwyllt yn ogystal ag anifeiliaid fferm. Os llwyddwn, bydd gennym fywyd gwyllt iach a phoblogaeth iach o anifeiliaid fferm, a dyna yn ddiâu yw ein dyhead.

Elin Jones: Thank you for your comments and your questions. As I have said, this will succeed only if all those involved buy in to the programme and its outcome.

Farmers and the Government are key to that, as are private veterinary practices. Their capacity and their understanding of what we want to do and achieve, and how they can work with farmers to that end, are key. Our experience from the intensive treatment area in Pembrokeshire provides a good framework for how we can improve the relationship between Government veterinarians, private veterinarians and farmers. My department has been working closely with private veterinary practices and their representatives to ensure that they sign up to the aspiration of eradicating TB in Wales. Much of the discussion will follow on from the decision today in terms of ensuring that they are able to work with us and can meet the aspiration of the target to test all herds in Wales within one year. We are confident that that can be achieved.

We need to improve on the removal of livestock that has tested positive for TB as quickly as possible. Northern Ireland has had good experience of the benefits of doing that, and we need to match that in Wales. There are resources for that purpose. In Wales, we have a system of individual valuation of animals, and that has been said to cause delays in the removal process, whether because of the valuers themselves, the Government part of it, or from any discussion that happens between the farmer and the valuers over the valuation. We need to ensure that that does not become a block in the system, because, if an animal is diseased, it needs to be taken off the farm as quickly as possible so that it does not spread disease to other cattle on the farm, leave it on the farm, or spread disease to wildlife on that farm.

Alun Ffred Jones: Mae croeso cyffredinol wedi bod i'ch datganiad heddiw, ond yr ydym hefyd wedi clywed, o bosibl, y lleisiau cyntaf a fydd yn gwrthwynebu. Nid yw hyn yn fater syml, nac yn un du a gwyn.

Elin Jones: Diolch ichi am eich sylwadau a'ch cwestiynau. Fel yr wyf wedi dweud, dim ond os bydd pawb sydd â rhan yn hyn yn ymrwymo i'r rhaglen a'i chanlyniadau y gwnaiff hyn lwyddo.

Mae ffermwyr a'r Llywodraeth yn allweddol i hynny, ac mae hynny'n wir am bractisiau milfeddygol preifat hefyd. Mae eu gallu a'u dealltwriaeth o'r hyn y mae arnom eisiau ei wneud a'i gyflawni, a sut y gallant weithio gyda ffermwyr tuag at y nod hwnnw, yn allweddol. Mae'r profiad a gawsom yn yr ardal triniaeth ddwys yn sir Benfro'n rhoi fframwaith da ar gyfer gwella'r berthynas rhwng milfeddygon y Llywodraeth, milfeddygon preifat a ffermwyr. Mae fy adran wedi bod yn cydweithio'n agos â phractisiau milfeddygol preifat a'u cynrychiolwyr i sicrhau eu bod yn cyd-fynd â'r dyhead i ddileu TB yng Nghymru. Bydd llawer o'r drafodaeth yn dilyn y penderfyniad heddiw o ran sicrhau y gallant weithio gyda ni a chyflawni dyhead y targed i brofi pob buches yng Nghymru o fewn blwyddyn. Yr ydym yn hyderus y gellir cyflawni hynny.

Mae angen inni wella o ran symud da byw sydd wedi profi'n bositif am TB mor gyflym ag sy'n bosibl. Mae Gogledd Iwerddon wedi cael profiad da o fanteision gwneud hynny, ac mae angen i ninnau wneud cystal yma yng Nghymru. Mae adnoddau ar gael ar gyfer hynny. Yng Nghymru, mae gennym system o brisio anifeiliaid yn unigol, a bu sôn bod hynny wedi achosi oedi wrth symud anifeiliaid oddi ar ffermydd, boed hynny oherwydd y priswyr eu hunain, rhan y Llywodraeth o'r broses, neu yn sgîl unrhyw drafodaeth sy'n digwydd rhwng y ffermwr a'r priswyr ynghylch y prisiad. Mae angen inni sicrhau nad aiff hynny'n faen tramgwydd yn y system, oherwydd, os yw anifail yn glaf, mae angen ei symud oddi ar y fferm cyn gynted ag sy'n bosibl rhag iddo ledaenu'r clefyd i wartheg eraill ar y fferm, ei adael ar y fferm, neu ledaenu'r clefyd i fywyd gwyllt ar y fferm honno.

Alun Ffred Jones: Your statement today has been generally welcomed, but we have also heard, perhaps, the first of the dissenting voices. This is not a simple matter, nor a black and white one.

Mae'r diwydiant llaeth a chig yn eithriadol o bwysig i gefn gwlad, ac mae'r broblem hon, sydd wedi cynyddu ar hyd yr wyth mlynedd diwethaf, nid unig yn creu dioddefaint i anifeiliaid, ond hefyd yn difetha gwaith oes a pheryglu bywoliaeth.

Yr wyf yn gwbl gefnogol o'r argymhellion—yr oeddwn yn rhan o'r arolwg cyntaf ar TB a wnaethpwyd gan Bwyllgor yr Amgylchedd, Cynllunio a Chefn Gwlad. Fel y rhai sydd wedi siarad ar ran y Torïaid a'r Democratiaid Rhyddfrydol, credaf ei bod yn amser inni fynd i'r afael â'r clefyd hwn. Mae'r argymhelliad yn gosod cyfrifoldebau mawr ar y diwydiant amaeth, ac mae'n gofyn cydweithredu gan wahanol gyrff ac asiantaethau os yw hyn i lwyddo fel y gobeithiwn.

Mae fy unig gwestiwn ar yr un trywydd â chwestiwn Andrew R.T. Davies. Sut mae cryfhau'n trefniadau rheoli iechyd anifeiliaid yma yng Nghymru er mwyn sicrhau bod yr hyn yr ydych yn ei argymhell yn eich datganiad yn digwydd a chael effaith? Os nad ydych yn gallu ehangu ar yr hyn a ddywedasoeh heddiw, yr wyf yn derbyn hynny, ond, yn sicr, mae hynny wrth graidd llwyddiant neu aflwyddiant eich cynigion. Fel y gwyddom, os nad yw hyn yn llwyddo, mae pris mawr i'w dalu'n ariannol, o safbwynt y Llywodraeth, ond, yn fwy na hynny, o safbwynt y diwydiant a dyfodol llawer iawn o'n cymunedau cefn gwlad ar adeg y mae amaeth yn ei chael hi'n anodd beth bynnag.

Elin Jones: Yr ydych yn iawn i'n hatgoffa o bwysigrwydd y diwydiant amaethyddol. Yr hyn y mae'r rhai sydd biau buches odro neu wartheg yn ei gynhyrchu yw bwyd ar ein cyfer, ar ffurf cynnyrch llaeth a chig eidion. Cefais fy atgoffa o bwysigrwydd hynny pan euthum i agor buddsoddiad newydd yn llaethdy Dairy Farmers of Britain ym Mhen-y-bont ar Ogwr ddoe.

4.20 p.m.

Mae 400 o ffermwyr yn aelodau o Dairy Farmers of Britain yng Nghymru ac mae ei fuddsoddiad ym Mhen-y-bont ar Ogwr yn cyflogi dros 250 o bobl. Wrth gwrs, yr hyn sydd mewn perygl, ac sydd wedi bod mewn

The dairy and meat industry in Wales is exceptionally important to rural areas, and this problem, which has increased over the last eight years, not only creates suffering for animals, but also destroys a lifetime's work and endangers livelihoods.

I totally support the recommendations—I was part of the first review of TB done by the Environment, Planning and Countryside Committee. Like those who spoke on behalf of the Tories and the Liberal Democrats, I think that it is time that we got to grips with this disease. The recommendation places great responsibilities on the agricultural industry, and it requires collaboration by various bodies and agencies if this is to succeed as we hope.

My only question is along the same lines as that asked by Andrew R.T. Davies. How can we make our animal health control arrangements in Wales more robust in order to ensure that what you are recommending in your statement happens and has an effect? If you cannot expand on what you have said today, I accept that, but, certainly, that is central to the success or failure of your proposals. As we know, if this does not succeed, there is a high price to pay financially, from the point of view of the Government, but, more than that, from the point of view of the industry and the future of very many of our rural communities at a time when agriculture is finding things difficult in any case.

Elin Jones: You are right to remind us of the importance of the agricultural industry. Those who own dairy and cattle herds produce food for us, in the form of dairy produce and beef. I was reminded of the importance of that when I went to open the new investment in the Dairy Farmers of Britain's dairy in Bridgend yesterday.

There are 400 farmers in Wales who are members of the Dairy Farmers of Britain, and its investment in Bridgend employs over 250 people. Of course, what is at risk, and what has been at risk for some time, is farmers'

peryl ers amser, yw hyder ffermwyr i barhau i fuddsoddi yn eu buchesi godro. Mae'r diwydiant llaeth wedi bod yn ddiwydiant pwysig iawn yn ne Cymru yn enwedig, ond mewn mannau eraill hefyd. Mae prisiau llaeth wedi bod yn broblem i ffermwyr dros y blynyddoedd diwethaf—yr ydym i gyd yn gwybod am hynny—ond hefyd mae perygl i iechyd eu stoc, ac i'r stoc godro yn arbennig, wedi bod yn boenus i ffermwyr wrth iddynt ystyried a ddylent fuddsoddi yn nyfodol eu buchesi ai peidio. Yr hyn y mae llaethdy fel un Dairy Farmers of Britain yn edrych amdano yw hyder yn y diwydiant, a hyder ymysg y ffermwyr sy'n aelodau o'r cwmni cydweithredol hwnnw i fod eisiau gweld buddsoddi a dyfodol i'r diwydiant llaeth ac felly y mae, fel cwmni, yn gwneud buddsoddiad yn ne Cymru, gyda'n cymorth ni fel Cynulliad.

O ran y drefniadaeth rheoli iechyd anifeiliaid a'u rôl hwy, fel y dywedais yn gynharach, y mae DEFRA yn buddsoddi mewn trefn gyfrifiadurol newydd ar gyfer iechyd anifeiliaid ac fe fydd honno yn darparu cymorth sylweddol iawn o ran monitro a datblygu'r gwaith o reoli'r clefydau hyn yng Nghymru. Y mae fy swyddogion yn cydweithio'n agos gydag Iechyd Anifeiliaid, fel y gallwch ddechymgu, ac fe fydd angen i ni wella ar hynny i'r dyfodol. Mae gennyf gyfarfod yn y dyfodol agos gyda phennaeth presennol Iechyd Anifeiliaid yn y Deyrnas Gyfunol i gryfhau'r ymrwymadau hyn.

Paul Davies: Fel Aelodau eraill, croesawaf y datganiad y mae'r Gweinidog wedi ei wneud y prynhawn yma. Yr wyf hefyd yn croesawu'n fawr y ffaith ei bod yn bwriadu derbyn llawer o'r argymhellion yn adroddiad yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig. O'r diwedd, mae'n debyg y bydd polisi yn cael ei fabwysiadu a fydd yn mynd ati mewn modd holistaidd i ddileu'r clefyd. Yr wyf yn gwerthfawrogi'r ffaith fod y Gweinidog yn bwriadu cyflwyno ardal beilot triniaeth ddwys o fewn ardal lle y mae TB yn gryf, a bydd yn cynnwys rheoli'r clefyd mewn bywyd gwyllt yn ogystal ag mewn gwartheg. Yn y cyfamser, a all y Gweinidog esbonio pa fath o feini prawf y bydd y Llywodraeth yn eu defnyddio wrth sefydlu'r ardal driniaeth hon?

confidence to continue to invest in their dairy herds. The dairy industry has been a very important industry in south Wales in particular, but also in other areas. Milk prices have been a problem for farmers over the last few years—we are all aware of that—but there is also a danger to the health of their stock, and dairy cattle in particular, which has been particularly painful for farmers as they consider whether or not they should invest in the future of their herds. What a dairy such as that of Dairy Farmers of Britain is looking for is confidence in the industry, and confidence among the farmers who are members of that co-operative to want to see investment and a future for the dairy industry, and therefore it, as a company, is making an investment in south Wales, with our assistance as an Assembly.

In terms of the animal health control arrangements and their role, as I said earlier, DEFRA is investing in a new computer system for animal health and that will provide significant assistance in terms of monitoring and developing the work of controlling these diseases in Wales. My officials are working closely with Animal Health and Welfare, as you can imagine, and we will need to improve on that in future. I have a meeting soon with the current head of Animal Health and Welfare in the UK to strengthen these commitments.

Paul Davies: Like other Members, I welcome the statement that the Minister has made this afternoon. I also very much welcome that she intends to accept many of the recommendations in the report of the Rural Development Sub-committee. At last, it seems that a policy will be adopted that will take a holistic approach to eradicating the disease. I appreciate that the Minister intends to introduce a pilot treatment area in a location where TB is prevalent, and that it will include managing the disease in wildlife as well as in cattle. In the meantime, can the Minister explain what kind of criteria the Government will use to establish this treatment area?

Yr wyf yn gwerthfawrogi'r ffaith na fydd y Gweinidog mewn sefyllfa i wybod pwy fydd yn gyfrifol am reoli'r broses o ddifa moch daear ar hyn o bryd, ond yr wyf yn gobeithio ei bod yn cytuno y byddai'n llawer mwy synhwyrol pe bai'r Llywodraeth a'r awdurdodau yn gyfrifol am y broses ac na ddylid ei gadael i ffermwyr yn unig. Y perygl o'i gadael yn gyfrifoldeb i ffermwyr yn unig yw y gallai hynny dynnu llawer o'r feirniadaeth ar ben y diwydiant amaethyddol.

Yr wyf yn croesawu'n fawr y £27 miliwn mae'r Gweinidog wedi ei gyhoeddi ar gyfer gwaredu'r clefyd dros y tair blynedd nesaf. A wnaiff gadarnhau fod yr arian hwnnw yn ychwanegol at yr iawndal a fydd yn cael ei dalu i ffermwyr am ddifetha gwartheg dros y tair blynedd nesaf? Yr wyf yn mawr obeithio y bydd y dechnoleg i brofi ar gyfer TB yn gwella. Fodd bynnag, a all y Gweinidog ddweud wrthym pa gynlluniau eraill sydd gan y Llywodraeth yn y maes hwn, a sut y byddant yn ffitio i mewn yn y cyd-destun Prydeinig? Yr wyf yn siŵr bod y Gweinidog yn hyderus y bydd y cynlluniau y mae wedi'u datgan heddiw yn ddigonol i waredu'r clefyd, ond a ydyw hi'n hapus fod y pwerau sydd ganddi ar hyn o bryd yn ddigonol i weithredu ar y cynigion hyn?

Er mwyn diogelu'r diwydiant amaethyddol, mae'n bwysig ein bod yn gweld canlyniadau positif i'r datganiad hwn cyn gynted ag y bo modd. A allwch ddweud wrthym, Weinidog, pa fath o amserlen sydd gennych mewn golwg i fonitro llwyddiant y cynigion hyn? Yn olaf, diolchaf i'r Gweinidog am y datganiad ac yr wyf yn croesawu'n fawr y cynigion sydd wedi eu gwneud heddiw. Gobeithiaf yn fawr y bydd y cynlluniau hyn yn golygu y byddwn yn gweld cefn TB unwaith ac am byth, clefyd sydd wedi gwneud cymaint o niwed yng nghefn gwlad Cymru.

Elin Jones: Yr ydych wedi gofyn ynglŷn â lleoliad yr ardal beilot. Ni allaf ddweud heddiw lle fydd hynny, oherwydd byddaf yn cymryd cyngor ynglŷn â'r lle mwyaf addas a phwrpasol yng Nghymru sy'n diwallu'r gofynion angenrheidiol. Byddwn yn edrych am ardal sydd â'r lefelau uchaf a mwyaf dwys o TB mewn gwartheg, a hefyd, fel yr ydym wedi profi drwy'r arolwg a gynhaliom

I appreciate that the Minister is not in a position to know who will be responsible for managing the process of culling badgers at this point, but I hope that she agrees that it would be much more sensible if the Government and the authorities were responsible for the process, and that it should not be left to the farmers alone. The danger of leaving the responsibility to farmers alone is that that could bring down a lot of criticism upon the head of the agricultural industry.

I very much welcome the £27 million that the Minister has announced for the eradication of the disease over the next three years. Will she confirm that that money is additional to the compensation that will be paid to farmers for the culling of cattle over the next three years? I very much hope that the technology to test for TB will improve. However, can the Minister tell us what other plans the Government has in this area, and how they fit into the British context? I am sure that the Minister is confident that the plans that she has announced today will be sufficient to eradicate the disease, but is she happy that the powers that she has at present are sufficient to implement these proposals?

In order to safeguard the agricultural industry, it is important that we see positive outcomes from this statement as soon as possible. Can you tell us, Minister, what kind of timetable you have in mind to monitor these proposals? Finally, I thank the Minister for the statement and I very much welcome the proposals that have been made today. I very much hope that we will see the back, once and for all, of TB, a disease that has done so much damage in rural Wales.

Elin Jones: You asked about the location of the pilot area. I cannot say today where that will be, as I will be taking advice on the best and most appropriate site in Wales that meets all the requirements. We will be looking for an area with the highest and most intensive levels of bovine TB and, as we saw in the badgers found dead survey, an area with high percentages of TB in the badger population.

ar foch daear trig, sydd â chanrannau gweddol helaeth o TB mewn moch daear. Yn fy natganiad, enwais yr ardaloedd â'r lefelau mwyaf dwys hynny, sef sir Benfro, sir Gaerfyrddin a hen sir Gwent. Fel y soniais yn gynharach, byddwn yn edrych ar brofiad gwyddonol mewn treialon yn Lloegr, barn Syr David King, a'r hyn a nodwyd yn adroddiad y pwyllgor yma ac yn adroddiad pwyllgor yr amgylchedd, bwyd a materion gwledig yn San Steffan wrth lunio meini prawf ar gyfer yr ardal honno. Yr oedd rhai agweddau lle'r oedd cytundeb ar y math o ardal y dylid edrych amdani: ardal weddol helaeth a fyddai'n fwy na lleoliadau'r treialon yn Lloegr, ond ardal lle gellid diffinio ffiniau clir a chadarn i sicrhau ein bod yn lleihau'r perygl o ledaenu'r clefyd wrth wneud y gwaith hwn. Ein bwriad yw asesu hynny i gyd.

Bûm yn gwranddo yn astud ar eich sylwadau ynglŷn â sut y dylid ymgymryd â'r gwaredu, ac y dylem wneud hynny fel Llywodraeth yn hytrach na thrwyddedu ffermwyr i wneud hynny. Ar hyn o bryd, nid wyf mewn sefyllfa i roi cadarnhad ichi am hynny, ond bydd y materion hyn yn cael eu hystyried a chyngor yn cael ei roi i mi ar y dull mwyaf effeithiol a chymwys o weithredu, er mwyn sicrhau'r canlyniadau gorau. Mae gennyf y pwerau sydd eu hangen er mwyn gweithredu ar y penderfyniadau hyn.

O ran amserlen, un o'r pethau cyntaf y byddwn yn mynd ati i'w wneud fydd profi'r holl wartheg yng Nghymru. Byddwn yn cymryd camau i wneud hynny yn y dyfodol agos. Mae'n rhaid imi ddweud wrth y Cynulliad ei bod yn bosibl, drwy wneud hynny, y gwelwn gynnydd yn nifer y gwartheg â TB, oherwydd y byddwn yn profi mwy o wartheg nag a wnaed erioed o'r blaen. Er mwyn darganfod hyd a lled y clefyd hwn ar hyn o bryd, ac er mwyn sicrhau nad yw'n parhau ac yn heintio anifeiliaid eraill, yn y tymor byr iawn, yn ystod y flwyddyn hon, mae'n bosibl, oherwydd ein bod yn profi mwy o anifeiliaid, y darganfyddwn fwy o anifeiliaid gyda'r clefyd. Wrth gwrs, pwrpas hynny i gyd yw sicrhau ein bod wedyn yn cael gwared ar yr anifeiliaid hynny fel nad ydynt yn heintio mwy o anifeiliaid eraill, ac, yn y tymor hwy, bydd canlyniadau cadarnhaol.

In my statement, I named the areas with the most intensive levels, which are Pembrokeshire, Carmarthenshire and the former county of Gwent. As I said earlier, we will be looking at scientific experience of trials in England, the views of Sir David King, and what was said in the committee report here and in the Westminster DEFRA report in drawing up criteria for that area. There was agreement on some aspects with regard to the type of area that should be identified: a relatively large area, larger than the trial areas in England, but an area where clear and firm boundaries could be defined in order to ensure that we reduced the danger, while carrying out this work, of spreading the disease. We will be looking to assess all of those things.

I listened carefully to your comments on how we should undertake this cull, as a Government rather than by licensing farmers to do it. At present, I am not in a position to give you any confirmation on this, but these issues will be considered and I will take advice on the most effective and efficient way of doing it, in order to secure the best results. I have the necessary powers to take these decisions.

In terms of the timetable, one of the first things that we will do is test all the cattle in Wales. We will move to do that in the near future. I must tell the Assembly that, in doing so, it is possible that we will see an increase in the number of cattle testing positive for TB, as we will be testing more cattle than ever before. In order to establish the scale of this disease, and in order to ensure that it does not remain in the cattle population and infect other animals, in the short term, this year, it is possible that we will find more positive results as a consequence of testing more animals. The intention, of course, is to ensure that we are then in a position to cull those animals so that they do not infect more animals, so, in the longer term, there will be positive outcomes.

Joyce Watson: Thank you for your statement, Minister. We know that the current TB situation is unsustainable, and we know that current strategies are failing to arrest the alarming spread of the disease in Wales. The cost of compensating farmers has spiralled in recent years, and, by 2020, compensation alone could cost the Government and the taxpayer £30 million a year, compared with less than £2 million at the beginning of this decade.

It is not just the financial burden that demands a concerted plan of eradication: TB has an appalling effect on the welfare of animal populations in Wales, not only in terms of the cattle that are slaughtered every year—nearly 8,000 last year—but in terms of the health and welfare of our wildlife populations. It is apparent that there is a clear consensus on the need to eradicate TB in Wales, and I welcome the commitment in today's comprehensive action plan to achieving this. The disease is sustained by the symbiotic spread in and between wildlife and cattle. Attacking the reservoir of infection in both is essential, and so I welcome the plans for an initial, one-off test of all herds and the package of measures to extend and improve current regimes and practices in surveillance, testing and cattle control, as well as the commitment to continued investment in the development of an effective vaccine.

4.30 p.m.

The decision to take forward plans for a controlled cull of badgers, subject to the strictest practices and restrictions, is a serious one to take. Therefore, I urge the Minister to ensure that a clear explanation is given as to why a cull is included as part of the eradication package. Many Assembly Members, and many more people outside of this Chamber, are confused by the conflicting scientific knowledge base and the apparently sporadic results and experiences of previous culls in other countries. I hope that the upcoming debate in the Chamber and discussions in the wider public will serve to clarify this aspect of the strategy.

Joyce Watson: Diolch am eich datganiad, Weinidog. Gwyddom fod y sefyllfa bresennol o ran TB yn anghynaliadwy, a gwyddom fod y strategaethau ar hyn o bryd yn methu atal lledaeniad dychrynlyd y clefyd yng Nghymru. Mae cost digolledu ffermwyr wedi codi i'r entrychion yn y blynyddoedd diweddar, ac, erbyn 2020, gallai digolledu'n unig gostio £30 miliwn y flwyddyn i'r Llywodraeth a'r trethdalwyr, o'i gymharu â llai na £2 filiwn ar ddechrau'r degawd hwn.

Nid y baich ariannol yn unig sy'n peri bod yn rhaid cael cynllun difa pendant: mae TB yn cael effaith ofnadwy ar les poblogaethau anifeiliaid yng Nghymru, nid yn unig o ran y gwartheg a leddir bob blwyddyn—bron 8,000 y llynedd—ond o ran iechyd a lles ein poblogaethau bywyd gwyllt. Mae'n amlwg bod consensws clir ar yr angen i ddileu TB yng Nghymru, a chroesawaf yr ymrwymiad yn y cynllun gweithredu cynhwysfawr heddiw i gyflawni hyn. Cynhelir y clefyd drwy'r lledaeniad symbiotig drwy a rhwng bywyd gwyllt a gwartheg. Mae'n hanfodol ymosod ar y gronfa o haint yn y naill a'r llall, ac felly croesawaf y cynlluniau i gael prawf untro, cychwynnol ar bob buches a'r pecyn o fesurau i ehangu a gwella'r trefniadau a'r arferion presennol ar gyfer gwyliadwriaeth, profi a rheoli gwartheg, yn ogystal â'r ymrwymiad i ddal i fuddsoddi er mwyn datblygu brechlyn effeithiol.

Mae'r penderfyniad i gyflwyno cynlluniau i ddifa moch daear mewn modd rheoledig, yn amodol ar arferion a chyfyngiadau llym iawn, yn un difrifol. Felly, gofynnaf i'r Gweinidog sicrhau bod esboniad clir yn cael ei roi ynglŷn â pham y mae cynllun difa'n cael ei gynnwys yn rhan o'r pecyn i ddileu TB. Mae llawer o Aelodau'r Cynulliad, a llawer mwy o bobl y tu allan i'r Siambr hon, wedi drysu gan fod y wybodaeth wyddonol sylfaenol yn anghyson, a chan nad yw canlyniadau a phrofiadau cynlluniau difa blaenorol mewn gwledydd eraill yn dangos patrwm pendant. Gobeithio y bydd y ddadl a gynhelir yn y Siambr hon a thrafodaethau gyda'r cyhoedd yn helpu i egluro'r agwedd hon ar y strategaeth.

I also urge the Minister to ensure that, in the course of these debates, a detailed timetabling of the strategy is set out. Any cull would be, in effect, a case study to test its effectiveness. It is, therefore, important that causality is clearly identifiable. This may mean that the package of measures announced today, when fully implemented, is given time to take effect and is observed ahead of the establishment of an intensive treatment area to test the effects of culling.

Elin Jones: Thank you for raising those issues. I will not repeat myself on the issues that have already been raised, but you raise some new issues, one of which is the need to continue to co-operate with DEFRA on vaccines for badgers and cattle. The Assembly Government is keen to co-operate with this work and with the significant piece of research by DEFRA, recognising the need for a bovine TB vaccine for badgers and, ultimately, for cattle.

On the identification of a pilot area for the removal of all sources of infection, it is important to stress that one of the key elements of any animal disease control—in its eradication—is that all sources of infection need to be removed. In an area where TB is endemic in the cattle and badger population, the removal of all sources of infection is important. We can test cattle, but there is currently no live test for badgers. That is why we have identified the need to have an area—a pilot area in a TB hot spot area—where we will remove all sources of infection. It is true to say that removal of badgers is not appropriate in clean areas or in areas that are not hot spot, endemic areas of TB in cattle—it is not an appropriate means of eradicating the disease in those areas. However, in TB hot spot areas, within the parameters that I have outlined, and according to the advice that I will be seeking, we will look to remove all sources of infection from one pilot area. We need to have a full robust assessment of the efficiency competency of that pilot area before any further decisions are taken on issues around eradicating TB in hot spot

Gofynnaf hefyd i'r Gweinidog sicrhau, wrth i'r dadleuon hyn gael eu cynnal, y bydd amserlen fanwl yn cael ei llunio ar gyfer y strategaeth. Byddai unrhyw gynllun difa, mewn gwirionedd, yn astudiaeth achos i brofi ei effeithiolrwydd. Mae'n bwysig, felly, fod y berthynas rhwng yr achosion a'r effeithiau i'w gweld yn glir. Gall hyn olygu bod y pecyn o fesurau a gyhoeddwyd heddiw, pan fydd yn cael ei weithredu'n llawn, yn cael amser i weithio a'i fod yn cael ei nodi cyn sefydlu ardal triniaeth ddwys i brofi effeithiau difa.

Elin Jones: Diolch ichi am godi'r materion hynny. Nid wyf am ailadrodd fy hun drwy drafod materion sydd wedi'u codi'n barod, ond yr ydych yn codi rhai materion newydd. Un o'r rhain yw'r angen i ddal i weithio ar y cyd â DEFRA er mwyn datblygu brechlynnau ar gyfer moch daear a gwartheg. Mae Llywodraeth y Cynulliad yn awyddus i gefnogi'r gwaith hwn a'r gwaith ymchwil sylweddol sy'n cael ei wneud gan DEFRA, gan gydnabod bod angen brechlyn TB ar gyfer moch daear ac, yn y pen draw, ar gyfer gwartheg.

O ran dynodi ardal beilot er mwyn cael gwared ar bob ffynhonnell y gallai'r haint darddu ohoni, mae'n bwysig pwysleisio mai un o brif elfennau unrhyw ddull o reoli clefydau anifeiliaid—o ran eu dileu—yw bod angen cael gwared ar bob ffynhonnell y gallai'r haint darddu ohoni. Mewn ardal lle y mae TB yn endemig ymhlith gwartheg a moch daear, mae'n bwysig cael gwared ar bob ffynhonnell y gallai'r haint darddu ohoni. Gallwn brofi gwartheg, ond nid oes prawf byw ar gyfer moch daear ar hyn o bryd. Dyna pam yr ydym wedi penderfynu bod angen cael ardal—ardal beilot mewn ardal sydd â phroblem TB—lle y byddwn yn cael gwared ar bob ffynhonnell y gallai'r haint darddu ohoni. Mae'n wir dweud nad yw'n briodol cael gwared ar foch daear mewn ardaloedd glân nac mewn ardaloedd nad ydynt yn ardaloedd sydd â phroblem lle y mae TB yn endemig mewn gwartheg—nid yw'n ddull priodol o ddileu'r clefyd yn yr ardaloedd hynny. Fodd bynnag, mewn ardaloedd sydd â phroblem TB, o fewn y paramedrau a amlinellais, ac yn unol â'r cyngor y byddaf yn ei gael, byddwn yn ceisio cael gwared ar bob ffynhonnell y gallai'r haint darddu ohoni

areas in Wales. I assure Assembly Members that the assessment will be robust and transparent.

Alun Cairns: I thank the Minister for the statement. I fully support what she has said and the responses to many of the questions. This is a difficult issue upon which the Assembly Government has procrastinated for some time. I am grateful that this Minister has taken this difficult decision in a relatively timely manner to ensure the eradication of bovine TB.

In her statement, the Minister did not say where the pilot area would be, but in response to questions she said that there would have to be a natural or man-made boundary. I will raise an issue that I have mentioned previously: it would appear to me that, in order to meet the criteria that she has outlined, she should consider the Gower as the area for the pilot scheme, because it has a coastal boundary as well as the industrial boundary to its north in Swansea. That means that it is a wholly contained area, in which an effective pilot could be conducted.

Elin Jones: Thank you for lobbying on behalf of the Gower once again, Alun. I have told the Chamber that I will seek the best scientific and pragmatic advice on the exact location of the pilot scheme to remove all forms of infection. Therefore, I am not in a position to take your advice alone on this issue, but your comments have been noted.

Nick Ramsay: I also welcome the Minister's statement, and concur with many of the thoughts that have already been expressed. Any Assembly Member who comes from an area containing one of those hot spots for bovine TB will know just how damaging a disease it is—not just for cattle and the farming environment, but also for badgers. I think that we all welcome measures that will ultimately deal with this dreadful disease,

mewn un ardal beilot. Mae angen inni gael asesiad llawn a thrylwyr o gymhwysedd effeithlonrwydd yr ardal beilot honno cyn gwneud unrhyw benderfyniadau eraill ynglŷn â dileu TB mewn ardaloedd sydd â phroblem TB yng Nghymru. Yr wyf yn sicrhau Aelodau'r Cynulliad y bydd yr asesiad yn drylwyr ac yn dryloyw.

Alun Cairns: Hoffwn ddiolch i'r Gweinidog am y datganiad. Yr wyf yn cefnogi'r hyn y mae wedi'i ddweud yn llwyr, ynghyd â'r ymatebion i lawer o'r cwestiynau. Mae hwn yn fater anodd y mae Llywodraeth y Cynulliad wedi bod yn ei ohirio ers tro. Yr wyf yn ddiolchgar bod y Gweinidog hwn wedi gwneud y penderfyniad anodd hwn yn gymharol fuan er mwyn sicrhau ein bod yn dileu TB mewn gwartheg.

Ni ddywedodd y Gweinidog yn ei datganiad ym mhle y byddai'r ardal beilot, ond wrth ymateb i gwestiynau dywedodd y byddai'n rhaid cael ffin naturiol neu ffin wedi'i gwneud gan ddyn. Yr wyf am godi mater yr wyf wedi cyfeirio ato o'r blaen: mae'n ymddangos i mi, er mwyn bodloni'r meini prawf a amlinellwyd ganddi, y dylai ystyried Penrhyn Gŵyr fel yr ardal ar gyfer y cynllun peilot, gan fod yno ffin arfordirol yn ogystal â'r ffin ddiwydiannol tua'r gogledd yn Abertawe. Mae hynny'n golygu ei bod yn ardal sydd â therfynau cwbl bendant iddi, lle y gellid cynnal cynllun peilot effeithiol.

Elin Jones: Diolch ichi am lobïo ar ran Penrhyn Gŵyr unwaith eto, Alun. Yr wyf wedi dweud wrth y Siambr y byddaf yn gofyn am y cyngor gwyddonol a phragmatig gorau ynglŷn ag union leoliad y cynllun peilot er mwyn cael gwared ar bob cyfrwng heintio. Felly, nid wyf yn gallu derbyn eich cyngor chi yn unig ynglŷn â'r mater hwn, ond mae eich sylwadau wedi cael eu nodi.

Nick Ramsay: Yr wyf finnau'n croesawu datganiad y Gweinidog, ac yn cytuno â llawer o'r sylwadau sydd wedi'u gwneud yn barod. Bydd unrhyw Aelod Cynulliad sy'n dod o ardal sy'n cynnwys un o'r ardaloedd hynny sydd â phroblem TB mewn gwartheg yn gwybod mor niweidiol yw'r clefyd—nid yn unig i wartheg a'r gymuned amaethyddol, ond hefyd i foch daear. Credaf ein bod i gyd yn croesawu'r mesurau a fydd yn y pen

even if there might be some divergence of opinion among some Assembly Members as to how we get there.

On the subject of the site for the pilot zone, I appreciate that you cannot give any details of where it might be, but could you give us an idea of when you think that that decision will be taken, when it will be implemented, and how long you think that the process will take—from the choosing of the site to the point where the solutions presented by the pilot scheme can be spread throughout Wales?

That is the question that I would like to ask, but I will also concur with what you said with regard to our desire to have a healthy countryside, a healthy wildlife, and a healthy farming industry. These measures have been a long time coming, but I think that farmers will welcome any positive measures to adopt a new strategy. Whatever happens, we are at the start of a road and we do not know where it will lead, but the strategies that have been used to date have not been successful. As you go down this road, will you listen to farmers and do all that you can to ensure that this dreadful disease, which has afflicted our farming industry and our countryside for far too long, is dealt with?

Elin Jones: Thank you for your comments. I hope that the programme that I have outlined this afternoon has demonstrated the commitment of this Government to eradicating TB in Wales and to meet the challenges of the disease head-on—challenges for animals and farmers. We will be looking to move quickly to identify a pilot area, but that will only be decided after full consideration of all the aspects that I need to take into account, including the welfare implications of a cull process on wildlife. The work in scoping this will commence immediately, but I cannot give an exact indication, at this point, of when that decision is likely to be taken.

In terms of timescale, on the pilot area itself and on the eradication of all sources of

draw'n delio â'r clefyd dychrynlyd hwn, hyd yn oed os nad yw pob Aelod Cynulliad yn cytuno sut yr ydym yn mynd i wneud hyn.

O ran y safle ar gyfer y parth peilot, sylweddolaf na allwch ddatgelu manylion ynglŷn â'r lleoliad posibl, ond a fyddai'n bosibl ichi roi rhyw syniad inni pryd yr ydych yn meddwl y bydd y penderfyniad hwnnw'n cael ei wneud, pryd y bydd yn cael ei weithredu, a faint o amser yr ydych yn meddwl y bydd y broses yn ei gymryd—o ddewis y safle i'r adeg lle y gellir lleadaenu'r atebion a gyflwynir gan y cynllun peilot i rannau eraill o Gymru?

Dyna'r cwestiwn y byddwn yn hoffi ei ofyn, ond byddwn hefyd yn cytuno â'r hyn a ddywedwyd gennych ynglŷn â'n hawydd i gael cefn gwlad iach, bywyd gwyllt iach, a diwydiant amaethyddol iach. Yr ydym wedi bod yn aros am y mesurau hyn ers tro, ond credaf y bydd ffermwyr yn croesawu unrhyw gamau cadarnhaol i fabwysiadu strategaeth newydd. Beth bynnag fydd yn digwydd, yr ydym yn wynebu ffordd na wyddom i ble y bydd yn arwain, ond mae'r strategaethau sydd wedi'u defnyddio hyd yn hyn wedi bod yn aflwyddiannus. Wrth ichi fynd ar hyd y ffordd hon, a wnewch wrando ar ffermwyr a gwneud popeth posibl i sicrhau bod y clefyd dychrynlyd hwn, sydd wedi bod yn llethu'n diwydiant amaethyddol a'n hardaloedd gwledig ers gormod o lawer o amser, yn cael ei ddileu?

Elin Jones: Diolch ichi am eich sylwadau. Yr wyf yn gobeithio bod y rhaglen a amlinellwyd gennyf y prynhawn yma wedi dangos ymrwymiad y Llywodraeth hon i ddileu TB yng Nghymru a mynd i'r afael o ddifrif â heriau'r clefyd—heriau i anifeiliaid ac i ffermwyr. Byddwn yn awyddus i ddynodi ardal beilot yn fuan, ond ni fydd penderfyniad yn cael ei wneud ynglŷn â'r ardal beilot nes bydd pob agwedd y mae angen imi eu hystyried wedi cael ei hystyried, gan gynnwys goblygiadau lles proses o ddifa bywyd gwyllt. Bydd y gwaith o asesu hyn yn dechrau ar unwaith, ond ni allaf ddweud eto pryd yn union y mae'r penderfyniad hwnnw'n debygol o gael ei wneud.

O ran amserlen, ar gyfer yr ardal beilot ei hun ac ar gyfer dileu pob ffynhonnell y gallai'r

infection from that area, what we learn from trials elsewhere is that, in order to ensure eradication, you have to look at a sustained period of removal of all sources of infection. Nothing of what I have said this afternoon is short-term—this is a long-term programme by the Government to ensure that we can achieve the ultimate aim of eradication of TB. I do not want to raise anyone's expectations that this will happen overnight. The programme requires all parties to buy-in over a sustained period of time.

haint darddu ohoni, yr hyn yr ydym yn ei ddysgu o dreialon mewn ardaloedd eraill yw bod angen edrych ar gyfnod estynedig o ddileu pob ffynhonnell y gallai'r haint darddu ohoni, er mwyn sicrhau bod y clefyd yn cael ei ddileu. Nid gweithgareddau tymor byr yw'r rhai yr wyf wedi bod yn sôn amdanynt y prynhawn yma—mae hon yn rhaglen hirdymor gan y Llywodraeth er mwyn sicrhau ein bod yn gallu cyflawni'r nod pwysicaf un, sef dileu TB. Nid wyf am godi gobeithion a gwneud i bobl feddwl y bydd hyn yn digwydd dros nos. Mae ar y rhaglen angen cefnogaeth gan bob un o'r pleidiau dros gyfnod estynedig.

4.40 p.m.

Datganiad am Gynllun Cyflenwi 'Cymru'n Un' Statement on the 'One Wales' Delivery Plan

Y Prif Weinidog (Rhodri Morgan): Mae 'Cymru'n Un' yn dystiolaeth o ymroddiad y Llywodraeth i wella ansawdd bywyd beunyddiol pobl Cymru ac i drawsnewid ein gwlad i fod yn wlad well i fyw, gweithio, derbyn addysg a buddsoddi ynddi. Carreg sylfaen rhaglen y Llywodraeth yw'r gwerthoedd, y gobeithion a'r uchelgais sy'n perthyn i bob un ohonom, lle bynnag yr ydym yn byw ac o ba ran bynnag o'r gymdeithas yr ydym yn tarddu.

The First Minister (Rhodri Morgan): 'One Wales' is evidence of the Government's commitment to improving the quality of life enjoyed by people in Wales and to transform our country into a better place in which to live, work, study and invest. The shared values, hopes and aspirations of us all, regardless of where we live and which sector of society we hail from, form the cornerstone of the Government's programme

The delivery plan sets out a programme of government over the next three years to achieve that improvement in the lives of the people of Wales. It identifies all of the 225 specific delivery commitments in 'One Wales', and shows what we will do to deliver each of them. It reflects a programme that will build a strong and confident Wales and a healthy future, and which will create prosperity and jobs in lively and sustainable communities. Our aim is to ensure lifelong opportunities for learning, to create a fair and just society, to secure a sustainable environment, and to create a rich and diverse culture in Wales—both as a bilingual and a multicultural nation.

Mae'r cynllun cyflenwi'n amlinellu rhaglen lywodraethu dros y tair blynedd nesaf er mwyn cyflawni'r gwelliant hwnnw ym mywydau pobl Cymru. Mae'n nodi pob un o'r 225 o ymrwymadau penodol i weithredu sydd yn 'Cymru'n Un', ac yn dangos beth y byddwn yn ei wneud i gyflawni pob un ohonynt. Mae'n adlewyrchu rhaglen a fydd yn adeiladu Cymru gref a hyderus a dyfodol iach, ac a fydd yn creu ffyniant a swyddi mewn cymunedau bywiog a chynaliadwy. Ein nod yw sicrhau cyfleoedd gydol oes ar gyfer dysgu, creu cymdeithas deg a chyfiawn, sicrhau amgylchedd cynaliadwy, a chreu diwylliant cyfoethog ac amrywiol yng Nghymru—fel gwlad ddwyieithog ac amlddiwylliannol.

We have developed this plan to support our work because it is an essential piece of business planning to ensure that the government machine delivers the

Yr ydym wedi datblygu'r cynllun hwn i gefnogi'n gwaith gan ei fod yn rhan hanfodol o gynllunio busnes er mwyn sicrhau bod y peiriant llywodraethu'n cyflawni

Government's commitments. This document is also an innovative exercise in transparent democracy that will allow the people of Wales to see precisely what we will be doing over the next three years.

We are dedicated to the principles of open government. This delivery plan, which will be permanently accessible through the Assembly Government's website, will enable ordinary members of the public to scrutinise our achievements and hold us to account. The plan will be updated regularly to reflect the progress that we are making. Therefore, it is in every sense a live, working document.

The delivery plan illustrates the good start that we have already made in meeting our targets. So far, we have achieved the following commitments: all sizeable new housing schemes to include a proportion of social housing; we have established the Climate Change Commission for Wales; support for indigenous woodlands to include planting a tree for all new babies and adopted children; reforming car parking charges in hospitals; establishing a single investment fund for business support, including provision for social enterprise and environmental incentives; we have supported and will continue to support the campaign for Wales to become a fair-trade nation; we will shortly complete, publish and implement a strategy for the dairy industry; we have vigorously pursued a programme of bovine TB eradication; we will progress the provision of universal affordable childcare with additional support including extended free full-time high quality childcare for two-year olds in areas of greatest need; and we have supported the idea of establishing a Kyffin Williams art gallery.

Over the next 12 months we will, among other commitments: progress the aim of halving child poverty by 2010 and eradicating it by 2020; pursue a radical reduction in class sizes for three to seven-year-olds; agree and implement a new approach to NHS reconfiguration; increase the supply of affordable homes by 6,500 over

ymrwmiadau'r Llywodraeth. Mae'r ddogfen hon hefyd yn enghraifft arloesol o ddemocratiaeth dryloyw a fydd yn caniatáu i bobl Cymru weld beth yn union y byddwn yn ei wneud dros y tair blynedd nesaf.

Yr ydym wedi ymrwmo i egwyddorion llywodraeth agored. Bydd y cynllun cyflenwi hwn, a fydd ar gael yn barhaol drwy wefan Llywodraeth y Cynulliad, yn galluogi'r cyhoedd yn gyffredinol i graffu ar yr hyn yr ydym wedi'i gyflawni ac i'n galw i gyfrif. Bydd y cynllun yn cael ei ddiweddarau'n rheolaidd i adlewyrchu'r cynnydd yr ydym yn ei wneud. Felly, mae'n ddogfen weithio, fyw, ym mhob ystyr.

Mae'r cynllun cyflenwi'n dangos y dechrau da yr ydym wedi'i wneud yn barod i gyrraedd ein targedau. Hyd yn hyn, yr ydym wedi llwyddo i gyflawni'r ymrwmiadau a ganlyn: pob cynllun tai newydd sylweddol i gynnwys cyfran o dai cymdeithasol; yr ydym wedi sefydlu Comisiwn Cymru ar y Newid yn yr Hinsawdd; cefnogaeth i goetiroedd brodorol gan gynnwys plannu coeden ar gyfer pob babi newydd sy'n cael ei eni a phob plentyn sy'n cael ei fabwysiadu; diwygio ffioedd parcio ceir mewn ysbytai; sefydlu cronfa fuddsoddi sengl i gefnogi busnesau, gan gynnwys darpariaeth ar gyfer mentrau cymdeithasol a chymhellion amgylcheddol; yr ydym wedi cefnogi'r ymgyrch i wneud Cymru'n wlad masnach deg a byddwn yn dal i'w chefnogi; cyn bo hir byddwn yn cwblhau, yn cyhoeddi ac yn gweithredu strategaeth ar gyfer y diwydiant llaeth; yr ydym wedi mynd ati o ddifrif i ddatblygu rhaglen i ddileu TB mewn gwartheg; byddwn yn datblygu darpariaeth gofal plant fforddiadwy sydd ar gael i bawb, gyda chefnogaeth ychwanegol, gan gynnwys gofal plant llawnamser estynedig o safon uchel am ddim i blant dwyflwydd oed yn yr ardaloedd lle y mae'r angen mwyaf; ac yr ydym wedi cefnogi'r syniad o sefydlu oriel gelf Kyffin Williams.

Yn ystod y 12 mis nesaf byddwn, ymhlith ymrwmiadau eraill: yn hyrwyddo'r nod o haneru tlodi plant erbyn 2010 a'i ddileu erbyn 2020; yn ceisio sicrhau gostyngiad sylweddol ym maint dosbarthiadau i blant tair i saith oed; yn cytuno ar ddull newydd o ailgyflunio'r GIG ac yn ei weithredu; yn sicrhau cynnydd o 6,500 yn nifer y cartrefi

four years; introduce a cervical cancer vaccine scheme from 2008; eliminate the use of private-sector hospitals in NHS Wales by 2011; improve hospital cleanliness; ensure the right to education and training to age 18, backed by new money; improve the targets for recycling, with legislation and support for better waste management; increase funding to support social housing; continue to promote Wales in external markets; continue with free access to museums and galleries; refine and implement a refugee inclusion strategy, including the interests of unaccompanied asylum-seeking children; establish credit unions in all parts of Wales; ensure that schoolchildren undertake at least five hours of physical activity each week; continue with pensioners and children getting free entry to Assembly-funded heritage sites; establish a Welsh-medium higher education network—the federal college—in order to ensure Welsh-medium provision in our universities; invest in community transport, cycling, safe routes to school and 20 mph maximum speed zones; introduce grants for some first-time buyers; enhance and link up cycle routes on an all-Wales basis; and, finally, among the projects that I am listing today, ensure that all projects seeking public funding seek to meet sustainability criteria.

We will use this delivery plan in our everyday work. Ordinary people in Wales can use it to see what we are doing. Our delivery partners in local government will be able to plan their work in the light of these published plans. Our delivery agents in the health service, and elsewhere, will have a clear direction for their work. We are launching this plan today, but it is a process not an event, and a process that is already well advanced. It is a process of planning our work and mapping out how and when our commitments will be delivered, and then keeping our plans up to date and open to the public gaze and to public scrutiny. It is a process of monitoring progress actively and reporting on it clearly and regularly.

fforddiadwy dros gyfnod o bedair blynedd; yn cyflwyno cynllun brechlyn canser ceg y groth o 2008 ymlaen; yn dileu'r defnydd o ysbytai'r sector preifat yn GIG Cymru erbyn 2011; yn gwella glendid ysbytai; yn sicrhau'r hawl i gael addysg a hyfforddiant hyd at 18 oed, ac arian newydd i gefnogi hynny; yn gwella'r targedau ar gyfer ailgylchu, drwy ddeddfwriaeth a chefnogaeth i reoli gwastraff yn well; yn sicrhau bod mwy o arian ar gael i gefnogi tai cymdeithasol; yn dal i hyrwyddo Cymru mewn marchnadoedd allanol; yn parhau â mynediad am ddim i amgueddfeydd ac orielau; yn gwella ac yn gweithredu strategaeth ar gyfer cynnwys ffoaduriaid, gan gynnwys buddiannau plant ar eu pen eu hunain sy'n ceisio lloches; yn sefydlu undebau credyd ym mhob rhan o Gymru; yn sicrhau bod plant ysgol yn gwneud pum awr o leiaf o weithgaredd corfforol bob wythnos; yn dal i gynnig mynediad am ddim i blant a phensiynwyr i safleoedd treftadaeth sy'n cael eu hariannu gan y Cynulliad; yn sefydlu rhwydwaith addysg uwch cyfrwng Cymraeg—y coleg ffederal—er mwyn sicrhau darpariaeth drwy gyfrwng y Gymraeg yn ein prifysgolion; yn buddsoddi mewn cludiant cymunedol, seiclo, llwybrau diogel i'r ysgol a pharthau cyflymder uchaf o 20 mya; yn cyflwyno grantiau i rai pobl sy'n prynu am y tro cyntaf; yn gwella a chysylltu llwybrau seiclo ledled Cymru; ac, yn olaf, ymysg y prosiectau yr wyf yn eu rhestru heddiw, yn sicrhau bod pob prosiect sy'n ceisio denu arian cyhoeddus yn ceisio bodloni'r meini prawf cynaliadwyedd.

Byddwn yn defnyddio'r cynllun cyflenwi hwn yn ein gwaith o ddydd i ddydd. Gall pobl gyffredin yng Nghymru ei ddefnyddio i weld beth yr ydym yn ei wneud. Bydd ein partneriaid cyflenwi mewn llywodraeth leol yn gallu cynllunio eu gwaith yng ngoleuni'r cynlluniau cyhoeddedig hyn. Bydd gan ein hasiantau cyflenwi yn y gwasanaeth iechyd, ac mewn mannau eraill, gyfeiriad clir ar gyfer eu gwaith. Yr ydym yn lansio'r cynllun hwn heddiw, ond proses ydyw nid digwyddiad, a phroses sydd wedi datblygu llawer eisoes. Mae'n broses o gynllunio ein gwaith a mapio sut a phryd y cyflawnir ein hymrwymiaidau, ac yna diweddarau ein cynlluniau a sicrhau eu bod ar gael i'r cyhoedd er mwyn i'r cyhoedd graffu arnynt. Mae'n broses o fonitro'r cynnydd drwy'r amser a chyflwyno

Mae'r cynllun hwn wedi ei droi yn ddogfen fyw—dogfen ymarferol, a fydd yn ennill ei thâl. Bydd yn allweddol i gyflawni rhaglen Cymru'n Un, ac i helpu Cymru i gamu ymlaen mewn partneriaeth swynol rhwng ei Llywodraeth a'i phobl.

Nick Bourne: Diolchaf i'r Prif Weinidog am y datganiad.

I wish to put several questions to the First Minister on the delivery plan. He spoke earlier today—not just in this statement—about the tight financial settlement that we live under in the Assembly. I appreciate that point, and I know that people throughout Wales, and throughout the United Kingdom, are feeling the pinch too. It is certainly the case with, for example, the eradication of the 10p tax rate band, which I am sure is being raised with many of us.

Turning to the statement, I will take it in the order in which the 228 items are listed in the document, which I have tried to go through in the limited amount of time that I have had since receiving it. The first issues that are dealt with are the constitutional ones and the all-Wales convention. There is talk in the document—and I have read it carefully—of a referendum on law-making powers being held 'when practicable'. That is different from what is noted in 'One Wales', which talks about having a referendum when practicable, within this Assembly term. Does that mean that there has been slippage? There is a clear difference there, and I would be grateful for the First Minister's response on that issue.

The second constitutional issue that is touched on—and I notice what the First Minister said about transparent democracy, but this is far from clear—is the commission on finance. It is hoped that that will get going later this year and that it will have a two-year 'horizon', which I take to mean two years to consider the issue. Does that mean that there will be time in this Assembly to react to any of its findings, or will that be something for the fourth Assembly to consider? Could the First Minister say something on that?

adroddiadau arno yn glir ac yn rheolaidd.

This plan has become a living document—a practical document, that will earn its keep. It will be key to delivering the One Wales programme and to helping Wales to move forward in harmonious partnership between its Government and its people.

Nick Bourne: I thank the First Minister for the statement.

Hoffwn ofyn amryw o gwestiynau i'r Prif Weinidog ynghylch y cynllun cyflenwi. Soniodd yn gynharach heddiw—nid dim ond yn y datganiad hwn—am y setliad ariannol tynn sydd gennym yn y Cynulliad. Yr wyf yn sylweddoli hynny, a gwn fod pobl ledled Cymru, a ledled y Deyrnas Unedig, yn teimlo'r esgid yn gwasgu hefyd. Mae hynny'n sicr yn wir yn sgîl dileu'r band treth 10c er enghraifft, sy'n fater sydd wedi cael ei godi gyda llawer ohonom mae'n siŵr.

Gan droi at y datganiad, ymdriniaf ag ef yn nhrefn y 228 o eitemau a restrir yn y ddogfen, y ceisiais eu darllen yn yr amser prin a oedd gennyf ers iddi ddod i law. Y materion cyntaf yr ymdrinnir â hwy yw materion cyfansoddiadol a Chonfensiwn Cymru Gyfan. Sonnir yn y ddogfen—ac yr wyf wedi ei darllen yn ofalus—am gynnal refferendwm ar bwerau deddfu 'pan fydd hynny'n ymarferol'. Mae hynny'n wahanol i'r hyn a nodir yn 'Cymru'n Un', sy'n sôn am gael refferendwm pan fydd hynny'n ymarferol, yn ystod tymor y Cynulliad hwn. A yw hynny'n golygu bod pethau wedi llithro? Mae gwahaniaeth pendant, a byddwn yn ddiolchgar o gael ymateb y Prif Weinidog ar y mater hwnnw.

Yr ail fater cyfansoddiadol y sonnir amdano—a sylwaf ar yr hyn a ddywedodd y Prif Weinidog am ddemocratiaeth dryloyw, ond nid yw hyn yn glir o bellffordd—yw'r comisiwn ar gyllid. Y gobaith yw y bydd hwnnw ar waith yn ddiweddarach eleni ac y caiff 'orwel' o ddwy flynedd, a chymeraf fod hynny'n golygu dwy flynedd i ystyried y mater. A yw hynny'n golygu y bydd amser yn y Cynulliad hwn i ymateb i'w ganfyddiadau, neu a fydd hynny'n rhywbeth i'r pedwerydd Cynulliad ei ystyried? A allai'r Prif Weinidog ddweud rhywbeth am hynny?

The next issues discussed in the document relate to health. I hope that we will have an opportunity, in Government time, to look at the important changes that were announced during recess on NHS reconfiguration. It is mentioned in the document, although somewhat vaguely, that we will know what the way forward is on this in early 2008. We need to look at the cost implications of this, and at what the cost of the 22 local health boards, which are now being scrapped—we are moving on from them—has been. Therefore, we need a debate on that.

There is much here that we welcome and have supported, and I will outline some of those points. If I miss any, it does not indicate that we do not support them; it will just be because time is scarce. We welcome palliative care core funding. When can we expect a decision on the allocation of those resources? It is not clear from the document, but many hospices throughout Wales, such as the Beacon of Hope, Hope House, and Usk House, are waiting for decisions on core funding. When can we expect some clarity on that?

Somewhat cryptically in the document—and this comes back to its ‘transparency’—there is a section on a charter for patients’ rights. That sounds right, and I am sure that we would all support it. However, it is noted that a decision is still needed on the direction of the work. It almost sounds as if that has come from a working draft and has not been clarified in the final document. Is that a drafting note? Where are we on this? It is not clear where that is going.

You made much of hospital car parking charges, and we have supported the basic principle of that. However, I ask again, because this is consistently raised with me—and with others, I am sure—whether we can expect the health service and hospitals to be reimbursed for this cost? Someone’s operation will be cancelled or postponed to meet these charges; the cost has to come from somewhere.

4.50 p.m.

We back up what is said on carers. We look

Mae’r materion nesaf a drafodir yn y ddogfen yn ymwneud ag iechyd. Gobeithiaf y cawn gyfle, yn amser y Llywodraeth, i edrych ar y newidiadau pwysig a gyhoeddwyd yn ystod y toriad ar ailgyflunio’r GIG. Sonir yn y ddogfen, er yn eithaf amwys, y byddwn yn gwybod beth fydd y ffordd ymlaen yn hynny o beth ar ddechrau 2008. Mae angen inni edrych ar oblygiadau hyn o ran y gost, ac ar gost y 22 o fyrddau iechyd lleol, sydd bellach yn cael eu diddymu—yr ydym yn cefnu arnynt wrth symud yn ein blaenau. Felly, mae angen inni gael dadl ar hynny.

Mae llawer o bethau yma yr ydym yn eu croesawu ac yr ydym wedi eu cefnogi, ac amlinellaf rai o’r pwyntiau hynny. Os na soniaf am rai, nid yw’n golygu nad ydym yn eu cefnogi; bydd hynny oherwydd prinder amser. Croesawn yr arian craidd ar gyfer gofal lliniarol. Pa bryd y gallwn ddisgwyl penderfyniad ar ddyrannu’r adnoddau hynny? Nid yw hynny’n glir yn y ddogfen, ond mae llawer o hosbisau ledled Cymru, fel Ffagl Gobaith, Tŷ Gobaith, ac Usk House, yn aros am benderfyniadau ynghylch arian craidd. Pa bryd y gallwn ddisgwyl eglurder ynghylch hynny?

Mewn modd braidd yn gryptig yn y ddogfen—a daw hyn yn ôl at ei ‘thryloywder’—ceir adran ar siarter hawliau cleifion. Mae hynny’n swnio’n briodol, ac yr wyf yn siŵr y byddem oll yn ei gefnogi. Fodd bynnag, nodir bod angen penderfyniad o hyd ar gyfeiriad y gwaith. Mae’n swnio bron fel petai hynny wedi deillio o ddrafft ac nad yw wedi cael ei egluro yn y ddogfen derfynol. Ai nodyn drafftio yw hwnnw? Beth yw’r sefyllfa? Nid yw’n glir i ba gyfeiriad y mae’n mynd.

Rhoddasoch lawer o sylw i ffioedd parcio ceir mewn ysbytai, ac yr ydym wedi cefnogi’r egwyddor sylfaenol. Fodd bynnag, gofynnaf eto, oherwydd codir hyn yn gyson gyda mi—a chydag eraill, mae’n siŵr—a allwn ddisgwyl i’r gwasanaeth iechyd ac ysbytai gael eu had-dalu am y gost hon? Caiff llawdriniaeth rhywun ei chanslo neu ei gohirio er mwyn talu’r ffioedd hyn; rhaid i’r gost cael ei thalu rywsut.

Yr ydym yn cefnogi’r hyn a ddywedir am

forward to a timetable on that, because, again, it is not clear from the document what the timetable will be for providing help for carers.

Moving on to the economy and the business rate relief, I am glad that something is happening, but businesses will get no help in terms of rate relief until 2009-10, which is a year in arrears and some way down the road. Therefore, could something be done to move that forward? Many businesses need this relief urgently.

We are strongly in support of workplace childcare—we would also provide tax incentives for workplace nurseries throughout Wales. Will you be doing anything throughout Wales? There is talk of areas of the highest need, which we support, but it must be recognised that areas throughout Wales will need assistance.

Something that is not touched on in the document but is consistently raised by the higher education sector is the funding gap. I think that the First Minister accepts that there is a funding gap. He and I both know that it exists, although we could dispute the amount. It is becoming an increasingly important issue, because the gap is growing year on year, despite additional moneys having been put in. We are also looking at a declining number of students, across the board in HE in Wales this year.

On school closures, we would have a Welsh-language impact assessment before any school closure. Could the First Minister comment on that? There is nothing in the document relating to the Welsh language and school closures. We have consistently supported the commitment to Welsh-medium provision through the federal college.

On housing, increasing the supply of affordable homes by 6,500 over four years just scratches the surface; 40,000 are needed. I encourage the First Minister to reconsider this, particularly as the amount of money in the budget for first-time buyer grants is negligible.

ofalwyr. Edrychwn ymlaen at amserlen ar hynny, oherwydd, unwaith eto, nid yw'n glir yn y ddogfen beth fydd yr amserlen ar gyfer darparu cymorth i ofalwyr.

Gan symud ymlaen at yr economi a'r rhyddhad ardrethi busnes, yr wyf yn falch bod rhywbeth yn digwydd, ond ni chaiff busnesau ddim cymorth o ran rhyddhad ardrethi tan 2009-10, sydd flwyddyn ar ei hôl hi ac yn gryn amser i aros. Felly, a ellid gwneud rhywbeth i wneud hynny'n gynt? Mae angen y rhyddhad hwn ar lawer o fusnesau ar unwaith.

Yr ydym yn gefnogol iawn i ofal plant yn y gweithle—byddem hefyd yn darparu cymhellion treth ar gyfer meithrinfeydd mewn gweithleoedd ledled Cymru. A fyddwch yn gwneud unrhyw beth ledled Cymru? Sonnir am ardaloedd lle y mae angen dybryd, ac yr ydym yn cefnogi hynny, ond rhaid cydnabod y bydd angen cymorth ar ardaloedd ledled Cymru.

Rhywbeth nad oes sôn amdano yn y ddogfen ond a godir yn gyson gan y sector addysg uwch yw'r bwlch ariannu. Credaf fod y Prif Weinidog yn derbyn bod bwlch ariannu. Yr ydym yn dau'n gwybod ei fod yn bodoli, er y gallem ddadlau ynghylch y swm. Mae'n fater sy'n cynyddu o ran pwysigrwydd, oherwydd y mae'r bwlch yn tyfu o flwyddyn i flwyddyn, er gwaethaf yr arian ychwanegol a fuddsoddiwyd. Yr ydym hefyd yn edrych ar ostyngiad yn nifer y myfyrwyr yn gyffredinol mewn addysg uwch yng Nghymru eleni.

O ran cau ysgolion, byddem yn cynnal asesiad effaith ar yr iaith Gymraeg cyn cau unrhyw ysgol. A allai'r Prif Weinidog wneud sylwadau ar hynny? Nid oes dim yn y ddogfen sy'n ymwneud â'r iaith Gymraeg a chau ysgolion. Yr ydym wedi cefnogi'n gyson yr ymrwymiad i ddarpariaeth cyfrwng Gymraeg drwy'r coleg ffederal.

O ran tai, dim ond megis crafu'r wyneb yw sicrhau cynnydd o 6,500 yn y cyflenwad o dai fforddiadwy dros bedair blynedd; mae angen 40,000. Pwysaf ar y Prif Weinidog i ailystyried hyn, yn arbennig gan fod yr arian yn y gyllideb ar gyfer grantiau i brynwyr am y tro cyntaf yn bitw.

On transport, the cut in the road safety budget, which concerns my party and me, are not mentioned in the document. It is a cut in real terms over the term of this Assembly and we should not be cutting back in that area. We will support Safe Routes to School for all schools, and that should also be extended to play areas and other areas where young people congregate.

More needs to be done to look at reopening stations such as that at Carno and at opening additional, new commuter stations in, for example, Llandre and at Bow Street on the Aberystwyth-Shrewsbury line. We need more investment there.

We support what is happening on energy. I am disappointed that there is nothing here on plastic bags, which we have brought up as an area in which we could do something, either by speaking to the supermarkets and trying to move the issue forward on a voluntary basis or by moving it beyond that if it did not work. We also need to look at the diversity of renewable sources of energy, and I am not sure whether that is touched on in the document.

On agriculture, there is mention of a new farm-entrants scheme, with preparatory work going on right up until 2011. I am not sure why it is taking so long to get money into the new-entrants scheme. It is marked as preparatory work for each of the three years, which seems like rather slow progress on something that we all recognise as being important.

With regard to social justice, we are totally supportive of what the Government is doing on the refugee strategy. There is only one mention of post offices here, in point 148 of 228. We need to see money up front, now. To wait until the end of this process of closures that Labour at Westminster has generated will be too little, too late.

On the Welsh language, we are strongly supportive in the vanguard of gaining official status and we are strongly supportive of the language commissioner. We would have supported a Welsh-medium newspaper, but

O ran trafnidiaeth, ni sonnir yn y ddogfen am y toriadau yn y gyllideb diogelwch ffyrdd, sy'n peri pryder i'm plaid ac i mi. Mae'n doriad mewn termau real dros dymor y Cynulliad hwn ac ni ddylem fod yn gwneud toriadau yn y maes hwnnw. Cefnogwn Lwybrau Diogel i'r Ysgol ar gyfer pob ysgol, a dylid ehangu hynny i ardaloedd chwarae ac ardaloedd eraill lle y mae pobl ifanc yn ymgasglu.

Mae angen gwneud mwy i ystyried ailagor gorsafoedd fel Carno ac i agor gorsafoedd newydd, ychwanegol i gymudwyr yn Llandre a Bow Street, er enghraifft, ar y rheilffordd rhwng Aberystwyth ac Amwythig. Mae angen rhagor o fuddsoddiad yno.

Cefnogwn yr hyn sy'n digwydd o ran ynni. Yr wyf yn siomedig nad oes dim yma ar fapiau plastig, mater yr ydym wedi ei godi fel maes lle y gallem wneud rhywbeth yn ei gylch, naill ai drwy siarad â'r archfarchnadoedd a cheisio symud ymlaen â'r mater hwn yn wirfoddol neu drwy symud y tu hwnt i hynny pe na fyddai hynny'n gweithio. Yn ogystal mae angen inni edrych ar yr amrywiaeth o ffynonellau ynni adnewyddadwy, ac nid wyf yn siŵr a sonnir am hynny yn y ddogfen.

O ran amaethyddiaeth, sonnir am gynllun i newydd-ddyfodiaid, gyda gwaith paratoadol yn mynd rhagddo hyd 2011. Nid wyf yn siŵr pam mae'n cymryd cymaint o amser i roi arian i'r cynllun newydd-ddyfodiaid. Caiff ei nodi fel gwaith paratoadol ar gyfer pob un o'r tair blwyddyn, sy'n ymddangos yn gynnydd araf o ran rhywbeth yr ydym oll yn cydnabod ei fod yn bwysig.

O ran cyfiawnder cymdeithasol, yr ydym yn gwbl gefnogol i'r hyn y mae'r Llywodraeth yn ei wneud ynghylch y strategaeth ffoaduriaid. Dim ond unwaith y sonnir am swyddfeydd post, ym mhwynt 148 o blith 228. Mae angen inni weld arian yn awr. Bydd aros hyd ddiwedd y cynllun cau swyddfeydd post a ysgogwyd gan Lafur yn San Steffan yn rhy hwyr, ac ni fydd hynny'n ddigon.

O ran yr iaith Gymraeg, yr ydym ar flaen y gad o ran cefnogi'n gryf y nod o sicrhau statws swyddogol a chefnogwn yn gryf y bwriad i benodi comisiynydd iaith. Byddem wedi cefnogi papur newydd Cymraeg, ond

there is no mention of that here.

St David's Day's being made a bank holiday is mentioned, but I am not sure why we have to wait to have a new bank holiday before that can happen and why we cannot look at it as a replacement bank holiday. It is clear in the document that we can only have progress if there is a new bank holiday. Why is that?

Again, I think that we were first in the field on the creation of a national gallery; therefore, we are pleased that that is included in the document.

There is nothing on the Commonwealth Games bid. I recognise that we are being competitive, following Glasgow's success, but I believe that we should be looking at that in the long term.

On overseas support, we support campaigns against poverty in Africa and elsewhere, and we are supportive of the assistance that we previously gave following the tsunami and the Kashmir earthquake. We welcome all of that.

Therefore, we support much of what is in the document, but there are many unanswered questions. I hope that I have put some of those forward, but I have not had time to scrutinise the whole document in detail.

The First Minister: Thank you for the constructive spirit in which you put forward your views on the delivery plan. You will realise that, due to time constraints, I will not attempt to go through the 20-plus points; I will just try to pick out those that stood out for me.

On the convention, there may be some infelicitous language here, but no slippage is envisaged. I am surprised that the document gives the impression that there could be slippage. There would only be slippage if it were quite clear, from any view of Welsh public opinion, that a referendum was not wanted. Ieuan and I have been clear about that. We want to push forward for a convention, but if the evidence coming from Welsh public opinion says, 'Stay away from this subject; we are not ready for this', then

nid oes sôn am hynny yma.

Sonnir am wneud Dydd Gŵyl Dewi yn ŵyl y banc, ond nid wyf yn siŵr pam mae angen inni aros i gael gŵyl banc newydd cyn i hynny ddigwydd a pham na allwn ei ystyried fel gŵyl banc i ddisodli un arall. Mae'n amlwg yn y ddogfen mai dim ond os bydd gŵyl banc newydd y gwneir cynnydd yn hyn o beth. Pam hynny?

Unwaith eto, credwn mai ni oedd y cyntaf i sôn am greu oriel genedlaethol; felly, yr ydym yn falch bod hynny wedi'i gynnwys yn y ddogfen.

Nid oes sôn am y cais ar gyfer Gemau'r Gymanwlad. Yr wyf yn cydnabod mai bod yn gystadleuol yr ydym, yn dilyn llwyddiant Glasgow, ond credaf y dylem fod yn edrych ar hynny yn y tymor hir.

O ran cymorth tramor, cefnogwn ymgyrchoedd yn erbyn tlodi yn Affrica ac mewn gwledydd eraill, a chefnogwn y cymorth a roddwyd gennym yn y gorffennol ar ôl y tswami a daeargryn Kashmir. Croesawn hynny oll.

Felly, cefnogwn lawer o'r hyn sydd yn y ddogfen, ond mae amryw o gwestiynau heb eu hateb. Gobeithiaf fy mod wedi cyflwyno rhai o'r rheini, ond nid oedd gennyf amser i graffu'n fanwl ar y ddogfen gyfan.

Y Prif Weinidog: Diolch ichi am y modd adeiladol y cyflwynasoch eich barn ar y cynllun cyflenwi. Sylweddolwch, oherwydd cyfyngiadau amser, na cheisiaf ymdrin â'r 20 a mwy o bwyntiau; ceisiaf ymdrin â'r rhai a arhosodd yn y cof.

O ran y confensiwn, efallai fod peth iaith amhriodol yma, ond ni ragwelir llithriant. Synnaf fod y ddogfen yn creu'r argraff y gallai llithriant ddigwydd. Dim ond petai'n hollol glir, ar sail barn y cyhoedd yng Nghymru, nad oeddent am gael refferendwm, y byddai llithriant. Mae Ieuan a minnau wedi bod yn glir ynghylch hynny. Hoffem wneud cynnydd o ran confensiwn, ond os yw'r dystiolaeth o ran barn y cyhoedd yng Nghymru yn dweud, 'Cadwch draw o'r pwnc hwn; nid ydym yn barod am hyn', yna ni

there will be no point in having a referendum. There is certainly no slippage in terms of wanting to do it, but it would be subject to that public opinion test before the next Assembly elections are over.

On the commission on finance, we have said time and again that there is no difference between what is outlined in this document and what existed before. We have always thought that it was more important to get the convention up and running than the commission and, therefore, we thought that the commission would follow on, about three months after the convention. The commission on Barnett probably has a shorter timescale in which to do its work and, therefore, would not find it too difficult to catch up with the convention once it is up and running, three months before the commission is.

The developments in Scotland are also helpful in terms of how the Scottish Parliament motion on financial accountability and transparency means that it can now engage with the Treasury, so that Treasury civil servants are now working in this field, and we can piggyback onto that to some extent. They do not talk about the Barnett formula, but it is in the same area of work, namely that of looking at alternative methods for funding devolved assemblies and parliaments and so on throughout the world.

The structural changes in the health service are out to consultation now—you use the phrase ‘scrapping the LHBs’; we would say ‘merging the LHBs’ from 2002 to 2008. However, there are clearly many opportunities during the next 12 weeks of this consultation exercise for everyone such as Assembly Members, party leaders such as you, and also those employed by LHBs or trusts or whatever to comment. We have merged trusts and we are now merging LHBs. On the other issues on Health Commission Wales and getting rid of the internal market, there is a great deal to be talked about during that consultation period before we move on to the decision phase later in the summer.

You made good points on palliative care.

fydd diben cael refferendwm. Yn sicr nid oes llithriant o ran yr awydd i'w wneud, ond byddai'n amodol ar y prawf hwnnw o farn y cyhoedd cyn i etholiadau nesaf y Cynulliad ddod i ben.

O ran y comisiwn ar gyllid, yr ydym wedi dweud droeon nad oes gwahaniaeth rhwng yr hyn a amlinellir yn y ddogfen hon a'r hyn a oedd yn bodoli o'r blaen. Yr ydym wedi credu drwy'r amser ei bod yn bwysicach sefydlu'r confensiwn na'r comisiwn ac, felly, credem y byddai'r comisiwn yn dilyn, ryw dri neu bedwar mis ar ôl y confensiwn. Mae gan y comisiwn ar fformiwla Barnett derfyn amser byrrach i wneud ei waith mae'n debyg ac, felly, ni fyddai'n ei chael yn rhy anodd dal i fyny â'r confensiwn wedi iddo gael ei sefydlu, dri mis cyn y comisiwn.

Mae'r datblygiadau yn yr Alban hefyd yn ddefnyddiol o ran sut y mae cynnig Senedd yr Alban ar atebolrwydd a thryloywder ariannol yn golygu y gall bellach ymgysylltu â'r Trysorlys, ac mae gweision sifil y Trysorlys bellach yn gweithio yn y maes hwn, a gallwn ddilyn yn sgîl hynny i ryw raddau. Nid ydynt yn sôn am fformiwla Barnett, ond yr un maes gwaith ydyw, sef edrych ar ddulliau amgen o gyllido cynulliaid a seneddau datganoledig ac yn y blaen ledled y byd.

Cynhelir ymgynghoriad ar y newidiadau strwythurol yn y gwasanaeth iechyd ar hyn o bryd—defnyddiwch yr ymadrodd ‘diddymu’r BILlau’; byddem ni'n dweud ‘uno’r BILlau’ o 2002 i 2008. Fodd bynnag, mae'n amlwg bod llawer o gyfleoedd yn ystod 12 wythnos nesaf yr ymgynghoriad hwn i bawb megis Aelodau'r Cynulliad, arweinyddion y pleidiau fel chi, a hefyd y rhai a gyflogir gan y BILlau neu'r ymddiriedolaethau neu beth bynnag y bo, gyflwyno sylwadau. Yr ydym wedi uno ymddiriedolaethau ac yn awr yr ydym yn uno BILlau. O ran y materion eraill am Gomisiwn Iechyd Cymru a chael gwared ar y farchnad fewnol, mae llawer iawn i'w drafod yn ystod y cyfnod ymgynghori cyn inni symud ymlaen i wneud penderfyniad yn ddiweddarach yn ystod yr haf.

Gwnaethoch bwyntiau da ynghylch gofal

This document is clear that we are not yet ready to move to allocation, but we need to move forward now that the money is in the budget, and you are right to point that out.

On patients' rights, again you are correct, but we are not able to tackle this early on. There is a programme of work and you have to set out what you are going to do first, and not everything can be done in year 1. On car parking charges, our general line has been, 'Look, this is 0.25 per cent of your revenue as a trust; are you telling us that you cannot find 0.25 per cent of your revenue from other sources?'. If they prove that they cannot, fair enough, we will have to look at it, but we think that they may be making too much of it.

On business rate relief, you are right that it does not get paid until 2009-10, but it is with respect to the year 2008-09 that has just started. I am not sure whether there are technical reasons for why it has to be paid in arrears; I will have to ask Brian Gibbons to write to you on that. I would assume that it has to be paid in arrears, but I should not be too dogmatic about that. I will have to come back to you on that or ask Brian to do so.

On the funding gap in higher education, clearly higher education in Wales is in a far healthier state now than it was a few years ago, but new challenges are emerging because of the marketisation of the system on the other side of the border. We have to look at the recruitment data—it is still early days for recruitment for the next academic year. I am aware of some of the concerns that have been expressed based on the early figures coming from UCAS—if it is still called UCAS. However, I understand that it is a totally different system and we do not yet have the evidence that would give a good like-for-like comparison with last year. I do not know when we will have that evidence, because I think that students are now asked to specify four universities instead of six, so

lliniarol. Mae'r ddogfen hon yn ei gwneud yn glir nad ydym yn barod i symud at ddyrannu eto, ond mae angen inni symud ymlaen gan fod yr arian yn y gyllideb erbyn hyn, ac yr ydych yn llygad eich lle wrth dynnu sylw at hynny.

O ran hawliau cleifion, yr ydych yn gywir unwaith eto, ond ni allwn fynd i'r afael â hyn yn gynnar. Ceir rhaglen waith a rhaid ichi ddatgan beth y bwriadwch ei wneud gyntaf, ac ni ellir gwneud popeth yn y flwyddyn gyntaf. O ran ffioedd parcio ceir, ein safbwynt cyffredinol yw, 'Edrychwch, mae hyn yn 0.25 y cant o'ch refeniw fel ymddiriedolaeth; a ydych yn dweud wrthym na allwch ddod o hyd i 0.25 y cant o'ch refeniw o ffynonellau eraill?'. Os gallant brofi na allant wneud hynny, digon teg, bydd yn rhaid inni edrych ar y sefyllfa, ond credwn eu bod yn gwneud môr a mynydd ohono o bosibl.

O ran rhyddhad ardrethi busnes, yr ydych yn iawn wrth ddweud na chaiff ei dalu tan 2009-10, ond mae'n ymwneud â'r flwyddyn 2008-09 sydd newydd ddechrau. Nid wyf yn siŵr a oes rhesymau technegol pam mae'n rhaid iddo gael ei dalu fel ôl-daliad; bydd yn rhaid imi ofyn i Brian Gibbons ysgrifennu atoch ynghylch hynny. Byddwn yn tybio bod yn rhaid iddo gael ei dalu fel ôl-daliad, ond ni ddylwn fod yn rhy ddogmataidd ynghylch hynny. Bydd yn rhaid imi ddod yn ôl atoch ynglŷn â hynny neu ofyn i Brian wneud hynny.

O ran y bwlch ariannu mewn addysg uwch, mae'n amlwg bod addysg uwch yng Nghymru mewn gwell sefyllfa yn awr nag a oedd ychydig flynyddoedd yn ôl, ond daw heriau newydd i'r amlwg oherwydd marchnadeiddio'r system dros y ffin. Rhaid inni edrych ar y data recriwtio—mae'n gynnar o hyd o ran recriwtio ar gyfer y flwyddyn academaidd nesaf. Yr wyf yn ymwybodol o rai o'r pryderon a fynegwyd yn ar sail y ffigurau cynnar gan UCAS—os mai UCAS yw ei enw o hyd. Fodd bynnag, deallaf ei bod yn system gwbl wahanol ac nid yw'r dystiolaeth gennym eto a fyddai'n rhoi cymhariaeth dda â'r llynedd ar sail debyg. Ni wn pa bryd y cawn y dystiolaeth honno, oherwydd credaf fod gofyn i fyfyrwyr erbyn hyn bennu pedair prifysgol yn lle chwech,

some fall off the end, but student numbers for next year are not affected. We would be concerned if we thought that student numbers would be affected.

The Welsh language and school closures are sensitive subjects, especially in certain parts of Wales but, on the other hand, if there are not the pupil numbers, then you have to adjust the school building stock. It is difficult for Governments to say, 'We have this stock of school buildings, now let us find the children to go into them', because it is the other way around: you have to say, 'This is the number of children that we have to educate; what school stock do we need in which to educate them?'. The birth rate is rising again and is up by about 15 per cent since its low point in 2000-01. Obviously, we have no idea how long that surge in the birth rate will continue. Who knows?

5.00 p.m.

You say that the target of funding 6,500 affordable houses is not spectacular, and we would agree with that; it is quite a modest target, but we think that it is achievable and will make a significant contribution.

You made points about the raft of road-safety measures in and near schools, such as the 20 mph zones, and the Safe Routes to School initiative, which encourages pupils to cycle or walk to school. That has the added benefit of improving children's health, given their cardiovascular decline because they do not walk to school, or run and play football on the way, as used to happen in the old days. In areas where the Safe Routes to School initiative has been in operation, there has been a spectacular reduction in the number of accidents. However, the issue is about how far local authorities can go with this, and how quickly they can get on with it.

On reopening stations, we agree entirely, and I have cut the tape at the official launch of reopened stations recently. Reopening stations, such as those on the Vale of

felly bydd rhai ar eu colled, ond nid effeithir ar niferoedd y myfyrwyr y flwyddyn nesaf. Byddem yn pryderu petaem yn credu y byddai'n effeithio ar niferoedd y myfyrwyr.

Mae'r iaith Gymraeg a chau ysgolion yn bynciau sensitif, yn arbennig mewn rhai rhannau o Gymru, ond ar y llaw arall, os nad oes digon o ddisgyblion, yna rhaid ichi addasu'r stoc o adeiladau ysgolion. Mae'n anodd i Lywodraethau ddweud, 'Dyma'r stoc o adeiladau ysgolion sydd gennym, beth am ddod o hyd i blant i'w rhoi ynddynt?', oherwydd i'r gwrthwyneb y mae: rhaid ichi ddweud, 'Hyn a hyn o blant y mae'n rhaid inni eu haddysgu; faint o adeiladau ysgolion y mae eu hangen arnom er mwyn eu haddysgu?'. Mae'r gyfradd genedigaethau'n codi eto a gwelwyd cynnydd o 15 y cant ers iddi fod ar ei hisaf yn 2000-01. Yn amlwg, nid oes syniad gennym am ba hyd y bydd y cynnydd hwnnw yn y gyfradd genedigaethau'n parhau. Pwy a wŷr?

Yr ydych yn dweud nad yw'r targed o ariannu 6,500 o gartrefi fforddiadwy'n un trawiadol, a byddem yn cytuno â hynny; mae'n darged eithaf cymedrol, ond credwn ei fod yn gyraeddadwy ac y bydd yn gwneud cyfraniad sylweddol.

Gwnaethoch bwyntiau ynglŷn â'r amryw o fesurau diogelwch y ffyrdd mewn ysgolion ac yn agos at ysgolion, megis y parthau 20 milltir yr awr, a'r fenter Llwybrau Diogel i'r Ysgol, sy'n annog disgyblion i seiclo neu gerdded i'r ysgol. Mae mantais arall i hynny hefyd sef gwella iechyd plant, o ystyried y dirywiad yn eu hiechyd cardiofasgwlaidd oherwydd nad ydynt yn cerdded i'r ysgol, nac yn rhedeg nac yn chwarae pêl-droed, fel yr arferai plant wneud yn y dyddiau a fu. Mewn ardaloedd lle y bu'r fenter Llwybrau Diogel i'r Ysgol ar waith, cafwyd gostyngiad enfawr yn nifer y damweiniau. Fodd bynnag, mae a wnelo'r mater â pha mor bell y bydd yr awdurdodau lleol yn gallu mynd â hyn a pha mor gyflym y gallant fwrw ymlaen ag ef.

Cytunwn yn llwyr ynglŷn ag ailagor gorsafoedd, ac yr wyf wedi torri'r tâp wrth lansio gorsafoedd sydd wedi'u hailagor yn swyddogol yn ddiweddar. Mae ailagor

Glamorgan line, the Ebbw vale line or individual stations such as Llanharan, gives people a huge thirst for train travel, whether that is during the day for the increasingly ageing population who want to shop in Aberystwyth, Cardiff or Swansea, or earlier in the day for commuters. Already, the Ebbw vale line has had its hundred-thousandth passenger, and it has not been open for more than a couple of months.

You also made a range of other points about new entrants to farming and banning plastic bags, which I will cover through supplementary letters, as I do not have the time to respond today.

Alun Ffred Jones: Diolch am y cyfle i ddweud gair am y ddogfen hon. Yr wyf yn croesawu ei chyhoeddi, gan ei bod yn dechrau rhoi cawd ar esgryn addewidion 'Cymru'n Un'. Mae'r Prif Weinidog, fel minnau, wedi bod mewn gwleidyddiaeth yn ddigon hir i wybod bod gwahaniaeth rhwng addo a chyflawni, ac, yn y bôn, y prawf fydd sut a pha mor effeithiol yr ydym yn cyflawni addewidion y strategaeth. Hoffwn gyfeirio at rai o'r addewidion hynny.

Mae'r strategaeth addysg Gymraeg a gaiff ei llunio eleni a'i gweithredu y flwyddyn nesaf yn eithriadol o bwysig o safbwynt ehangu hawliau rhieni sydd am i'w plant gael addysg Gymraeg. Bydd hynny'n gam pwysig ymlaen tuag at greu Cymru ddwyieithog. Rhaid sicrhau bod y strategaeth yn cael ei gweithredu yn gyfartal ar draws Cymru, er nad yn yr un modd ymhob man, ond ei bod hi yn ei lle, o leiaf.

Yr wyf hefyd yn croesawu'r addewid i frwr ymlaen â Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol am y Gymraeg, gan fod hwnnw'n allweddol i sicrhau hawliau siaradwyr Cymraeg.

Edrychaf ymlaen at weld sefydlu'r comisiwn cyllido. Byddwn wedi hoffi gweld hynny yn gynharach, ond mae'n gam ymlaen wrth sicrhau bod yr adnoddau sydd i fod i ddod i Gymru yn cyrraedd Cymru, a hynny er mwyn mynd i'r afael â rhai o broblemau dwfn rhai ardaloedd o Gymru. O edrych ar y ffigurau,

gorsafydd, megis y rhai ar reilffordd Bro Morgannwg, rheilffordd Glyn Ebwy neu orsafydd unigol megis Llanharan, yn codi awydd mawr ar bobl i deithio ar y trên, boed hynny yn ystod y dydd ar gyfer y boblogaeth sy'n heneiddio fwyfwy sydd am siopa yn Aberystwyth, yng Nghaerdydd neu yn Abertawe, neu'n gynharach yn y dydd ar gyfer cymudwyr. Eisoed, mae can mil o deithwyr wedi teithio ar reilffordd Glyn Ebwy, a dim ond ers rhyw ddeufis y mae wedi bod ar agor.

Gwnaethoch nifer o bwyntiau hefyd ynglŷn â newydd-ddyfodiaid i ffermio a gwahardd bagiau plastig, y byddaf yn ymdrin â hwy mewn llythyrau atodol, oherwydd nid oes gennyf ddigon o amser i'w hateb heddiw.

Alun Ffred Jones: Thank you for the opportunity to say a few words about this document. I welcome its publication, as it starts to put the flesh on the bones of the 'One Wales' commitments. The First Minister, like me, has been in politics long enough to know the difference between promising and delivering, and, in essence, the proof will be how we deliver the strategy's promises, and how effectively we do that. I just want to refer to some of those promises.

The Welsh-medium education strategy that will be formulated this year and put into operation next year is vital to extend the rights of parents who want their children to receive a Welsh-medium education. That would be an important step forward towards creating a bilingual Wales. We must ensure that the strategy is implemented equally across Wales, though not in the same way everywhere, so that it is at least in place.

I also welcome the commitment to forge ahead with the legislative competence Order on the Welsh language, given that that is essential to safeguarding the rights of Welsh speakers.

I look forward to seeing the finance commission established. I would have liked to see that happen sooner, but it is a step towards ensuring that resources that are meant to come to Wales reach Wales, to allow us to tackle some of the deep-rooted problems found in parts of Wales. Having

nid wyf o'r farn fod Cymru yn cael chwarae teg, ac nid mater o gwyno nad oes digon o arian yn dod o Lundain mohono; mae edrych ar y ffeithiau o ran perfformiad economaidd gwahanol rannau o Brydain yn ein harwain i gredu bod angen mwy o adnoddau arnom, am gyfnod o leiaf, i fynd i'r afael â rhai o'r materion hyn.

Yr wyf hefyd yn croesawu'r addewidion ynghylch tai fforddiadwy a'r adolygiad o bolisiau cynllunio. Mae'r rhain yn allweddol i geisio ymateb i densiynau pobl ar lawr gwlad, yn arbennig pobl ifanc a theuluoedd sy'n chwilio am gartrefi.

Mae gwella cysylltiadau trên a ffyrdd rhwng y de, y canolbarth a'r gogledd yn bwysig iawn i ddatblygu Cymru unol sy'n gweld ei hun yn genedl unol, lle mae'r cyfleoedd yr un fath i bobl ym mhob rhan ohoni.

O ran datblygiadau colegau addysg bellach, mae sôn am wella eu darpariaeth Gymraeg, lle mae'r sefyllfa bresennol yn eithriadol o wan. A gaiff hynny ei gynnwys yn adroddiad Webb, sydd hefyd yn bellgyrhaeddol os caiff ei weithredu? O gofio'r anawsterau a fu—ac sy'n parhau o hyd, yn anochel—gydag ad-drefnu ysgolion, er enghraifft, mae goblygiadau mawr i adroddiad Webb. A dderbyniwch y bydd rhaid priodi y rheini ag ystyriaethau o ran y ddarpariaeth Gymraeg?

O ran yr addewid ynghylch coleg ffederal, mae prifysgolion yn sefydliadau annibynnol, ac yn fwy felly wrth i Brifysgol Cymru ddatgymalu. Sut fyddwch chi fel Llywodraeth yn bwrw ymlaen â'r cynlluniau i sefydlu trefniant ar draws Cymru pan fyddwch yn gorfod gwneud hynny gyda sefydliadau sy'n gweithredu'n fwyfwy annibynnol, yn unigol ac ar wahân?

Y Prif Weinidog: Bu ichi siarad am roi cnawd ar yr esgyrn, ond cig yr oeddwn yn bwriadu ei roi ar gorff y ddogfen hon. Yr hyn sy'n bwysig yw ein bod yn ceisio cau'r hollt traddodiadol o 'ni a nhw' sydd ymhob democratiaeth fodern. Mae'n mynd yn waeth yn gyffredinol, ac yr ydym yn ceisio osgoi hynny yng Nghymru, drwy ddefnyddio datganoli fel system a dogfennau fel hon i

looked at the figures, I do not think that Wales is being treated fairly, and that is not me complaining that we do not get enough money from London; looking at the facts on the economic performance of various parts of Britain leads us to believe that we need more resources, for a time at least, to get to grips with some of these issues.

I also welcome the commitments that relate to affordable housing and the review of planning policies. Those are essential if we are to try to respond to the tensions of people on the ground, particularly young people and families looking for a home.

Improving road and rail links between south, mid and north Wales is vital if we are to promote a unified Wales that sees itself as a unified nation, where opportunities are the same for people in all parts of the country.

On the development of further education colleges, there is talk of improving their Welsh-medium provision, and the current situation is exceptionally weak. Will that be included in the Webb report, which is also far-reaching if it is implemented? Given the difficulties that have arisen—and that continue to arise, inevitably—with the reconfiguration of schools, for instance, the Webb report has serious implications. Do you accept that they will have to be married with considerations relating to Welsh-medium provision?

On the pledge about a federal college, universities are independent bodies, and that is even more true as the University of Wales becomes fragmented. How will you as a Government proceed with plans to establish that arrangement across Wales when you will have to do so with institutions that increasingly operate as independent, individual and separate entities?

The First Minister: You talked about putting flesh on the bones, but it was meat that I intended to put on the body of this document. What is important is that we try to close the traditional gulf between 'us and them' that exists in every modern democracy. Generally, it is getting worse, and we are trying to avert that in Wales, by using devolution as a system and documents such

leihau'r hollt. Er mwyn gwneud hynny, rhaid glynu at eich addewidion a dangos sut y byddwch yn eu cyflawni.

Bu'r Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol am y Gymraeg ar y gweill ers cyfnod, ac mae'r siwmpwr bron wedi ei gwau erbyn hyn. Yr ydym yn agos iawn at fod yn barod i gyflwyno'r darn sydd wedi ei wau i Swyddfa Cymru yn San Steffan, gan ddisgwyl ymateb positif yn y trafodaethau a gawn.

O ran y comisiwn a fydd yn ystyried trefniadau cyllido Cymru drwy fformiwla Barnett i weld a oes ffordd well o wneud hynny, mae'r datblygiadau a welwyd yn yr Alban yn adeiladol, er i'r rheini gael eu cymhlethu gan yr olew a'r nwy ym môr y gogledd nad yw gennym ni, wrth gwrs. Mae'r ffaith fod pethau yn dechrau symud yn yr Alban, a bod yr iâ wedi dechrau cracio, yn addawol ac yn help inni wrth sefydlu'r comisiwn ar gyllido'r Cynulliad a'n cyfundrefn ddatganoledig.

Mae tensiynau o ran tai fforddiadwy oherwydd y farchnad ddeuol sydd ohoni mewn ardaloedd hyfryd sydd â nifer fach o swyddi sy'n talu'n dda ar gael. Ar ben y rheini, mae tensiynau sy'n deillio o'r ffaith ei bod hi'n anos i bobl ifanc sy'n prynu am y tro cyntaf gael morgais. Weithiau, yr ydych yn meddwl eich bod wedi ystyried popeth, ond mae tensiynau newydd yn codi. Os gallwn gyflawni'r addewid i ariannu 6,500 o dai fforddiadwy, bydd hwnnw'n brawf ein bod yn gallu ymyrryd yn y farchnad mewn ffordd adeiladol, sy'n helpu pobl ifanc nad ydynt yn gallu prynu tŷ ar hyn o bryd.

O ran y cysylltiadau trafniadaeth rhwng y gogledd, y canolbarth a'r de, clustnodwyd yr arian. Gwelwch yn y ddogfen fod £75 miliwn ar gael, sy'n gyfanswm llawer uwch na'r addewid. Weithiau, yr ydym yn mynd yn bellach na'r hyn a addawyd gennym, ac yr ydym yn barod i wneud hynny. Mae'n bwysig cael cyfleoedd economaidd cyfartal i ardaloedd gwahanol Cymru.

5.10 p.m.

O ran colegau addysg bellach ac adnoddau i redeg cyrsiau galwedigaethol yn Gymraeg,

as this to narrow that gap. To do that, you must stick to your commitments and demonstrate how you intend to achieve them.

The Welsh language legislative competence Order has been in the pipeline—or 'on the knitting needles', as we say in Welsh—for some time, and the jumper has nearly been knitted by now. We are nearly ready to present the part that has been knitted to the Wales Office at Westminster, fully expecting a positive response in our discussions.

On the commission that will consider the funding arrangements for Wales via the Barnett formula to see whether there is a better way of doing it, the developments under way in Scotland are constructive, although the issue is complicated by the north sea oil and gas, which we do not have, of course. The fact that things are starting to move in Scotland, and that the ice is starting to crack, is promising and will help us as we set up the commission on funding the Assembly and our system of devolution.

There are tensions because of affordable housing, and they are down to the dual market that exists in wonderful areas that have very few well paid jobs to offer. On top of those, there are more tensions arising from the fact that it is harder for young first-time buyers to get a mortgage. Sometimes, you think that you have covered all bases, but then new tensions emerge. If we can deliver our pledge of funding 6,500 affordable houses, that will be testimony that we can intervene in the market in a constructive way, which will help young people who are unable to purchase a home at present.

On the transport links between north, mid and south Wales, the funding has been allocated. You will see in the document that £75 million is available, which is a sum far greater than was promised. Occasionally, we go beyond what we promised, and we are prepared to do that. It is important that the different areas of Wales are given equal economic opportunities.

On further education colleges, and resources to run vocational courses through the medium

bu'n broblem erioed, gan nad oedd yr adnoddau ar gael. Rhaid pwyso'n galed i gael adnoddau sy'n fodern ac yn addas i'r pwrpas o redeg cyrsiau galwedigaethol. Cymerwyd llawer o gamau i ymestyn darpariaeth cyrsiau galwedigaethol Cymraeg, nid yn unig mewn colegau fel Coleg Meirion Dwyfor, lle gwneir y rhan fwyaf o'r gwaith yn Gymraeg, hyd y deallaf, ond hefyd mewn colegau eraill lle nad oes llawer o staff yn gweithio drwy gyfrwng y Gymraeg, er bod y coleg yn dymuno cynnig y cyrsiau, efallai.

O ran y coleg ffederal, yr ydych chi'n meddwl ei fod yn broblem mai cyfundrefn ffederal sydd i Brifysgol Cymru, ac os yw'r system honno'n gwanhau, sut allwn ddisgwyl iddi hybu'r broses o gael coleg ffederal rhithwir i redeg cyrsiau addysg uwch drwy gyfrwng y Gymraeg. Nid wyf yn siŵr pa wahaniaeth a wneir yn hynny o beth. Os yw'r ewyllys da ar gael, ac os ydym ni a Chyngor Cyllido Addysg Uwch Cymru yn rhoi hwb i'r prosiect, nid wyf yn credu bod cyfundrefn y brifysgol ei hun mor allweddol â hynny i'r broses.

Michael German: I will start by welcoming the publication of this timetable; however, we have been given a complex document to analyse in a short period of time. In future, when timetables are issued, perhaps the Government could give us a little more notice so that we can go through the items included.

We support the commitments given in large parts of the document, some of which we have seen in earlier documents, and there are things that we would support and encourage the Government to get on with as soon as possible.

I want to start by dealing with the infelicitous language that the First Minister referred to earlier, in respect of the All-Wales Convention and the referendum on the Assembly's powers. I want to refer to commitment 1 in the document, which states that the convention is expected to complete in 2010. I have seen the terms of reference for the All-Wales Convention, given to you by the establishing committee comprising Labour and Plaid Cymru Members. Those terms of reference state that the convention's

of Welsh, that has always been a problem, as the resources were not available. We must press for resources that are modern and fit for the purpose of running vocational courses. Many steps have been taken to extend the provision of Welsh-medium vocational courses, not only in colleges such as Coleg Meirion Dwyfor, where the majority of work is undertaken in Welsh, as I understand it, but also in other colleges that do not have many tutors who can work through the medium of Wales, despite the fact that the college is willing to offer those courses, perhaps.

On the federal college, you think that it is a problem that the University of Wales has a federal system, and that, if that system breaks down, how can we expect it to facilitate the process of getting a virtual federal college to run higher education courses in Welsh? I am not sure what difference that makes. If the goodwill is there, and if we and the Higher Education Funding Council for Wales support the project, I do not think that the university's own system will be all that important.

Michael German: Yr wyf am ddechrau drwy groesawu cyhoeddi'r amserlen hon; fodd bynnag, cawsom ddogfen gymhleth i'w dadansoddi mewn byr amser. Yn y dyfodol, pan gaiff amserlenni eu cyhoeddi, efallai y gallai'r Llywodraeth roi mwy o rybudd inni fel y gallwn ymdrin â'r eitemau a gyhwyrsir.

Yr ydym yn cefnogi'r ymrwymadau a wneir mewn rhannau helaeth o'r ddogfen, yr ydym wedi gweld rhai ohonynt mewn dogfennau blaenorol, ac mae rhai pethau y byddem yn eu cefnogi ac yn annog y Llywodraeth i frwr ymlaen â hwy cyn gynted ag sy'n bosibl.

Yr wyf am ddechrau drwy ddelio â'r geiriau amhriodol y cyfeiriodd y Prif Weinidog atynt yn gynharach, ynghylch Confensiwn Cymru Gyfan a'r refferendwm ar bwerau'r Cynulliad. Yr wyf am gyfeirio at ymrwymiad 1 y ddogfen, sy'n dweud bod disgwyl i'r confensiwn gwblhau ei waith yn 2010. Yr wyf wedi gweld cylch gorchwyl Confensiwn Cymru Gyfan, a roddwyd i chi gan y pwyllgor sefydlu a oedd yn cynnwys Aelodau Llafur a Phlaid Cymru. Dywedir yn y cylch gorchwyl hwnnw y cyflwynir adroddiad y

report will be delivered by the end of 2010, and yet the delivery plan states that the convention is expected to be complete in 2010. It may be that there is another slippage here that we do not quite understand. First Minister, could you explain whether I am reading something into this that was not quite meant and whether the commitment is still as strong as it was? This is the second time that we have seen a change in language, which could result in a double meaning or an ambiguous meaning regarding when this work will be completed. I would be grateful if you could clear that matter up for us, First Minister.

Four measures are outlined in the key to the timetable's activities. The middle two are quite easy to understand: 'I' stands for implementation, that is, 'We are doing it', and 'C' stands for completed, which is 'We have done it'. However, the first one is interesting: 'PW' stands for preparatory work, which I interpret as meaning, 'We are thinking about it'. The last one, 'AD', stands for 'Activity dependent on outcome of initial stage'. In other words, 'We will do something, depending on what we thought about it'. That creates a new category.

When looking across the columns in this timetable, we see lots of 'PW', 'PW', 'AD', which basically means, 'We are thinking about it, we are thinking about it, and then we might do something about it, depending on what we thought about it'. That is not a very strong and clear commitment. Some of the major issues that your colleagues have been looking for in the document fall into the categories of those new Welsh words 'PWPWAD' or 'PWADAD'—the initials put together—including free laptops for children, grants for first-time buyers, and support for a Welsh-language newspaper. In fact, of all the 228 pledges, 51 of them fall into the 'PWPWAD' or 'PWADAD' categories, meaning that there is no firm and timed commitment for action. Your document could be beefed up by giving us a much clearer view of when you want to complete and implement a commitment—and those middle two measures of 'Implementation' and 'Completed' are perfectly clear.

confensiwn erbyn diwedd 2010, ond dywedir yn y cynllun cyflenwi y disgwylir i'r confensiwn gwblhau ei waith erbyn 2010. Efallai fod llithriant arall i'w gael yma nad ydym yn ei ddeall yn iawn. Brif Weinidog, a allech esbonio a wyf yn gweld rhywbeth yn hyn nad oedd wedi'i fwriadu yn hollol ac a yw'r ymrwymiad cyn gryfed ag a oedd? Dyma'r ail waith inni weld newid mewn geiriau, a allai esgor ar ystyr ddwbl neu ystyr amwys ynghylch pryd y bydd y gwaith hwn wedi ei gwblhau. Byddwn yn ddiolchgar pe gallech egluro'r mater hwnnw inni, Brif Weinidog.

Mae pedwar mesur yn cael eu hamlinellu yn yr esboniad ar weithgareddau'r amserlen. Mae'r ddau sydd yn y canol yn weddol hawdd eu deall: Ystyr 'G' yw gweithredu, hynny yw, 'Yr ydym yn ei wneud', ac ystyr 'C' yw cwblhawyd, sef 'Yr ydym wedi'i wneud'. Fodd bynnag, y mae'r un cyntaf yn ddi-ddorol: ystyr 'GP' yw gwaith paratoi, sydd i mi'n golygu, 'Yr ydym yn meddwl amdano'. Mae'r un olaf 'GD' yn golygu 'Gweithgaredd yn dibynnu ar ganlyniad y cam cyntaf'. Mewn geiriau eraill, 'Gwnawn rywbeth, gan ddibynnu ar yr hyn yr oeddem yn ei feddwl amdano'. Mae hynny'n creu categori newydd.

Ac edrych ar draws y colofnau sydd yn yr amserlen hon, gwelwn lawer iawn o 'GP', 'GP', 'GD', ac yn y bôn mae hynny'n golygu, 'Yr ydym yn meddwl amdano, yr ydym yn meddwl amdano, ac yna efallai y gwnawn rywbeth yn ei gylch, gan ddibynnu ar yr hyn yr oeddem yn ei feddwl amdano'. Nid yw'n ymrwymiad cryf a chlir iawn. Mae rhai o'r materion sylweddol y mae eich cyd-Aelodau wedi bod yn chwilio amdanynt yn y ddogfen yn perthyn i gategoriâu'r geiriau newydd hynny 'GPGPGD' neu 'GPGDGD'—o roi'r llythrennau blaen ynghyd—gan gynnwys gliniaduron am ddim i blant, grantiau i bobl sy'n prynu eu tŷ cyntaf, a chefnogaeth i bapur newydd Cymraeg. Mewn gwirionedd, o'r 228 o addewidion, mae 51 yn perthyn i gategoriâu 'GPGPGD' neu 'GPGDGD', sy'n golygu nad oes ymrwymiad cadarn i weithredu nac ymrwymiad ynghylch amseriad gweithredu. Gallech wneud eich dogfen yn llawer mwy cadarn drwy roi syniad cliriach inni o ran

pryd yr ydych am gwblhau a gweithredu ymrwymiad—ac mae'r ddau fesur yn y canol sy'n ymwneud â 'Gweithredu' a 'Chwblhau' yn gwbl glir.

I wonder whether you said in your statement this afternoon that, in the next 12 months, you will be eliminating the use of private sector hospitals by 2011, so that you are doing something in the next 12 months that you gave a commitment to do by 2011. Either that was more infelicitous language, or you meant that you would make sure that it happened by 2011 and that you would be making the decision in the coming year. However, you clearly need to be careful about the language that you use in any timetable that you create.

Tybed a ddywedasoeh yn eich datganiad y prynhawn yma y byddech, yn y 12 mis nesaf, yn rhoi'r gorau i ddefnyddio ysbytai'r sector preifat erbyn 2011, fel y byddwch yn gwneud rhywbeth yn y 12 mis nesaf y rhoddasoeh ymrwymiad i'w wneud erbyn 2011? Naill ai yr oeddech yn defnyddio geiriau amhriodol unwaith yn rhagor, neu yr oeddech yn golygu y byddech yn gwneud yn siŵr y byddai'n digwydd erbyn 2011 ac y byddech yn gwneud y penderfyniad yn y flwyddyn i ddod. Fodd bynnag, mae'n amlwg bod angen i chi fod yn ofalus o ran y geiriau y byddwch yn eu defnyddio mewn unrhyw amserlenni y byddwch yn eu llunio.

I share the view that we need to crack on with setting up the independent commission on finance. If we do not get that work done, we will not be in a position to have a detailed working analysis, and some of us suspect that the Prime Minister will have completed his own work by that time. Given that he has less time before he next stands for election than you or this Government, it seems to me that that ought to be moved on as rapidly as possible. We are still waiting for that.

Cytunaf â'r farn bod angen inni fwrw ymlaen â sefydlu'r comisiwn annibynnol ar gyllid. Oni wnawn y gwaith hwnnw, ni fyddwn yn gallu gwneud dadansoddiad ymarferol manwl, ac mae rhai yn ein plith yn tybio y bydd Prif Weinidog Prydain wedi cwblhau ei waith ei hun erbyn hynny. O ystyried bod ganddo lai o amser cyn y tro nesaf y bydd yn sefyll etholiad na chi na'r Llywodraeth hon, mae'n ymddangos i mi y dylid bwrw ymlaen â hynny cyn gynted ag sy'n bosibl. Yr ydym yn dal i ddisgwyl hynny.

There are a huge number of health pledges that I would like to ask you about, which have no firm time commitment. Can you tell us, for example, when you will be piloting the new multipurpose wellbeing centres? When will you be giving new priority to mental health, which is a major issue in Wales? Mental health services are severely underfunded and under-resourced, yet we have no firm timetable for when that will happen. When will we get improved provision for long-term conditions such as stroke and diabetes? All of those commitments do not have a timescale. There is no firm time commitment for the increase in the number of nurses qualified to prescribe medicines either.

Mae nifer aruthrol o addewidion ym maes iechyd yr hoffwn eich holi yn eu cylch, sydd heb ddim ymrwymiad pendant o ran amser. A allwch ddweud wrthym, er enghraifft, pryd y byddwch yn treialu'r canolfannau lles amlbwrpas newydd? Pryd y byddwch yn rhoi blaenoriaeth newydd i iechyd meddwl, sy'n fater o bwys yng Nghymru? Mae gwasanaethau iechyd meddwl yn cael eu tan-gyllido'n ddifrifol ac yn cael rhy ychydig o adnoddau, ac eto nid oes gennym amserlen gadarn ar gyfer pryd y bydd hynny'n digwydd. Pryd y cawn well darpariaeth ar gyfer cyflyrau hirdymor megis strôc a diabetes? Nid oes amserlen ar gyfer yr holl addewidion hynny. Nid oes ymrwymiad amser penodol ar gyfer cynyddu nifer y nyrsys sy'n gymwys i roi presgripsiwn ar gyfer meddyginiaethau ychwaith.

In education, can you tell us whether you are

Ym maes addysg, a allwch ddweud wrthym a

now committed to reducing class sizes in the years that you have stated? You would not have to go a great distance from Cardiff to hear headteachers explain to you, as they have been explaining to me, right around Wales, that they will find it impossible, given the resources available, to achieve this reduction within the timescale provided. In fact, I have heard headteachers in Newport say that they will do it in part: they will do as much as they can, because they are committed to the notion, but they will not be able to execute this in the way that you have determined. I wonder whether you are as committed to this as you say that you are. Can you tell us now when you will have completed that reduction in class sizes? While we welcome the publication of the timetable, because it is important, as Alun Ffred said, in the end it is about what you deliver, but there is a great deal that remains to be timetabled or which could do with a firmer timetable, because we need to be able to measure the responses against the promises that you have made.

The First Minister: Thank you for that contribution, Mike. You are the leader of an opposition party, but that was a constructive contribution, and I will try to respond in the same way. You said that it is a complex document and that you would have liked more notice of it, but I am not sure that it is complex. Some of the coverage, as on stroke, for instance, is complex, and that has been set out in considerable detail. It is a numerous set of commitments, and I think that that is what you are talking about. You cannot analyse 229 commitments and play around with them as much as you would perhaps have liked, but I am not sure how else we could have done it. We have to issue it, explain it, launch it to the press and the wider public and then lay it before the Assembly for you to ask questions about it. However, we hope that it is simple. It is long, with a lot of commitments and explanation, but I would not call it a complex document. If we can make it less complex in future, in the light of your observations, we will try to do that.

With regard to the allegation about

ydych wedi ymrwymo erbyn hyn i leihau maint dosbarthiadau yn y blynyddoedd a ddatganasoch? Ni fyddai'n rhaid ichi deithio'n bell iawn o Gaerdydd i glywed penaethiaid yn esbonio wrthyf, fel y buont yn esbonio wrthyf fi, ym mhob cwr o'r wlad, sut y bydd yn amhosibl iddynt, yn wyneb yr adnoddau sydd ar gael, gyflawni'r lleihad hwn o fewn yr amserlen a roddwyd. A dweud y gwir, yr wyf wedi clywed penaethiaid yng Nghasnewydd yn dweud y gwnânt hynny'n rhannol: gwnânt gymaint ag y gallant, oherwydd eu bod wedi ymrwymo i'r syniad, ond ni fyddant yn gallu cyflawni hyn yn y ffordd a bennwyd gennych. Tybed a ydych wedi ymrwymo cymaint i hyn ag yr honnwch. A allwch ddweud wrthym yn awr pryd y byddwch wedi cyflawni'r lleihad hwnnw ym maint dosbarthiadau? Er ein bod yn croesawu cyhoeddi'r amserlen, oherwydd ei bod yn bwysig, fel y dywedodd Alun Ffred, yn y pen draw, yr hanfod yw'r hyn a gyflawnwch, ond erys llawer i'w amserlennu neu a ddylai gael amserlen gadarnach, oherwydd y mae angen inni allu mesur yr ymatebion yn erbyn yr addewidion yr ydych wedi'u gwneud.

Y Prif Weinidog: Diolch ichi am y cyfraniad hwnnw, Mike. Yr ydych yn arweinydd gwrthblaid, ond yr oedd hwnnw'n gyfraniad cadarnhaol, a cheisiaf ymateb yn yr un modd. Dywedasoch ei bod yn ddogfen gymhleth ac y byddech wedi hoffi mwy o raghysbysiad yn ei chylch, ond nid wyf yn sicr a yw'n gymhleth. Mae peth o'r cynnwys, ynglŷn â strôc, er enghraifft, yn gymhleth, ac amlinellwyd hynny'n arbennig o fanwl. Mae'n set niferus o ymrwymadau, a chredaf taw at hynny y cyfeiriwch. Ni allwch ddadansoddi 229 o ymrwymadau a'u trin a'u trafod i'r graddau y byddech wedi dymuno, o bosibl, ond nid wyf yn siŵr sut arall y gallem fod wedi bwrw iddi. Rhaid inni gyhoeddi'r ddogfen, ei hesbonio, ei lansio gerbron y wasg a'r cyhoedd ac yna ei chyflwyno gerbron y Cynulliad i chi holi cwestiynau yn ei chylch. Fodd bynnag, gobeithiwn ei bod yn syml. Mae'n faith, gyda nifer o ymrwymadau ac esboniadau, ond ni fyddwn yn ei galw'n ddogfen gymhleth. Os gallwn ei gwneud yn llai cymhleth i'r dyfodol, yn wyneb eich sylwadau, ceisiwn wneud hynny.

A chyfeirio at yr honiad ynglŷn ag iaith

infelicitous language, I can assure you that there is no slippage. You can always do a detailed textual analysis to see whether the language is different from that used before, and you may then suspect that that implies a weakening of a commitment, but whatever you may have read, or misread, in it, I can assure you, as I stand here in the Chamber on behalf of this administration, that there is no slippage. This is a 'read my lips' issue for me and for Ieuan: there is no slippage. Whatever you may read into it, there is no slippage.

I cannot see a problem in saying that work will be completed by 2010, therefore giving an element of choice as to how you run the convention, and how you measure the state of public opinion, which is the exception to the commitment to the convention, as has been said on numerous occasions by Ieuan and by me. This is a four-year programme, after all; therefore, in terms of your point that 50 or so out of the 230 commitments are covered by the two later or less fully committed observations, in a four-year programme, bar three months, you are bound to get some material that is not in year 1, which, as yet, looks pretty untested, but which we hope that we can move on to. It is a little like—well, it is not very much like it, but the illustration would be that when a scriptwriter would come to Sam Goldwyn with a great idea for a film, he would say, 'I can give you a definite maybe on that'. Therefore, you say, 'Okay, we hope that we can move forward on this but maybe we should do a pilot scheme first because we are not absolutely certain that we will want to proceed. Over a four-year period we will probably be pretty favourably inclined towards it, but it has to be tested, sometimes by pilot schemes. Then we will see how we go.' I do not think that that is unhealthy in a programme that is intended to cover 3.75 years.

5.20 p.m.

On the question of eliminating the use of private sector hospitals by 2011 and why that is called a completed or implemented programme, I think that we are now happy, given the sharp reduction in waiting lists and

amhriodol, gallaf eich sicrhau nad oes dim llithriant. Gallwch bob amser ddadansoddi testun yn ofalus i weld a yw'r iaith yn wahanol i'r hyn a ddefnyddiwyd yn flaenorol, a gallwch amau wedyn fod hynny'n awgrymu glastwreiddio ymrwymiad, ond beth bynnag yr ydych wedi'i ddarllen, neu'i gamddarllen, ynnddi, gallaf eich sicrhau, wrth imi sefyll yma yn y Siambr ar ran y weinyddiaeth hon, nad oes dim llithriant. Mae hwn yn fater 'darllenwch fy ngwefusau' i mi ac i Ieuan: nid oes dim llithriant. Pa ddehongliad bynnag a wnaethoch, nid oes dim llithriant.

Ni allaf weld problem o ran dweud y bydd gwaith wedi'i gwblhau erbyn 2010, sy'n golygu rhoi elfen o ddewis ynghylch sut y byddwch yn cynnal y confensiwn, a sut y byddwch yn mesur barn gyhoeddus, sy'n eithriad i'r ymrwymiad i'r confensiwn, fel y dywedwyd droeon gan Ieuan a chennyf finnau. Mae hon yn rhaglen bedair blynedd, wedi'r cyfan; felly, o ran eich pwynt bod tua 50 o'r 230 o ymrwymadau yn destun y ddau sylw diweddarach neu sydd â llai o ymrwymiad, mewn rhaglen bedair blynedd, namyn tri mis, mae'n anochel y cewch beth deunydd nad yw ym mlwyddyn 1, sydd, hyd yma, yn edrych yn rhywbeth nad yw wedi'i brofi, er ein bod yn gobeithio gallu symud ymlaen ato. Mae braidd yn debyg—wel, nid yn debyg iawn, i sefyllfa lle y byddai sgriptiwr yn mynd at Sam Goldwyn gyda syniad gwyh ar gyfer ffilm ac yntau'n dweud, 'Gallaf roi efallai pendant yn ymateb i chi'. Felly, yr ydych yn dweud, 'O'r gorau, gobeithiwn allu symud ymlaen gyda hyn ond efallai y dylem gynnal cynllun peilot i ddechrau gan nad ydym yn gwbl sicr y bydd arnom eisiau parhau ag ef. Dros gyfnod o bedair blynedd, mae'n debyg y byddwn yn edrych yn bur ffafriol arno, ond rhaid iddo gael ei brofi, weithiau gyda chynlluniau peilot. Yna cawn weld beth a wnawn.' Ni chredaf fod hynny'n beth afiach mewn rhaglen sydd i fod i bara am 3.75 o flynyddoedd.

O ran rhoi'r gorau i ddefnyddio ysbytai'r sector preifat erbyn 2011 a pham y gelwir hynny'n rhaglen sydd wedi'i chwblhau neu ei gweithredu, credaf ein bod yn awr yn fodlon, yn wyneb y lleihad sylweddol mewn rhestrau

the way in which achieving those waiting lists is less and less dependent on the use of private hospitals in Wales, that we will not need them. In other words, we are already confident that we can see exactly how we will do this, now that the additional capacity is coming on stream in the national health service, as anyone who has been put forward for an operation recently will realise from the speed by which they get an out-patient consultation and then an operation allocated to them. It is much faster than it was before and is almost invariably provided in NHS facilities.

On the question of mental health, there is a very detailed explanation provided. The same applies to stroke treatment. We have already made allocations for improved services to stroke patients because we accept that that has been a cinderella service. Heart disease and cancer have had a far higher priority. Stroke treatment is the cinderella service. The whole of the British health service has to get stuck into this question of how to improve the recovery potential of stroke victims.

The last question that you raised was about headteachers in Cardiff stating that they cannot implement what is asked of them for the sum of money allocated to them. This is where we are reliant on our partners in local government. We ask them, 'Based on the pilot schemes, what does it cost you? How many more schools do you have than those in which you run the pilot schemes? How much money will it cost to deliver the whole programme therefore, given the costs that you have incurred in delivering the pilot schemes?'. We have given them what they have asked for. It is difficult for us to second-guess what local authorities are saying. If they have calculated the figures wrongly there is no point in coming to us and pointing the finger of blame at the Assembly. It is always easy to do that, and to say 'It must be the Assembly's fault, and that it failed to give us enough money', rather than pointing the finger of blame at who did the calculations, who got it wrong and gave us the wrong figures. We agreed to remunerate them based on those figures and then they come to us

aros a bod y ffordd y mae sicrhau'r rhestrau aros hynny'n dibynnu llai a llai ar ddefnyddio ysbytai preifat yng Nghymru, na fydd eu hangen arnom. Mewn geiriau eraill, yr ydym eisoes yn ffyddiog y gallwn weld sut yn union y cyflawnwn hyn, gan fod y capasiti ychwanegol yn awr yn cyrraedd y gwasanaeth iechyd gwladol, fel y bydd unrhyw un a glywodd ei fod am gael llawdriniaeth yn ddiweddar wedi sylweddoli yn ôl pa mor gyflym y cawsant ymgynghoriad fel claf allanol a dyddiad ar gyfer llawdriniaeth. Mae'n llawer cynt nag a oedd o'r blaen, ac mae bron yn ddiethriad yn cael ei ddarparu mewn cyfleuster GIG.

O ran iechyd meddwl, rhoddir esboniad manwl iawn. Mae'r un peth yn wir am driniaeth at strôc. Yr ydym eisoes wedi gwneud dyraniadau ar gyfer gwell gwasanaethau i gleifion strôc gan ein bod yn derbyn bod hwnnw wedi bod yn wasanaeth sydd wedi'i esgeuluso. Mae clefyd y galon a chanser wedi cael blaenoriaeth lawer uwch. Triniaeth at strôc yw'r gwasanaeth sydd wedi'i esgeuluso. Rhaid i wasanaeth iechyd Prydain, yn ei gyfanrwydd, fynd i'r afael go iawn â sut i wella gallu dioddefwyr strôc i wella.

Y cwestiwn olaf a godwyd gennych oedd ynghylch penaethiaid yng Nghaerdydd yn datgan na allant weithredu'r hyn a ofynnir ganddynt am yr arian a ddyrannwyd iddynt. Dyma lle'r ydym yn dibynnu ar ein partneriaid mewn llywodraeth leol. Gofynnwn iddynt, 'Ar sail y cynlluniau peilot, faint y mae'n ei gostio ichi? Faint mwy o ysgolion sydd gennych na'r rhai lle'r ydych yn cynnal y cynlluniau peilot? Faint o arian y bydd yn ei gostio ichi gyflawni'r rhaglen gyfan felly, o ystyried y costau a wynebasoch wrth gyflawni'r cynlluniau peilot?' Yr ydym wedi rhoi iddynt yr hyn y gofynasant amdano. Mae'n anodd inni ragweld beth y mae awdurdodau lleol yn ei ddweud. Os ydynt wedi cyfrifo'r ffigurau'n anghywir, nid oes diben dod atom a beio'r Cynulliad. Mae bob amser yn hawdd gwneud hynny, a dweud, 'Rhaid taw bai'r Cynulliad ydyw, am beidio â rhoi digon o arian inni', yn hytrach na beio'r sawl a wnaeth y cyfrifiadau, a'u gwnaeth yn anghywir ac a roddodd ffigurau anghywir inni. Cytunasom i'w talu ar sail y ffigurau hynny ac yna dônt

screaming, 'Those were the wrong figures'. Why did they give us the figures in the first place? We have to rely on them being able to accurately calculate what the pilot schemes cost and to scale that up for the cost for it to be rolled out in full.

We are dependent on accurate figures being supplied to us. Now and again, we get mildly cheesed off at the fact that we always get the blame, because it is always easier to point the finger of blame at us than at places closer to home. I rest my case.

Lesley Griffiths: I also welcome today's statement and would like to address the issues surrounding the establishment of the all-Wales convention.

The terms of reference were published at the start of the Easter recess and we have not had the opportunity to thank members of that group, both from the Assembly and from Westminster, for quickly delivering precisely what 'One Wales' charged them to do. Members of the establishing committee have done great service in implementing this important part of the 'One Wales' agreement and are to be congratulated. It is thanks to their work that Sir Emyr Jones Parry can now proceed with the important work of the convention.

I am sure that you will have noticed in recent months that there are some people in Welsh politics that are intent on making out that the work of the convention is some kind of sterile and dry constitutional exercise for academics only, and that the people of Wales will have no interest in such matters.

I ask you, First Minister, and the Deputy First Minister, in this interim period before the convention is established, to ensure in your public pronouncements over the coming weeks that you do all that you can to ensure that this culture of dumbing down does not succeed. Do you agree that everyone in political life in Wales has a part to play in making sure that this tactic does not succeed and that the convention goes on to engage the people of Wales in a way never seen before, to ensure that Welsh society as a whole will have its place at the table to discuss the future

atom gan sgrechian, 'Nid y ffigurau cywir oedd y rheini'. Pam rhoi'r ffigurau hynny inni i ddechrau? Rhaid inni ymddiried ynddynt i allu cyfrifo cost y cynlluniau peilot yn gywir ac addasu hynny ar gyfer cost cyflwyno'r cynllun yn llawn.

Yr ydym yn ymddiried mewn pobl i roi ffigurau cywir inni. O bryd i'w gilydd, yr ydym yn cael llond bol braidd am ein bod bob amser yn cael ein beio, oherwydd y mae bob amser yn haws ein beio ni na phobl yn nes adref. Dyna gloi fy nadl.

Lesley Griffiths: Yr wyf finnau'n croesawu'r datganiad heddiw a hoffwn ymdrin â'r materion yn ymwneud â sefydlu Confensiwn Cymru Gyfan.

Cyhoeddwyd y cylch gorchwyl ar ddechrau toriad y Pasg ac nid ydym wedi cael cyfle i ddiolch i aelodau'r grŵp hwnnw, o'r Cynulliad a San Steffan, am gyflawni'n gyflym ac yn gywir yr hyn y gofynnodd 'Cymru'n Un' iddynt ei wneud. Mae aelodau'r pwyllgor sefydlu wedi gwneud diwrnod ardderchog o waith yn gweithredu'r rhan bwysig hon o gytundeb 'Cymru'n Un' ac mae lle i'w llongyfarch. Ffrwyth eu llafur hwy yw'r ffaith bod Syr Emyr Jones Parry yn awr yn gallu dechrau gwaith pwysig y confensiwn.

Yr wyf yn sicr y byddwch wedi sylwi dros y misoedd diwethaf fod rhai pobl yng ngwleidyddiaeth Cymru sy'n benderfynol o roi'r argraff bod gwaith y confensiwn yn rhyw fath o ymarferiad cyfansoddiadol diffwrth a sych ar gyfer academyddion yn unig, ac na fydd gan bobl Cymru ddim diddordeb mewn materion o'r fath.

Gofynnaf ichi, Brif Weinidog, a'r Dirprwy Brif Weinidog, yn y cyfnod interim hwn cyn sefydlu'r confensiwn, sicrhau yn eich cyhoeddiadau cyhoeddus dros yr wythnosau i ddod y gwnewch bopeth a allwch i sicrhau nad yw'r diwylliant hwn o drin pobl fel petaent yn anwybodus yn llwyddo. A gytunwch fod gan bawb ym mywyd gwleidyddol Cymru ran i'w chwarae o ran sicrhau nad yw'r dacteg hon yn llwyddo a bod y confensiwn yn mynd yn ei flaen i ymgysylltu â phobl Cymru mewn ffordd na welwyd erioed o'r blaen, i sicrhau y bydd gan

of our country?

The First Minister: You are absolutely right to remind me that I should have taken the opportunity to congratulate the group on the remarkable contribution that has been made, and the remarkably constructive spirit in which the four elements of the establishing group—namely, the Assembly Members and Members of Parliament from Labour and Plaid Cymru—worked together and completed their work in a timely manner to a very professional standard. That laid the foundation for Sir Emyr Jones Parry and ourselves, in terms of using the terms of reference that the group set and its recommendations on how to set up the convention—how frequently it will meet, how it should be appointed, how to advertise for members for the convention, and how it should go about its work. The point that you made about ensuring that the whole exercise is not seen as one for anoraks and academics is important. It is almost an impossible task, but, nevertheless, we must try to get the convention to bridge that gap between the senior common room and the building site. We know that it is difficult to do that on constitutional issues, but we must try, and if there is any country in the world in which it can be done, it is Wales. We must push things in that direction so that it is made relevant to ordinary people in Wales as much as to people from the professions that naturally take an interest, or have a stake, in constitutional change. Therefore, congratulations to the establishing group—we can now move on with the convention itself.

Mark Isherwood: Thank you for this document, First Minister. It is a mixture of the good, the bad and the ugly. Much has been said, and I will try not to repeat. Reference has been made to child poverty, and your statement refers to progressing the aim to halve child poverty. Could you clarify what you mean by that? Is that an admission of the problems highlighted by the Children's Commissioner for Wales?

You refer to eliminating the use of private sector hospitals in the NHS in Wales by 2011. How can that be reconciled with the

gymdeithas Cymru, yn ei chyfanrwydd, ei lle wrth y bwrdd i drafod dyfodol ein gwlad?

Y Prif Weinidog: Yr ydych yn llygad eich lle yn fy atgoffa y dylwn fod wedi manteisio ar y cyfle i longyfarch y grŵp am y cyfraniad rhyfeddol a wnaethpwyd, ac am yr ysbryd rhyfeddol o adeiladol yr aeth pedair elfen y grŵp sefydlu ati—hynny yw, Aelodau Cynulliad ac Aelodau Seneddol Llafur a Phlaid Cymru—i weithio gyda'i gilydd a chwblhau eu gwaith yn brydlon ac yn ôl safon broffesiynol iawn. Gosododd hynny'r sylfaen i Syr Emyr Jones Parry a ninnau, o ran defnyddio'r cylch gorchwyl a bennwyd gan y grŵp a'i argymhellion ynglŷn â sut i sefydlu'r confensiwn—pa mor aml y bydd yn cyfarfod, sut y dylid ei benodi, sut i hysbysebu am aelodau i'r confensiwn, a sut y dylai fynd ati i wneud ei waith. Mae'r pwynt a wnaethoch ynglŷn â sicrhau nad yw'r holl ymarferiad yn cael ei weld fel un ar gyfer pobl ddiflas ac academyddion yn bwysig. Mae'n dasg amhosibl bron, ond, er hynny, rhaid inni geisio cael gan y confensiwn bontio'r bwlch hwnnw rhwng yr ystafell gyffredin hŷn a'r safle adeiladu. Gwyddom ei bod yn anodd gwneud hynny gyda materion cyfansoddiadol, ond rhaid inni roi cynnig arni, ac os oes unrhyw wlad yn y byd lle y gellir gwneud hynny, Cymru yw honno. Rhaid inni wthio pethau i'r cyfeiriad hwnnw er mwyn ei wneud llawn mor berthnasol i werin Cymru ag ydyw i bobl o'r proffesiynau sydd â diddordeb naturiol, neu fudd, mewn newid cyfansoddiadol. Felly, dyma longyfarch y grŵp sefydlu—gallwn symud ymlaen yn awr gyda'r confensiwn ei hun.

Mark Isherwood: Diolch am y ddogfen hon, Brif Weinidog. Mae'n gymysgedd o'r gwych, y gwachul a'r salw. Siaradwyd yn helaeth, a cheisiaf beidio ag ailadrodd. Cyfeiriwyd at dlodi plant, ac mae eich datganiad yn cyfeirio at hyrwyddo'r nod o haneru tlodi plant. A allech esbonio beth a olygwch wrth hynny? A yw hynny'n golygu cydnabod y problemau y tynnwyd sylw atynt gan Gomisiynydd Plant Cymru?

Cyfeiriwch at roi'r gorau i ddefnyddio ysbytai'r sector preifat yn y GIG yng Nghymru erbyn 2011. Sut y mae cysoni

statement by your Minister for Finance and Public Service Delivery, in the context of the Assembly Government budget, that there will be a new way of looking at things, and that spending will be focused on outcomes? How can you predetermine those outcomes—whether in the public, third or private sectors—without allowing those sectors to compete on a level playing field for contracts with public sector bodies?

It is not now a policy option to spend more money to generate growth, given the broader budgetary environment in which we live. We know that concerns were raised by the Welsh Local Government Association at the time of the budget, noting that the level of the settlement meant cuts in services. Bearing that in mind, how do you anticipate meeting some of your ambitious goals? I say ‘goals’, because I know that you have tried to avoid the word ‘target’ in the past—in the context of ‘A Winning Wales’, for example. I note the reference made earlier to Denbighshire, and the council there has stated that it is taking action to avoid closure of a community agency—but the decision to reduce the number of posts was taken after what it describes as the poor settlement from the Assembly Government. Whichever parties sit on whichever councils after 1 May, they will all operate within the same financial environment, so how will you help them to maximise outcomes given the constraints that you referred to?

There were many references to housing and housing-related matters in your statement. You referred to increasing the supply of affordable housing by 6,500 over four years. However, how will that begin to tackle the mountain of need, when it equates to 1,600 homes per year and waiting lists exceed 60,000? How do you define affordable housing in that context? Housing associations have said that fewer houses are being built in Wales now than at any time since the second world war, and the immediate need in terms of affordable housing is for 40,000 units. You state that you will reissue guidance on section 106—how will that tackle the problem that,

hynny â datganiad eich Gweinidog dros Gyllid a Chyflenwi Gwasanaethau Cyhoeddus, yng nghyd-destun cyllideb Llywodraeth y Cynulliad, y bydd dull newydd o ystyried pethau, ac y bydd gwariant yn canolbwyntio ar ganlyniadau? Sut y gallwch bennu'r canlyniadau hynny ymlaen llaw—boed hynny yn y sector cyhoeddus, y trydydd sector neu'r sector preifat—heb ganiatáu i'r sectorau hynny gael yr un cyfle i gystadlu am gcontractau â chyrrff yn y sector cyhoeddus?

Nid yw bellach yn opsiwn polisi gwario mwy o arian i gynhyrchu twf, o ystyried yr amgylchedd cyllidebol ehangach yr ydym yn byw ynddo. Gwyddom fod pryderon wedi'u mynegi gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru adeg y gyllideb, gan nodi bod lefel y setliad yn golygu tocio gwasanaethau. A chofio hynny, sut yr ydych yn rhagweld y caiff rhai o'ch nodau uchelgeisiol eu cyflawni? Dywedaf ‘nodau’ oherwydd gwn eich bod wedi ceisio osgoi'r gair ‘targeted’ yn y gorffennol—yng nghyswllt ‘Cymru'n Ennill’, er enghraifft. Nodaf y cyfeiriad a wnaethpwyd yn gynharach at sir Ddinbych, ac mae'r cyngor yno wedi datgan ei fod yn cymryd camau i osgoi cau asiantaeth gymunedol—ond gwnaethpwyd y penderfyniad i leihau nifer y swyddi wedi'r hyn a ddisgrifir ganddo'n setliad gwael gan Lywodraeth y Cynulliad. Pa blaid bynnag a fydd mewn grym ym mha gyngor bynnag ar ôl 1 Mai, byddant oll yn gweithredu o fewn yr un amgylchedd ariannol, felly sut y byddwch yn eu helpu i gyflawni'r canlyniadau gorau o ystyried y cyfyngiadau y cyfeiriasoch atynt?

Cafwyd sawl cyfeiriad at dai a materion yn ymwneud â thai yn eich datganiad. Cyfeiriasoch at gynyddu'r cyflenwad o dai fforddiadwy i 6,500 dros bedair blynedd. Fodd bynnag, sut y bydd hynny'n dechrau mynd i'r afael â'r mynydd o angen, pan yw'n gyfystyr â 1,600 o gartrefi y flwyddyn, gyda rhestrau aros dros 60,000? Sut yr ydych yn diffinio tai fforddiadwy yn y cyd-destun hwnnw? Mae cymdeithasau tai wedi dweud bod llai o dai yn cael eu hadeiladu yng Nghymru yn awr nag ar unrhyw adeg ers yr ail ryfel byd, a bod yr angen brys am dai fforddiadwy cyfuch â 40,000 o unedau. Dywedwch y byddwch yn ailgyhoeddi

last year, just 180 dwellings were built under section 106 across Wales, and half of local authorities did not provide any? How will you tackle the problem with supported housing funding, which you referred to, and where I believe that an error in the baseline figure has meant that the increase for this year is, in fact, not an increase?

canllawiau ynghylch adran 106—sut y bydd hynny'n mynd i'r afael â'r broblem mai dim ond 180 o anheddau a adeiladwyd y llynedd dan adran 106 ledled Cymru, ac na ddarparodd hanner yr awdurdodau ddim un annedd o gwbl? Sut yr ewch i'r afael â phroblem cyllid ar gyfer tai â chymorth, y cyfeiriasoch ati, a lle y credaf fod camgymeriad yn y ffigur sylfaenol wedi golygu yw'r cynnydd ar gyfer eleni yn gynydd mewn gwirionedd?

5.30 p.m.

How will you address the need for key worker housing? As I am sure is true for many other people, I have received letters of concern regarding this; in my case, from senior police officers who say that they are losing staff to England because of the lack of key worker housing in Wales.

Sut yr ewch i'r afael â'r angen am dai i weithwyr allweddol? Yr wyf fi, a llawer o bobl eraill yr wyf yn siŵr, wedi cael llythrau'n mynegi pryder ynglŷn â hyn; yn fy achos i, oddi wrth uwch swyddogion yr heddlu sy'n dweud eu bod yn colli staff i Loegr oherwydd diffyg tai i weithwyr allweddol yng Nghymru.

Finally, how will restricting the right to buy deliver an increase in levels of affordable housing when the evidence submitted to an Assembly committee suggests that, although this is meant to be a short-term measure, there would be no short-term impact?

Yn olaf, sut y gwnaiff cyfyngu ar yr hawl i brynu sicrhau mwy o dai fforddiadwy? Mae'r dystiolaeth a gyflwynwyd i un o bwyllgorau'r Cynulliad yn awgrymu, er mai mesur tymor byr yw hyn i fod, na fyddai'n cael effaith tymor byr o gwbl.

The First Minister: I will take your last question first. We have said that there are certain circumstances in certain parts of Wales—areas that usually have a dual-housing market where average house prices are unconnected with the average wage level—where there may be a case for the local authority to apply to have a restriction on the right to buy to preserve more of its housing stock. That will be a matter for inclusion by the local authorities in their affordable housing and social housing strategy. We will have to see how strong a case they make. At the moment, we would not legally have the right to allow them to do that, but we are asking for the right to do so. It is a relatively modest measure, but we believe that it will be quite useful in certain areas of Wales at certain periods. That is the reason why we are asking for the legislative competence to be able to bring in a Measure along those lines.

Y Prif Weinidog: Atebaf eich cwestiwn olaf yn gyntaf. Yr ydym wedi dweud, dan rai amgylchiadau mewn rhai ardaloedd yng Nghymru—ardaloedd lle y ceir marchnad dai ddeuol gan amlaf lle nad oes cysylltiad rhwng prisiau'r tai ar gyfartaledd a lefel y cyflogau ar gyfartaledd—y gellid dadlau efallai y dylai'r awdurdod lleol allu gwneud cais am gyfyngu'r hawl i brynu er mwyn cadw mwy o'i stoc dai. Mater i'r awdurdodau lleol ei gynnwys yn eu strategaeth tai a thai cymdeithasol fforddiadwy fydd hynny. Bydd yn rhaid inni weld pa mor gryf fydd y ddadl a gyflwynir ganddynt. Ar hyn o bryd, ni fyddai gennym yr hawl, dan y gyfraith, i ganiatáu iddynt wneud hynny, ond yr ydym yn gofyn am yr hawl i wneud hynny. Mesur cymharol gymedrol yw hwn ond credwn y bydd yn bur ddefnyddiol mewn rhai ardaloedd yng Nghymru ar rai adegau. Dyna'r rheswm pam yr ydym yn gofyn am y cymhwysedd deddfwriaethol i allu cyflwyno Mesur i'r perwyl hwnnw.

You mentioned key worker housing. If you

Soniasoch am dai i weithwyr allweddol. Os

have evidence that the recruitment and retention of public sector staff in parts of Wales is being undermined because key workers are moving to England as they can get access to better key worker housing, I would be very grateful if you would write to the Deputy Minister for Housing with the evidence—you may have already done so—or perhaps you could write to me. I am certainly not aware of that. By and large, the drift is in the opposite direction. People aged 30 plus in London and the south-east of England who work in the public sector—nurses, teachers, doctors, police officers, firefighters, and so on—find it very difficult to get their foot on the housing ladder. They tend to move west—sometimes to Wales, sometimes to the west country, but probably not to Cornwall, because, although we have problems in Wales with the dual housing market, it is a hell of a lot worse in Cornwall and the Lake District. Those people tend to move to Wales to get their foot on the housing ladder. However, if you have evidence to the contrary, I would be very interested to see it.

On your point about the elimination of private-sector hospitals in NHS Wales by 2001, which Mike German raised with me earlier, we are confident that the use of private-sector hospitals will not be necessary to meet the waiting-times targets or the general core demand for hospital services in Wales. The abolition of the internal market goes side by side with that. It does not mean that there is no private-sector activity related to the NHS, because some people say that the fact that doctors and dentists are independent contractors means that they are private. However, private provision in the NHS does not mean the independent contracting to the NHS of doctors and dentists. Likewise, someone has to build health centres and hospitals; the way in which these are built is a matter for the strategic capital investment board. It is up to the board to look at innovative solutions that do not constitute a transfer of risk problem, for which there is very little incentive following the recent accounting changes in relation to the treatment of PFI.

oes gennych dystiolaeth bod recriwtio a chadw staff yn y sector cyhoeddus mewn rhannau o Gymru'n cael ei danseilio oherwydd bod gweithwyr allweddol yn symud i Loegr am fod gwell tai i weithwyr allweddol ar gael yno, byddwn yn ddiolchgar iawn ichi petaech yn ysgrifennu at y Dirprwy Weinidog dros Dai a rhoi'r dystiolaeth iddi—efallai eich bod wedi gwneud hynny eisoes—neu efallai y gallech ysgrifennu ataf fi. Yn sicr, nid wyf yn ymwybodol o hynny. Ar y cyfan, i'r cyfeiriad arall y mae'r llif. Mae pobl 30 oed a throsodd yn Llundain ac yn neddwyrain Lloegr sy'n gweithio yn y sector cyhoeddus—nyrsys, athrawon, meddygon, swyddogion yr heddlu, diffoddwyr tân, ac yn y blaen—yn ei chael yn anodd cael troedle ar yr ysgol dai. Y duedd yw iddynt symud tua'r gorllewin—i Gymru weithiau, ac i ddeorllewin Lloegr dro arall, ond nid i Gernyw mae'n debyg, oherwydd, er bod gennym broblemau yng Nghymru gyda'r farchnad dai ddeuol, mae'n waeth o lawer iawn yng Nghernyw ac yn Ardal y Llynnoedd. Mae'r bobl hynny'n tueddu i symud i Gymru i gael troedle ar yr ysgol dai. Fodd bynnag, os oes gennych dystiolaeth sy'n groes i hynny, byddai gennyf ddiddordeb mawr mewn gweld hynny.

O ran eich pwynt ynghylch dileu ysbytai'r sector preifat yn GIG Cymru erbyn 2001, pwynt a godwyd gyda mi gan Mike German yn gynharach, yr ydym yn hyderus na fydd angen defnyddio ysbytai'r sector preifat er mwyn cyrraedd targedau'r amseroedd aros neu'r galw craidd cyffredinol am wasanaethau ysbytai yng Nghymru. Mae dileu'r farchnad fewnol yn cyd-fynd â hynny. Nid yw'n golygu nad oes gweithgarwch sector preifat yn gysylltiedig â'r GIG, oherwydd y mae rhai pobl yn dweud bod y ffaith bod meddygon a deintyddion yn gontractwyr annibynnol yn golygu eu bod yn breifat. Fodd bynnag, nid yw darpariaeth breifat yn y GIG yn golygu rhoi contractau annibynnol i feddygon a deintyddion weithio i'r GIG. Yn yr un modd, rhaid i rywun adeiladu'r canolfannau iechyd a'r ysbytai; mater i'r bwrdd buddsoddi cyfalaf strategol yw sut y caiff y rhain eu hadeiladu. Mater i'r bwrdd fydd edrych ar atebion arloesol nad ydynt yn golygu problem trosglwyddo risg, ac ychydig iawn o gymhelliant sydd i wneud hynny yn sgîl y newidiadau cyfrifyddu

diweddar yng nghyswllt ymdrin â mentrau cyllid preifat.

On the question regarding child poverty, there has been progress in the three-year average for the period between 2003-04 to 2005-06, which are the latest data that we have. There has been substantial progress in Wales, and we have seen a 7 per cent reduction in the figure for the number of children living in poverty; this compares with a figure of 4 per cent for the UK. That is healthy progress, but the figures take us only to 2005-06, and do not take us close to the halfway, interim milestone in 2010. In light of the way that the data are collected, we will not find out until around 2012 whether we have done that. However, recent budget changes are helpful in re-establishing, on the tax and benefit side, progress towards the child poverty targets. They are not matters for us, they are matters for Westminster, but they help us and Westminster towards this target to which we are committed, to try to do everything within the Government's power to try to halve child poverty in Wales by 2010, and eliminate it by 2020. That is a very strong Government target.

Kirsty Williams: I will return to the comments that you made, First Minister, to my colleague, Mike German, regarding the foundation phase. When I asked you about the implementation of the foundation phase before the recess, you said that everything was on track. You are now saying that if it is not on track, it is because councils up and down Wales cannot count properly. However, despite that, you clearly state in your document—in commitment 111—that a radical reduction in class sizes for three to seven-year-olds, to be led by the Department for Children, Education, Lifelong Learning and Skills, is to be implemented in 2008-09 and 2009-10, and is to be completed by 2010-11, and is,

'to be achieved through the roll out of Foundation Phase, which is planned from September 2008 for 3-5 year olds, September 2009 for 6 year olds and September 2010 for 7 year olds'.

O ran y cwestiwn ynglŷn â thlodi plant, cafwyd cynnydd yn y cyfartaledd tair blynedd ar gyfer y cyfnod rhwng 2003-04 a 2005-06, sef y data diweddaraf sydd gennym. Cafwyd cynnydd sylweddol yng Nghymru, gyda gostyngiad o 7 y cant yn y ffigur ar gyfer nifer y plant sy'n byw mewn tlodi; mae hyn yn cymharu â ffigur o 4 y cant ar gyfer y DU. Mae hynny'n gynnydd iach, ond dim ond hyd at 2005-06 y mae'r ffigurau'n mynd â ni, ac nid ydynt yn mynd â ni'n agos at y garreg filltir hanner ffordd, interim, yn 2010. Oherwydd y ffordd y cesglir y data, ni chawn wybod tan tua 2012 a ydym wedi gwneud hynny. Fodd bynnag, mae'r newidiadau diweddar yn y gyllideb o gymorth i ailsefydlu, o ran treth a budd-daliadau, y cynnydd tuag at gyrraedd y targedau ym maes tlodi plant. Nid materion i ni yw'r rhain, materion i San Steffan ydynt, ond maent o gymorth i ni, ac i San Steffan, wrth inni anelu at y targed yr ydym wedi ymrwymo iddo, sef ceisio gwneud popeth a all y Llywodraeth i geisio haneru tlodi plant yng Nghymru erbyn 2010, a'i ddileu erbyn 2020. Mae hwnnw'n darged pendant iawn gan y Llywodraeth.

Kirsty Williams: Dychwelaf at eich sylwadau, Brif Weinidog, wrth fy nghyd-Aelod, Mike German, ynglŷn â'r cyfnod sylfaen. Pan ofynnais ichi, cyn y toriad, ynglŷn â rhoi'r cyfnod sylfaen ar waith, dywedasoed fod popeth ar y trywydd iawn. Yr ydych yn dweud yn awr, os nad yw ar y trywydd iawn, mai'r rheswm am hynny yw bod cynghorau ar hyd ac ar led Cymru'n methu â chyfrif yn iawn. Fodd bynnag, er gwaethaf hynny, yr ydych yn dweud yn glir yn eich dogfen—yn ymrwymiad 111—fod lleihad radical ym maint dosbarthiadau i blant rhwng tair a saith oed, dan arweiniad yr Adran dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau, i'w roi ar waith yn 2008-09 a 2009-10, a'i gwblhau erbyn 2010-11, a'i fod

i'w gyflawni drwy ledaenu'r Cyfnod Sylfaen. Yn ôl y cynllun, dechreuir gwneud hyn ym mis Medi 2008 ar gyfer plant 3-5 oed, ym mis Medi 2009 ar gyfer plant 6 oed ac ym mis Medi 2010 ar gyfer plant 7 oed.

That is what your document says—that from September this year, this pledge will be delivered by foundation phase implementation.

Therefore, it is curious that I have a copy of a letter here, sent by officials from the department that has the lead in achieving this aim of keeping your promise, to directors of education across Wales on 13 March, which states the opposite of that. That letter says that,

‘The Welsh Assembly Government remains firmly committed to the adult/pupil ratios...we view the implementation of the Foundation Phase as a 4-year developmental process. Accordingly the grant should be used to appoint additional classroom assistants which, when added to existing staff levels, will enable schools to achieve or to work towards achieving the Foundation Phase ratios. We recognise that all schools may not have the 1:8 adult/pupil ratio for 3 to 5-year-olds in place in September this year.’

Your officials already know that, from September 2008, for three to five-year-olds, those staff will not be in place in all schools across Wales. You say that it will be done and dusted by 2011, but your officials already recognise that it will take four years, from September 2008. I did not have the benefit of the foundation phase, but four years from 2008 is 2012, beyond when this Government will be done and dusted. This document does not correspond with the written evidence of your own officials, in a letter sent to education directors across Wales on 13 March this year. Why should we believe anything that is written in this document, when the evidence on this particular pledge is so obviously to the contrary?

The First Minister: Dear me—that is not just a damp squib, but a soaking wet banger. What are you trying to say? You invented a phrase that I did not use, that if it is not ‘on track’, it is someone else’s fault—I never used that phrase. I never said that it was not on track; as far as I am concerned, it is on track.

Dyna a ddywed eich dogfen—y bydd yr addewid hwn, o fis Medi eleni ymlaen, yn cael ei wireddu drwy roi’r cyfnod sylfaen ar waith.

Felly, mae’n rhyfedd bod gennyf gopi o lythyr yma, a anfonwyd gan swyddogion yr adran sy’n arwain o ran gwireddu’r nod hwn, sef cadw’ch addewid, at gyfarwyddwyr addysg ledled Cymru ar 13 Mawrth, sy’n dweud yn groes i hynny. Dywed y llythyr hwnnw

Mae Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi ymrwmo’n llwyr o hyd i sicrhau’r gymhareb oedolion/disgyblion...gwelwn weithredu’r Cyfnod Sylfaen yn broses a fydd yn datblygu dros 4 blynedd. Felly, dylid defnyddio’r grant i benodi cynorthwywyr dosbarth ychwanegol. Wrth ychwanegu’r rhain at y staff sydd ganddynt eisoes, bydd modd i’r ysgolion wireddu neu weithio tuag at wireddu cymarebau’r Cyfnod Sylfaen. Sylweddolwn na fydd gan bob ysgol, o bosibl, y gymhareb oedolion/disgyblion 1:8 ar gyfer plant 3 i 5 oed ym mis Medi eleni.’

Gŵyr eich swyddogion eisoes, o fis Medi 2008 ymlaen, ar gyfer plant rhwng tair a phump oed, na fydd y staff hynny ar gael ym mhob ysgol yng Nghymru. Dywedwch y bydd y cyfan ar ben erbyn 2011, ond mae eich swyddogion yn cydnabod eisoes y bydd angen pedair blynedd i wneud hyn, gan ddechrau ym mis Medi 2008. Ni chefais fantais y cyfnod sylfaen, ond pedair blynedd ar ôl 2008 yw 2012, ac wedi hynny, bydd ar ben ar y Llywodraeth hon. Nid yw’r ddogfen hon yn cyd-fynd â thystiolaeth ysgrifenedig eich swyddogion eich hun, mewn llythyr a anfonwyd at gyfarwyddwyr addysg ledled Cymru ar 13 Mawrth eleni. Pam y dylem goelio unrhyw beth a ysgrifennir yn y ddogfen hon, a’r dystiolaeth ynglŷn â’r addewid arbennig hwn yn amlwg yn groes iddi?

Y Prif Weinidog: O diar—nid matsien wleib yw hynny, ond clecar gwlyb diferol. Beth yr ydych yn ceisio’i ddweud? Chi a ddyfeisiodd yr ymadrodd mai bai rhywun arall ydyw os nad yw ‘ar y trywydd iawn’—ni ddefnyddiais yr ymadrodd hwnnw erioed. Ni ddywedais erioed nad oedd ar y trywydd iawn; o’m safbwynt i, mae pethau ar y trywydd iawn.

With regard to headteachers in Cardiff, I have read the comments in the local newspaper, in which the finger of blame is pointed at the Assembly. I have said that, as far as we are concerned, we dealt with total integrity with the directors of education. We told them to help us to calculate what it cost them in the pilot schemes, and then to scale it up for how many children they believe they will have in their areas. We said that, when we had the figures, we would remunerate that cost. That is what we have done. You can draw your own conclusions as to where the problem lies, due to any miscalculations that have led to headteachers in Cardiff making the comments that they have made in the local evening newspaper. We have said that we will remunerate the cost that they give us. If they get the figures wrong, then it is wrong to suddenly blame the Assembly; it is all too easy to blame the Assembly, and people fall for it quite easily.

I have not seen the letter to which you refer. You say that this explodes these 229 commitments—that one sentence, read out of context, in a letter that I have not seen, proves that this document is all wrong and all rubbish. That is a damp squib, Kirsty. If you had any concerns about its contents, you should have supplied it to Jane Hutt, or to me, to say that it is contradictory. *[Interruption.]*

The Presiding Officer: Order. I cannot allow this shouting match.

The First Minister: No, indeed; I entirely accept that. In answering Kirsty, while she has been in a sedentary position, I should not raise my voice.

If you have concerns about the content of an official's letter, please supply it to me and to Jane Hutt, and we will provide you with a considered reply. I do not accept that I ever said that if things are not on track it is somebody else's fault. I have never said that, and I did not say it earlier today. You have invented that.

O ran penaethiaid yng Nghaerdydd, yr wyf wedi darllen y sylwadau yn y papur newydd lleol, lle y pwyntir bys at y Cynulliad. Yr wyf wedi dweud, o'n safbwynt ni, ein bod wedi ymdrin yn gwbl ddiwyll â'r cyfarwyddwyr addysg. Dywedasom wrthynt am ein helpu i gyfrifo faint a gostiodd hyn iddynt yn y cynlluniau peilot, ac yna cynyddu hynny yn ôl faint o blant a fydd ganddynt, yn eu tyb hwy, yn eu hardaloedd. Dywedasom, pan fyddai'r ffigurau gennym, y byddem yn ad-dalu'r gost honno. Yr ydym wedi gwneud hynny. Gallwch lunio'ch casgliadau eich hunain ynglŷn â lle y mae'r broblem, oherwydd unrhyw gamgyfrif sydd wedi peri i bennaethiaid yng Nghaerdydd wneud y sylwadau y maent wedi'u gwneud yn y papur gyda'r nos lleol. Yr ydym wedi dweud y byddwn yn ad-dalu'r costau a gawn ganddynt. Os yw eu ffigurau'n anghywir, yna, maent ar fai'n beio'r Cynulliad yn sydyn; mae'n rhy hawdd o lawer iddynt feio'r Cynulliad, ac mae pobl yn cael eu temtio'n rhy hawdd i wneud hynny.

Nid wyf wedi gweld y llythyr y cyfeiriwch ato. Yr ydych yn dweud bod hyn yn chwalu'r 229 ymrwymiad hyn—fod un frawddeg, a ddarllenwyd heb ei chyd-destun, mewn llythyr nad wyf wedi'i weld, yn profi bod y ddogfen hon i gyd yn anghywir ac yn sothach llwyr. Matsien wleb yw hynny, Kirsty. Os oeddech yn poeni o gwbl am ei gynnwys, dylech fod wedi'i roi i Jane Hutt, neu i mi, a dweud ei fod yn anghyson. *[Torri ar draws.]*

Y Llywydd: Trefn. Ni allaf ganiatáu'r gystadleuaeth weiddi hon.

Y Prif Weinidog: Na allwch, wrth gwrs; derbynïaf hynny'n llwyr. Wrth ateb Kirsty, a hithau wedi bod ar ei heistedd, ni ddylwn godi fy llais.

Os ydych yn poeni am gynnwys llythyr swyddog, os gwelwch yn dda rhowch ef i mi ac i Jane Hutt, ac fe roddwn ateb ichi ar ôl ei ystyried. Nid wyf yn derbyn imi erioed ddweud mai bai rhywun arall ydyw os nad yw pethau ar y trywydd iawn. Nid wyf erioed wedi dweud hynny ac ni ddywedais hynny'n gynharach heddiw. Chi sydd wedi dyfeisio hynny.

Secondly, trying to build up one sentence you are unhappy about in a letter that I have not seen to say that the whole of this document is rubbish seems to be, even for you, Kirsty, a very exaggerated reproach. Most people today have said that they give this document at least five out of 10—maybe even six or seven. I have been pleasantly surprised I have been able, almost ritualistically, to thank people for the constructive spirit of their comments. However, I must exempt you and Mark from that comment; that may be because you came in late in the day and felt that you had been waiting too long—I do not know. However, I do not accept that what you said in any way undermines the commitment to three to seven-year-olds. We must try to get the figures right, but we depend on others to supply us with accurate information.

Yn ail, mae ceisio chwyddo un frawddeg nad ydych yn hapus yn ei chylch mewn llythyr nad wyf wedi'i weld er mwyn dweud bod y ddogfen gyfan yn sothach, yn ymddangos i mi, hyd yn oed i chi Kirsty, yn or-ddweud mawr. Mae'r rhan fwyaf o bobl heddiw wedi dweud eu bod yn rhoi pump allan o 10 o leiaf i'r ddogfen hon—chwech neu saith hyd yn oed. Yr wyf wedi cael fy siomi ar yr ochr orau fy mod, bron iawn yn ddefodol, wedi gallu diolch i bobl am ysbryd adeiladol eu sylwadau. Rhaid imi'ch eithrio chi a Mark fodd bynnag o'r sylw hwnnw; efallai oherwydd ichi ddod i mewn yn hwyr a theimlo eich bod wedi bod yn aros yn rhy hir—ni wn. Fodd bynnag, nid wyf yn derbyn bod eich sylwadau yn tanseilio sut yn y byd yr ymrwymiad i blant rhwng tair a saith oed. Rhaid inni geisio sicrhau bod y ffigurau'n iawn, ond yr ydym yn dibynnu ar bobl eraill i ddarparu gwybodaeth gywir inni.

Y Llywydd: Diolch i'r Prif Weinidog. Dyna ddiwedd ein trafodion am heddiw.

The Presiding Officer: Thank you, First Minister. That brings today's proceedings to a close.

*Daeth y cyfarfod i ben am 5.41 p.m.
The meeting ended at 5.41 p.m.*

**Aelodau a'u Pleidiau
Members and their Parties**

Andrews, Leighton (Llafur – Labour)
Asghar, Mohammad (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Barrett, Lorraine (Llafur – Labour)
Bates, Mick (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Black, Peter (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Bourne, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Burnham, Eleanor (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Burns, Angela (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Butler, Rosemary (Llafur – Labour)
Cairns, Alun (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Chapman, Christine (Llafur – Labour)
Cuthbert, Jeff (Llafur – Labour)
Davidson, Jane (Llafur – Labour)
Davies, Alun (Llafur – Labour)
Davies, Andrew (Llafur – Labour)
Davies, Andrew R.T. (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Davies, Jocelyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Davies, Paul (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Elis-Thomas, Dafydd (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Evans, Nerys (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Franks, Chris (Plaid Cymru – The Party of Wales)
German, Michael (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Graham, William (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Gregory, Janice (Llafur – Labour)
Griffiths, John (Llafur – Labour)
Griffiths, Lesley (Llafur – Labour)
Gibbons, Brian (Llafur – Labour)
Hart, Edwina (Llafur – Labour)

Hutt, Jane (Llafur – Labour)
Isherwood, Mark (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
James, Irene (Llafur – Labour)
Jenkins, Bethan (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Alun Ffred (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Ann (Llafur – Labour)
Jones, Carwyn (Llafur – Labour)
Jones, Elin (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Gareth (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Helen Mary (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Ieuan Wyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Law, Trish (Annibynnol – Independent)
Lewis, Huw (Llafur – Labour)
Lloyd, David (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Lloyd, Val (Llafur – Labour)
Melding, David (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Mewies, Sandy (Llafur – Labour)
Millar, Darren (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Morgan, Jonathan (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Morgan, Rhodri (Llafur – Labour)
Neagle, Lynne (Llafur – Labour)
Ramsay, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Randerson, Jenny (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Ryder, Janet (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Sargeant, Carl (Llafur – Labour)
Sinclair, Karen (Llafur – Labour)
Thomas, Gwenda (Llafur – Labour)
Thomas, Rhodri Glyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Watson, Joyce (Llafur – Labour)
Williams, Brynle (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Williams, Kirsty (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Wood, Leanne (Plaid Cymru – The Party of Wales)